

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.17779082>

December 2025

Nüfus Hareketleri (Göçler): Ekonomik ve Stratejik Analizi**Population Movements (Migrations): Economic and Strategic Analysis****Levent AKSU**

Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO

leventaksu71@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2298-0762>**Özet**

Göç kavramı, bireylerin veya toplulukların ekonomik, sosyal, siyasal veya çevresel nedenlerle bulundukları yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçici ya da kalıcı olarak hareket etmeleri şeklinde tanımlanır. Göç, yalnızca mekânsal yer değiştirme süreci değil, aynı zamanda demografik yapıyı, işgücü piyasalarını, beşerî sermayeyi, kentleşme sürecini ve toplumsal ilişkileri etkileyen çok boyutlu bir sosyoekonomik olgudur. Bu hareketlilik ülkelerin nüfus büyüklüğünü, yaş yapısını, bağımlılık oranlarını ve kalkınma dinamiklerini doğrudan şekillendirmektedir. Bu nedenle göç, nüfus bilimi ve ekonomik büyüme literatüründe stratejik öneme sahip bir analiz alanı hâline gelmiştir.

Göç türleri genel olarak **iç göç** ve **dış göç** olarak iki ana kategoriye ayrılır. İç göç, ülke sınırları içinde kırsaldan kente, bölgeden bölgeye veya kentten kente yapılan göçlerdir. Türkiye özelinde iç göç, sanayileşme, kentleşme ve bölgesel eşitsizliklerin bir sonucu olarak 1950’lerden itibaren hız kazanmış; işgücü mobilitesi, ücret farklılıkları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörlerle yönlendirilmiştir. Dış göç ise uluslararası sınırları aşan hareketleri ifade eder ve ekonomik fırsatlar, savaş, siyasal baskı, eğitim, güvenlik veya aile birleşimi gibi nedenlerle ortaya çıkar. Dış göç, ülkelerin işgücü yapılarını, kültürel dokusunu, kamu harcamalarını ve ekonomik büyüme potansiyellerini doğrudan etkiler.

Göç teorileri, göç olgusunun nedenlerini, işleyiş mekanizmalarını ve sonuçlarını açıklamaya çalışır. **Klasik teoriler** arasında Ravenstein’in “Göç Kanunları”, Lee’nin (1966) “İtme–çekme modeli”, Harris–Todaro’nun (1970) kentsel işsizlik bağlamında göç modeli ve Lewis’in ikili ekonomi yaklaşımı yer alır. **Modern teoriler** ise beşerî sermaye hareketliliği, dünya sistemi yaklaşımı, göç ağları, göç sistemleri teorisi, yeni ekonomi teorisi (Stark & Bloom, 1985) ve çağdaş yönetim

686

modellerini içerir. Bu teoriler, göçün sadece bireysel kararlar sonucu değil, aynı zamanda yapısal faktörler, küresel ekonomik ilişkiler ve sosyal ağlar tarafından şekillendiğini göstermektedir.

İtme-çekme kuramı göç literatürünün en temel açıklayıcı çerçevesidir. İtici faktörler, bireyleri mevcut yaşam alanlarından uzaklaştıran olumsuz koşulları (işsizlik, yoksulluk, güvenlik sorunları, çevresel felaketler); çekici faktörler ise göç edilen bölgede cazibe yaratan olumlu koşulları (yüksek ücretler, güvenli yaşam, eğitim ve sağlık hizmetleri, daha iyi sosyal haklar) ifade eder. Bu kurama göre göç, bireyin fayda-maliyet optimizasyonu sonucunda aldığı rasyonel bir karardır; ancak toplumsal koşullar ve küresel yapılar bu kararın çerçevesini belirler.

Çalışmanın önemli bir bileşeni olan **beyin göçü**, yüksek eğitilmiş ve nitelikli işgücünün daha iyi ekonomik ve akademik koşullar sunan ülkelere göç etmesi sürecidir. Türkiye’de özellikle 1980 sonrası siyasal istikrarsızlık, ekonomik dalgalanmalar, düşük ücretler, Ar-Ge yatırımlarının yetersizliği, işsizlik, mesleki doyumsuzluk ve özgürlük kısıtları beyin göçünü artıran başlıca faktörlerdir. Beyin göçü, beşerî sermaye kaybı, üretkenlik düşüşü, inovasyon kapasitesinin zayıflaması ve büyüme potansiyelinin azalması gibi ekonomik maliyetler yaratırken; diaspora ağları ve bilgi transferi gibi olumlu dışsalılıklar da üretebilmektedir.

Son olarak nüfus hareketleri politikası, göçün toplumsal, ekonomik ve stratejik etkilerini yönetmeyi amaçlayan kapsamlı bir çerçevedir. Etkin bir göç politikası; bölgesel kalkınmayı destekleyen iç göç yönetimi, entegrasyon stratejileri, beyin göçünü azaltıcı ve tersine beyin göçünü teşvik edici mekanizmalar, düzenli-düzensiz göç ayrımına dayalı kontrol sistemleri ve beşerî sermaye odaklı uzun vadeli planlama unsurlarını içermelidir. Bu politika yaklaşımı, göçün ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerini güçlendirirken olası maliyetlerini minimize etmeyi amaçlar.

Anahtar Kelimeler: *Nüfus Hareketleri, İktisadi Büyüme, Göç Kavramı, Beyin Göçü, İtme ve Çekme Kuramı, Göç Teorileri, Göçün Ekonomik Maliyeti, Göçün Nedenleri, İç ve Dış Göç Kavramları.*

JEL Sınıflandırması: J10, J11, J61, O15, F22, F66, R23, O40.

Abstract

Migration is defined as the temporary or permanent movement of individuals or groups from one place of residence to another due to economic, social, political, or environmental factors. Migration is not merely a spatial relocation process; it is a multidimensional socioeconomic phenomenon that

reshapes demographic structures, labor markets, human capital accumulation, urbanization dynamics, and social relations. This mobility directly influences countries' population size, age composition, dependency ratios, and development trajectories. Therefore, migration has become a strategically significant field of analysis in both demographic studies and the economic growth literature.

Migration is generally categorized into two main types: internal and international migration. Internal migration refers to population movements within a country's borders, such as rural-to-urban, interregional, or urban-to-urban migration. In the case of Türkiye, internal migration accelerated after the 1950s as a result of industrialization, urbanization, and regional inequalities. Labor mobility, wage differentials, access to education and healthcare, and regional development disparities have been the primary drivers of this internal mobility. International migration, on the other hand, involves crossing national borders and occurs due to economic opportunities, war, political repression, education, security concerns, or family reunification. International migration significantly shapes the labor force structure, cultural patterns, public expenditure dynamics, and the economic growth potential of both sending and receiving countries.

Migration theories aim to explain the causes, mechanisms, and outcomes of migratory movements. Classical theories include Ravenstein's "**Laws of Migration**," Lee's (1966) "**push-pull model**," Harris-Todaro's (1970) urban unemployment framework, and Lewis's dual economy approach. Modern theories extend this foundation by incorporating human capital mobility, world-systems theory, migration networks, migration systems theory, the new economics of labor migration (Stark & Bloom, 1985), and contemporary governance-based frameworks. Collectively, these theories demonstrate that migration is shaped not only by individual decision-making but also by structural conditions, global economic relations, and the embeddedness of migrants in social networks.

The push-pull framework represents the most influential explanatory model in migration studies. Push factors encompass negative conditions that drive individuals away from their place of origin, such as unemployment, poverty, insecurity, and environmental hazards. Pull factors, in contrast, refer to the favorable conditions in destination regions—higher wages, safer living environments, access to education and healthcare, and broader social rights. According to this model, migration is the outcome of a cost-benefit optimization process; however, this decision is heavily mediated by societal structures and global dynamics.

A central dimension of the study is brain drain, defined as the emigration of highly educated and skilled individuals to countries offering superior economic, academic, and professional opportunities. In Türkiye, brain drain intensified particularly after the 1980s due to political

instability, economic fluctuations, low wages, insufficient R&D investments, unemployment, professional dissatisfaction, and limitations on academic and personal freedoms. Brain drain generates significant economic costs, including the loss of human capital, reduced productivity, weakened innovation capacity, and diminished long-term growth potential. Nonetheless, it may also produce positive externalities, such as knowledge transfer, skilled diaspora networks, and transnational linkages.

Finally, population movement policies constitute a comprehensive framework aimed at managing the social, economic, and strategic effects of migration. An effective migration policy should incorporate internal migration management that supports balanced regional development, integration strategies for migrants, mechanisms that reduce outward brain drain while encouraging reverse migration, regulatory systems that differentiate between regular and irregular migration, and long-term planning grounded in human capital development. Such a policy approach seeks to amplify the positive contributions of migration to economic growth while minimizing potential social and fiscal costs.

Keywords: *Population Movements, Economic Growth, Migration Concept, Brain Drain, Push–Pull Theory, Migration Theories, Economic Costs of Migration, Causes of Migration, Internal and International Migration.*

JEL Classification: J10, J11, J61, O15, F22, F66, R23, O40.

1. GİRİŞ

Nüfus hareketleri, insanlık tarihinin en temel ve en eski sosyo-demografik süreçlerinden biri olarak, toplumların ekonomik yapısını, kültürel dokusunu, siyasal düzenini belirlemiştir. Bunun yanında, küreselleşmenin hızla yaygınlaşması, teknolojik dönüşüm, iklim değişikliği, jeopolitik belirsizliklerin etkisiyle nüfus hareketleri daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Günümüzde Göçler, yalnızca bireylerin coğrafi yer değiştirmesi değil; aynı zamanda ekonomik kaynakların yeniden dağılımı, işgücü piyasalarının dönüşümü, kentleşme süreçlerinin şekillenmesi, sosyo-kültürel yapıların yeniden yapılanması ve siyasi düzenin yeniden tanımlanması gibi çok boyutlu sonuçları olan bir olgudur. Bu nedenle göçler, modern dönemde demografi biliminin temel inceleme alanlarından biri olmanın ötesine geçerek, stratejik yönetim, uluslararası ilişkiler, güvenlik çalışmaları, ekonomik politika tasarımı ve kalkınma literatürünün de merkezinde yer almaktadır. Göçlerin niteliği, farklı dönemlerde farklı motivasyonlarla değişmiş olsa da insanların daha güvenli, daha üretken veya daha yaşanabilir bir çevre arayışı göç davranışının sürekliliğini belirlemiştir. Bu nedenle göç, yalnızca coğrafi bir yer değiştirme değil; aynı zamanda toplumların yapısal dönüşümünde stratejik bir bileşendir.

Günümüzde nüfus hareketleri, yalnızca demografik bir olay olarak değil; ulusal güvenlik, sosyal entegrasyon, işgücü piyasası dengesi, kentleşme politikası, sürdürülebilir kalkınma ve insan hakları perspektiflerinden de değerlendirilmesi gereken kapsamlı bir süreçtir. Bu bağlamda devletlerin göçü yönetme kapasiteleri, toplumsal istikrar ve ekonomik rekabet gücü üzerinde doğrudan etkili hale gelmiştir. Göç literatürü incelendiğinde, hareketliliğin tek bir nedene dayanmayan, ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel ve kültürel faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkan karmaşık bir davranış olduğu anlaşılmaktadır. Klasik teoriler göçü çoğunlukla ekonomik rasyonalite ile açıklarken; modern yaklaşımlar sosyal ağların, devlet politikalarının, uluslararası sistemdeki eşitsizliklerin ve bölgesel dinamiklerin belirleyici rolüne işaret etmektedir. Dolayısıyla göç, farklı disiplinleri birbirine bağlayan kesişimsel bir analiz alanıdır. Göç alan veya göç veren ülkeler için bu hareketliliğin sonuçları, stratejik planlama ve politika üretimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bugünün dünyasında nüfus hareketlerinin niteliği, geçmişe kıyasla daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Nitelikli işgücü hareketliliği, dijital göçmenlik, iklim temelli yerinden olmalar, düzensiz göç akımları, geri dönüş göçleri ve diaspora topluluklarının ekonomik-sosyal etkileri, göç kavramının içeriğini genişletmiştir. Bu çeşitlilik, göçün sadece ekonomik bir karar değil, aynı zamanda sosyal sermaye, risk yönetimi, fırsat eşitsizliği, teknolojik dönüşüm ve politik baskı gibi çok yönlü unsurlarla şekillendiğini göstermektedir.

Tarihsel açıdan bakıldığında, nüfus hareketlerinin dünya medeniyetlerinin şekillenmesinde belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Antik çağlardaki iklim ve kaynak bazlı göçlerden Orta Çağ'daki güvenlik arayışına, Sanayi Devrimi'nin tetiklediği kitlesel iç göçlerden modern dönemdeki savaş ve ekonomik kriz kaynaklı uluslararası hareketliliklere kadar göç, toplumsal değişimin temel dinamiklerinden biri olmuştur. Bu tarihsel süreç, göçün nedenlerinin ve sonuçlarının dönemselleşen koşullara göre çeşitlendiğini ve çok yönlü bir inceleme gerektirdiğini göstermektedir. Stratejik açıdan bakıldığında, nüfus hareketlerinin yönetimi, ulusal politika yapıcılar için giderek daha önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Demografik dengenin korunması, işgücü piyasalarının ihtiyaçlara göre organize edilmesi, göçmenlerin entegrasyonu, düzensiz göçle mücadele ve uluslararası iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, modern devletlerin stratejik öncelikleri arasında yer almaktadır. Göçün doğru yönetilmesi, iktisadi büyümeyi desteklerken, yanlış veya yetersiz yönetimi büyük toplumsal maliyetler yaratabilmektedir.

Nüfus hareketleri, küresel ölçekte toplumsal değişimin temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Göçün ortaya çıkış nedenleri ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle şekillenmekte; bu nedenle göç, çok disiplinli ve çok boyutlu bir analiz gerektirmektedir. Gerek klasik teoriler gerekse modern yaklaşımlar göçün farklı yönlerini açıklamaya çalışsa da hiçbir teori göçü bütüncül biçimde kapsayamamaktadır. Bu durum, göç araştırmalarında disiplinler arası bakış açısının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

21. yüzyılda göç olgusu, küreselleşmenin hızlanması, teknolojik gelişmelerin iletişim ve ulaşım maliyetlerini düşürmesi, iklim değişikliği kaynaklı risklerin artması ve uluslararası işgücü hareketliliğinin farklı biçimler kazanmasıyla birlikte daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Geleneksel anlamda kırsal alanlardan kent merkezlerine yönelen iç göçlerin yanında, nitelikli işgücünün küresel rekabet alanında hızlı hareket etmesi, mülteci akımlarının yoğunlaşması ve düzensiz göç yollarının çeşitlenmesi, göçü çok katmanlı bir stratejik mesele haline getirmiştir. Günümüzde nüfus hareketlerinin niteliği, tarihsel dönemlere kıyasla önemli ölçüde çeşitlenmiş; beyin göçü, dijital işgücü göçü, iklim mülteciliği, düzensiz göç ve geri dönüş göçleri gibi yeni kategoriler ortaya çıkmıştır. Dünya Bankası, IOM ve UNHCR gibi uluslararası kuruluşların verileri, 21. yüzyılın “göç çağı” olarak tanımlanabileceği düzeyde yüksek hareketlilik içerdiğini göstermektedir. Bu durum, göçü açıklamak için geliştirilen ekonomik, sosyolojik ve politik tüm teorilerin yeniden değerlendirilmesini ve nüfus hareketlerinin stratejik bir perspektiften ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Uluslararası göç, küresel düzeyde demografik, ekonomik, sosyal ve politik süreçleri derinden etkileyen önemli bir olgudur. Son yıllarda dünya genelinde göçmen sayısında kayda değer bir artış yaşanmış, bu süreç hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler için kritik bir hale gelmiştir. Özellikle savaşlar, çatışmalar, iklim değişikliği, ekonomik fırsat eşitsizliği ve siyasi istikrarsızlık gibi nedenler, göç hareketlerini tetikleyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, 2000 yılında yaklaşık 173 milyon olan uluslararası göçmen sayısı, 2020'ye gelindiğinde 281 milyona ulaşmıştır. Bu durum, dünya nüfusunun %3,6'sını oluşturan göçmenlerin sayısındaki hızlı artışı göstermektedir. Göçmenlerin bölgesel dağılımı ise, özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve Orta Doğu gibi bölgelerde yoğunlaşmıştır. 2024 itibarıyla, dünyada uluslararası göçmen (yani başka bir ülkede doğmuş ya da vatandaşı olduğu ülkenin dışında yaşayan) nüfusun **304 milyon** olduğu tahmin ediliyor. Bu rakam, küresel nüfusun yaklaşık **%3,7'si** anlamına geliyor. 2022 yılı itibarıyla göçmenlerin yaklaşık **%50,5'i kadındır** (yaklaşık 149 milyon kişidir). 2024'te ABD, en fazla uluslararası göçmeni barındıran ülke durumundadır. 2024 itibarıyla sırasıyla, Almanya, S. Arabistan, İngiltere, Fransa, İspanya, İtalya, Avustralya, Rusya ve Türkiye gelmektedir.

Bölgesel dağılım analizine baktığımızda, göçmenlerin büyük bir kısmı yüksek gelirli ülkelerde yaşamayı tercih etmektedir. Kuzey Amerika, Avrupa ve Körfez ülkeleri, uluslararası göçmenlerin en yoğun bulunduğu bölgelerdir. Özellikle Kuzey Amerika, 2020'de yaklaşık 59 milyon göçmene ev sahipliği yaparak en büyük göçmen nüfusa sahip bölge olarak öne çıkmaktadır. Avrupa ise 87 milyon göçmenle bu konuda önde gelen diğer bir bölgedir. Bunun yanı sıra, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya gibi göç veren bölgelerdeki artan nüfus ve ekonomik zorluklar, göç hareketlerini hızlandıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Göçmenlerin dağılımı hem

göçmen gönderen hem de göç alan ülkelerin demografik, ekonomik ve politik yapılarında ciddi değişimlere yol açmaktadır.

Bu çalışma, nüfus hareketlerini tarihsel, teorik ve kavramsal boyutlarıyla analiz ederek göç olgusunu stratejik bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda göçün nedenleri, türleri, sonuçları ve literatürde yer alan temel teorik yaklaşımlar incelenmekte hem klasik modeller hem de çağdaş analiz çerçeveleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Böylece nüfus hareketlerinin toplumsal dönüşümdeki rolü daha net bir biçimde açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bu makalenin temel amacı, nüfus hareketlerini kavramsal, tarihsel ve teorik çerçevede sistematik olarak ele almak; göç olgusunun temel unsurlarını, belirleyicilerini ve toplumsal etkilerini analiz etmek ve bu kapsamda literatürde yer alan yaklaşımları bütüncül bir biçimde stratejik analiz yaparak, değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışma hem klasik göç teorilerini hem de çağdaş teorik yaklaşımları inceleyerek nüfus hareketlerinin sosyoekonomik dönüşümdeki rolünü tartışmayı hedeflemektedir. Sonuç olarak, küresel ölçekte artan nüfus hareketliliği, demografik, ekonomik ve siyasal sistemlerin yeniden yapılanmasını zorunlu kılmaktadır. Göç ve nüfus dinamiklerinin stratejik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi, geleceğe yönelik sağlıklı politikalar geliştirilmesi açısından kritik bir gerekliliktir. Bu makale, söz konusu gerekliliği karşılamaya yönelik kapsamlı bir giriş niteliği taşımakta; nüfus hareketlerinin çok yönlü doğasını disiplinler arası bir çerçeve içinde ele almaktadır.

2. NÜFUS HAREKETLİĞİ (GÖÇ) KAVRAMI VE ANALİZLERİ

Göç, bireylerin veya toplulukların **siyasi, ekonomik, toplumsal, çevresel veya güvenlik temelli nedenlerle** yaşadıkları yerden başka bir yerleşim alanına **kalıcı veya geçici olarak yer değiştirmesi** sürecidir. King'e göre göç, yalnızca fiziksel hareketi değil, aynı zamanda “toplumsal yapının yeniden oluşumunu tetikleyen çok katmanlı bir dönüşüm sürecidir” (King, 2012:8). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçü, bireylerin **ulusal sınırlar içinde veya ülkeler arasında**, farklı süreler için gerçekleşen “her türlü nüfus hareketi” olarak tanımlar (IOM, 2019: 132). Bu tanıma göre göç; zorunlu, gönüllü, düzenli, düzensiz, geçici, döngüsel ve mevsimlik tüm hareketleri kapsar. Castles ve Miller’a göre göç, modern dünyanın en belirleyici dinamiklerinden biridir ve “insanların yaşam şanslarını, kimliklerini, sınıfsal konumlarını ve sosyal ilişkilerini yeniden yapılandıran bir süreçtir” (Castles & Miller, 2009:21). Buzan ve Wæver’e göre göç, modern devletler için sadece sosyal bir olgu değil aynı zamanda “güvenikleşme süreci içinde değerlendirilen jeopolitik bir akış”tır. Göç, devletlerin ulusal güvenlik, dış politika ve bölgesel istikrar parametrelerini doğrudan etkileyen stratejik bir dinamiktir (Buzan & Wæver, 2003:78).

Ekonomik açıdan göç, işgücü piyasaları arasındaki ücret farklılıkları, sermaye birikimi, beşerî sermaye akışları ve fırsat eşitsizlikleri doğrultusunda ortaya çıkan **işgücü hareketliliği** olarak tanımlanır. Todaro'ya göre göç, “beklenen gelir farklarına bağlı olarak bireylerin rasyonel karar alma süreçlerinin bir sonucudur” (Todaro, 1969:140). Göç, bireylerin veya toplulukların ekonomik fırsatlar, güvenlik tehditleri, çevresel koşullar, sosyal ilişkiler veya politik baskılar gibi nedenlerle bir yerleşim alanından diğerine yöneldiği; sadece mekânsal hareketten ibaret olmayan, aynı zamanda bireysel yaşam döngülerini, ulusal demografik yapıyı, uluslararası işgücü piyasalarını ve devletlerin güvenlik stratejilerini dönüştüren çok boyutlu bir toplumsal süreçtir. Nüfus hareketleri, bireylerin veya toplulukların çeşitli ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel ve kültürel faktörlerin etkisiyle yaşam alanlarını geçici veya kalıcı olarak değiştirmesiyle ortaya çıkan bir süreçtir. Bu süreç, yalnızca fiziksel bir yer değişikliğini değil, aynı zamanda ekonomik kaynakların yeniden dağılımını, toplumsal yapının dönüşümünü, kültürel etkileşimleri ve mekânsal organizasyonun yeniden şekillenmesini içerir. Göç, demografi biliminin temel çalışma alanı olmakla birlikte, ekonomi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, coğrafya ve kamu yönetimi gibi disiplinlerin de merkezinde yer alan çok boyutlu bir olgudur.

Tablo 1: Göç Kavramının Temel Unsurları

Göç literatüründe tanımın üç ana unsuru olduğu kabul edilir:		
Unsurlar	Açıklama	Kaynak
Yer değişimi	Fiziksel mekânın değiştirilmesi (ülke içi/ülkeler arası)	Massey et al., 1993: s. 433
Zaman	Hareketin kalıcı, geçici, döngüsel olması	IOM, 2019: s. 130
Neden	Ekonomik, sosyal, politik, çevresel, güvenlik	Castles & Miller, 2009: s. 32

Kaynak: Massey, D. et al. (1993). *Theories of International Migration: A Review and Appraisal*. Population and Development Review. s. 433.

Göç, bireylerin veya toplulukların ekonomik fırsatlar, güvenlik tehditleri, çevresel koşullar, sosyal ilişkiler veya politik baskılar gibi nedenlerle bir yerleşim alanından diğerine yöneldiği; sadece mekânsal hareketten ibaret olmayan, aynı zamanda bireysel yaşam döngülerini, ulusal demografik yapıyı, uluslararası işgücü piyasalarını ve devletlerin güvenlik stratejilerini dönüştüren çok boyutlu bir toplumsal süreçtir. Göç olgusunun kavramsal çerçevesi incelendiğinde, süreci belirleyen temel unsurların “**itici faktörler**” ve “**çekici faktörler**” biçiminde iki grupta toplandığı görülmektedir. İtici faktörler; işsizlik, yoksulluk, siyasal baskı, savaş, doğal afetler ve sosyal dışlanma gibi bireyleri bulundukları yerden uzaklaşmaya yönlendiren koşullardan oluşurken, çekici faktörler; istihdam olanakları, güvenlik, daha yüksek yaşam standartları, eğitim imkânları ve sosyal ağların varlığı gibi hedef bölgeyi cazip hâle getiren unsurlardır. Bu iki faktör grubu, göç kararının hem bireysel hem de kolektif yönlerini açıklamada temel parametreleri oluşturur (Aksu, 2024:610).

Dış göçün nüfus üzerindeki artırıcı etkisi, özellikle göç alan ülkeler açısından stratejik önem taşır. Göçmenler, hem nüfusun yaşlanmasını dengeleyici bir rol oynayabilir hem de işgücü piyasasına yeni katılımlar sağlayarak ekonomik üretkenliği artırabilirler. Öte yandan, dış göç süreçleri her zaman tek yönlü etkilerle sınırlı değildir; göçmenlerin geldikleri ülkenin demografik yapısını sadece sayı olarak değil, toplumsal yapıya getirdikleri farklı kimlikler ve kültürel zenginliklerle de çeşitlendirdikleri gözlemlenir. Bu süreçte “diaspora” ve “gettolaşma” gibi etkiler de ortaya çıkabilmektedir (Gamlen, 2022:203-219)¹. Sadece göç alan ülkelerde değil, göç veren ülkelerde de nüfus hareketliliği ve toplumsal yapıyı şekillendiren bir unsur olarak dikkat çeker. Bu bağlamda diaspora kavramı; “Göçmenlerden farklıdır. Göçmenler genellikle tekil bireyler olarak farklı ülkelere yerleşirken, diaspora toplulukları tarihsel ve kolektif bir niteliğe sahiptir. Diasporadaki bireyler, bulundukları yerle geldikleri yer arasında sosyal, ekonomik ve kültürel köprüler oluştururlar.” (Cohen, 1997:14-23). Diaspora toplulukları, geldikleri yer ile bağlarını sürdürme eğilimindedir. Bu bağlar, kültürel değerlerin korunması, dil, din ve geleneklerin yaşatılması şeklinde kendini gösterir. Diaspora toplulukları, bulundukları toplumdan ayrı bir kimlik ve kültürel özellikler sergileyebilirler. Diaspora, bulundukları ülkede ekonomik faaliyetlerde bulunarak hem yerel ekonomiye katkıda bulunabilir hem de anavatanlarına maddi destek sağlayabilir (Gamlen, 2022:33-54; aktaran bkz: Aksu, 2024:610).

Gettolaşma kavramı, belirli bir etnik, dini veya sosyal grubun, bir şehir ya da bölgenin belli bir kesiminde izole bir şekilde yaşamak zorunda kalmasını ifade eder. Tarihsel olarak, getto kavramı, özellikle Yahudi topluluklarının Orta Çağ Avrupa’sında belirli mahallelerde yaşamaya zorlanmalarıyla ilişkilidir. Gettolaşma, bu anlamda zorunlu bir mekânsal ayrışmayı ve izole yaşam koşullarını temsil eder. Modern çağda ise gettolaşma, genellikle etnik veya sosyoekonomik azınlıkların, ekonomik veya sosyal dışlanma nedeniyle kendi içlerine kapanarak belirli bölgelerde yoğunlaşmasını ifade eder. Bu süreç, ekonomik eşitsizlik, sosyal dışlanma, ayrımcılık ve entegrasyon sorunlarıyla doğrudan ilişkilidir (Wacquant, 2008:65-78).

Gettolaşmanın Özellikleri:

- Mekânsal İzolasyon: Gettolar, çoğunlukla şehirlerin fakir ve marjinal bölgelerinde yer alır ve sosyal, ekonomik, hatta bazen fiziksel olarak ana toplumdan izole olmuşlardır.
- Sosyoekonomik Sorunlar: Getto bölgelerinde yaşayanlar genellikle daha düşük eğitim seviyelerine, daha az ekonomik fırsata ve sosyal olanaklara sahip olabilirler.

¹ 2000 yılında dünya çapında 41 ülkenin diaspora kurumları bulunmaktaydı. 2015 yılına gelindiğinde 118 devlette diaspora kurumları bulunmaktayken, 31 ülkede diaspora bakanlığı kurulmuştu. 2020 yılında tahminen ülke sayısı 130’lar civarındadır.

- **Kültürel ve Sosyal Birliktelik:** Gettolaşma, bazen göçmenlerin veya etnik azınlıkların kendi topluluklarını korumaya çalışmalarıyla da ortaya çıkar. Kendi kimliklerini ve kültürlerini yaşatmak amacıyla bir araya gelirler, ancak bu durum genellikle ekonomik eşitsizlik ve ayrımcılık nedeniyle zorunlu hale gelir.

Dış göç², çeşitli sebeplerle ülke sınırları dışına yapılan bireysel veya toplu yer değiştirme hareketlerini kapsar. Göç hareketleri, insanların doğup büyüdüğü ülkeden ekonomik, siyasi, sosyal veya çevresel nedenlerle ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmesini içerir. Kavramsal olarak dış göçler, zorunlu (siyasi mültecilik, savaş, doğal afetler) ve gönüllü (ekonomik fırsatlar, eğitim, daha iyi yaşam koşulları) göçler olmak üzere iki temel kategoriye ayrılır. Her iki durumda da dış göçler hem göç alan hem de göç veren ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısını etkiler (Fichter, 1994:154-157). Göç alan ülkelerde nüfusun artmasına neden olurken, göç veren ülkelerde işgücü kaybı, beyin göçü ve demografik yapıda zayıflamalar görülebilir. Dış göçlerin kavramsal analizinde dikkate alınması gereken diğer unsurlar arasında şunlar öne çıkar (Aksu, 2024:611-612):

- **Ekonomik Unsurlar:** Dış göç genellikle daha iyi iş imkanları, yüksek ücretler ve daha iyi yaşam koşulları arayışıyla tetiklenir. Ekonomik kalkınma ve işgücü piyasası, dış göç kararlarında merkezi bir rol oynar.
- **Sosyal Unsurlar:** Göç eden bireyler, yalnızca ekonomik motivasyonlarla değil, aynı zamanda daha güvenli bir yaşam, eğitim imkanları veya sosyal haklardan yararlanma gibi sosyal faktörlerle de dış göçe yönelirler.
- **Siyasi Unsurlar:** Siyasi baskılar, savaşlar, insan hakları ihlalleri veya otoriter rejimlerin etkisi altında, bireyler ülkelerinden ayrılmak zorunda kalabilir. Bu tip dış göç, mülteci hareketleri şeklinde ortaya çıkar ve zorunlu göç kategorisinde değerlendirilir.
- **Kültürel Unsurlar:** Dış göç, farklı kültürel kimliklerin bir araya gelmesine neden olabilir ve bu süreç göçmenlerin hem geldikleri ülkede hem de gittikleri ülkede kültürel değişimlere yol açar. Göçmenler, geldikleri ülkenin kültürel yapısına katkıda bulunur ve kendi kültürlerini de bu yeni toplumla paylaşırlar.
- **Demografik Unsurlar:** Dış göç, göç alan ülkelerde nüfus artışını sağlarken, aynı zamanda işgücü arzını artırarak ekonomiye katkıda bulunur. Genç ve üretken nüfusun göç etmesi, göç alan ülkeler için demografik dinamizmi artırıcı bir etkiye sahip olabilir.

Dış göçler, göç alan ülkelerin nüfusunu artırıcı bir etkiye sahip olmanın yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel dinamikleri de önemli ölçüde dönüştürmektedir. Göç hareketlerinin yönetimi hem göç

² Dış göç, bir ülke sınırları dışına yapılan, bireylerin ve toplulukların çeşitli nedenlerle başka bir ülkeye göç etmesini ifade eden dinamik bir süreçtir (Aksu, 1998:219-309).

veren hem de göç alan ülkelerin ekonomik kalkınma stratejilerinde merkezi bir rol oynar. Dış göçlerin içerdiği unsurlar ve özellikler dikkate alındığında, bu sürecin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiği görülmektedir. Dış göçün bir diğer önemli boyutu da siyasi etkileridir. Göçmenler, göç ettikleri ülkelerde vatandaşlık hakkı elde ettiklerinde siyasi katılımında bulunma ve yeni ülkelerinde oy kullanma haklarına sahip olabilirler. Bu durum, göç alan ülkelerdeki siyasi dengeleri etkileyebilir. Özellikle Avrupa’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde göçmenlerin seçimlerdeki etkisi giderek artmaktadır. Buna ek olarak, göçmenler, geldikleri ülkelerle olan sosyal, ekonomik ve siyasi bağlarını sürdürerek iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirebilirler. Ancak göçmenlerin yaşadığı entegrasyon sorunları ve artan göçmen karışıklığı, bazı ülkelerde siyasi kutuplaşmalara ve göçmen hakları konusunda tartışmalara yol açmaktadır. Göçmenler, bir ülkenin yaş yapısını ve nüfus dinamiklerini değiştirebilir. Özellikle yaşlanan nüfusları gençleştirme, doğum oranlarını artırma ve iş gücü açığını kapama gibi etkileri olabilir. Göç, kültürel çeşitliliği artırabilir ve toplumların daha kozmopolit hale gelmesine yol açabilir. Bu durum, çeşitli kültürel etkinliklerin, mutfakların ve geleneklerin entegre olmasına neden olabilir. Göç, yerel halk ile göçmenler arasında kültürel ve sosyal farklardan kaynaklanan gerilimlere neden olabilir. Bu durum, toplumda ayrımcılık, önyargı ve sosyal uyumsuzluk yaratabilir (Aksu, 2024:616). Toplumda farklı gruplar arasında görüş ayrılıklarına ve toplumsal kutuplaşmaya yol açabilir. Aslında çok tehlikeli bir durumu da meydana getirebilir. İç savaşlara yol açabilir. Ülkelerin bölünmesine neden olabilir. Göç hareketleri, sınır güvenliği ve iç güvenlik ile ilgili sorunlara yol açabilir. Özellikle büyük göç akışları, sınır kontrolü ve ülkenin güvenliği ve asayişi ile ilgili önlemleri gerektirebilir. Göçmen akınları, askeri stratejileri ve savunma politikalarını etkileyebilir. Ülkeler, göçmen akışlarını yönetmek için askeri kaynakları kullanabilir veya askeri stratejilerini bu akışlara göre uyarlayabilir. Bu durum kamu maliyetlerinin artması anlamına gelir. Göçmenlerin entegrasyon süreçleri ve sosyal hizmetlere erişimleri, kamu harcamaları üzerinde büyük baskı oluşturabilir. Bu durum, bütçe planlaması ve sosyal harcamalar üzerinde etkili olabilir. Yerel hak üzerinde ilave vergi yükü demektir. Göçmenler, iş gücü piyasasında önemli bir rol oynar. Yerel halkın işsizlik sorunuyla karşılaşmasına neden olur. Bir yandan da göçmenler, genellikle iş gücü açığını kapatma, düşük ücretli işler yaparak, bu durumu fırsata dönüştürebilir. Tüketim, konut talebi ve hizmet sektörü gibi alanlarda artış kaçınılmazdır (Aksu, 2024:617).

3. GÖÇ TEORİLERİ ve ANALİZLERİ

Göç olgusu, insanlık tarihinin en eski hareketlilik biçimlerinden biri olmakla birlikte, modern dönemde ekonomik, siyasal, çevresel ve teknolojik faktörlerin etkisiyle çok daha karmaşık bir

yapıya bürünmüştür. 18. yüzyıldan itibaren sanayileşme süreçleriyle hız kazanan nüfus hareketleri, devletlerin ekonomik dönüşümünü, toplumsal yapıları ve uluslararası ilişkiler sistemini derinden etkilemiştir. Bu nedenle göç, sadece bireysel bir yer değiştirme kararı değil; aynı zamanda küresel düzeyde ekonomik kalkınmanın, uluslararası işgücü piyasalarının ve toplumsal uyum politikalarının belirleyici bir unsuru hâline gelmiştir. Bu geniş kapsamı nedeniyle göçü açıklamaya yönelik teorik yaklaşımlar da tarihsel süreç içinde çeşitlenmiş, ekonomik temelli açıklamalardan sosyolojik, politik, ekolojik ve teknolojik yönelimlere doğru evrilmiştir.

Göç teorileri, genel olarak bireysel karar alma süreçlerinden küresel sistemin yapısal dinamiklerine kadar uzanan geniş bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Erken dönem teoriler, göçün itme-çekme faktörleri, ücret farklılıkları ve işgücü arz-talebi gibi ekonomik temellere dayanırken, daha sonraki yaklaşımlar göç ağlarının, hanehalkı stratejilerinin, küresel kapitalist düzenin ve devlet politikalarının göç kararları üzerindeki belirleyiciliğine vurgu yapmıştır. Günümüzde ise iklim değişikliği, dijitalleşme, nitelikli işgücü rekabeti ve güvenlik paradigması gibi yeni unsurlar göç düşüncesinin merkezine yerleşmiş; bu durum göçün sadece ekonomik bir olgu olmadığını, aynı zamanda çevresel, siyasi ve teknolojik gelişmelerle iç içe geçmiş çok katmanlı bir süreç olduğunu göstermiştir.

Bu bağlamda göç teorilerinin tarihsel olarak çeşitlenmesi, göçün değişen doğasını daha iyi anlamaya yönelik bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın sonlarından itibaren artan uluslararası düzensiz göç, mülteci hareketleri, beyin göçü, iklim kaynaklı yer değiştirmeler ve dijital işgücü mobilitesi, tek bir teorinin göçü açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu nedenle çağdaş göç literatürü, ekonomik modelleri sosyal ağ analizleriyle, kurumsal açıklamaları güvenlik ve yönetim yaklaşımlarıyla bir araya getirerek çok boyutlu bir teorik çerçeve oluşturma eğilimindedir.

Göç teorileri hem disiplinler arası doğası hem de küresel sistem üzerindeki etkileri nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu teoriler, göçün nedenlerini, sonuçlarını, yönlerini ve etkilerini anlamaya yönelik analitik bir zemin sunarken; aynı zamanda devletlerin izlediği göç politikalarının tasarımı, uluslararası iş birliği modellerine ve toplumsal uyum stratejilerine rehberlik etmektedir. Dolayısıyla göç teorilerinin tarihsel gelişimini incelemek, yalnızca akademik bir gereklilik değil; aynı zamanda günümüzün karmaşık göç dinamiklerini anlamak açısından da kritik bir gereksinimdir.

Tablo 2: Göç Teorileri ve Analizleri

Dönem / Yüzyıl	Ortaya Çıkan/ Gelişen Göç Teorileri	Temel Temsilciler / Kaynaklar	Teorilerin Dayandığı Noktalar	O Dönemin Baskın Göç Nedenleri	Dönemin Genel Karakteri
1750–1850 (Sanayi Devrimi Öncesi & Erken Dönem)	– Klasik Demografik Yaklaşımlar– İlk Nüfus Hareketi Gözlemleri– Malthusyen Yaklaşım (örtük göç yorumu)	<i>Adam Smith (1776), T.R. Malthus (1798)</i>	Nüfus artışı–kaynak ilişkisi, tarım ekonomisinin baskısı, kıtlık–göç bağı	Kıtlık, salgın, zorunlu iç göç, kolonyal hareketlilik	Feodal yapının çözülmesi, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş
1850–1900 (Sanayi Devrimi – 1. Dalga)	Ravenstein’in Göç Kanunları (1885–1889)	<i>E.G. Ravenstein</i>	Mesafe, çekim, itim, kentleşme, göçmen profili	Sanayi işgücü açığı, hızlı kentleşme, uluslararası işçi hareketliliği	İlk sistematik göç analizi, pozitivist yaklaşım
1900–1945 (II. Sanayi Devrimi – Savaşlar Dönemi)	– Coğrafi Determinist Yaklaşımlar– Sosyal Organizasyon / Şikago Okulu Göç Yaklaşımları	<i>Park, Burgess, Simmel</i>	Kent ekolojisi, sosyolojik uyum, yeni göçmen toplulukları	Kırsaldan kente iç göç, savaşlar nedeniyle yerinden edilme	Göçün sosyal uyum boyutunun keşfi
1945–1960 (Savaş Sonrası Dönüşüm)	– Nüfus Geçiş Modeli ve Göç Yorumu– Erken Kalkınma İktisadi Göç Yaklaşımları	<i>Notestein, Lewis (1954)</i>	Az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere işgücü akışı, ikili ekonomi	İşgücü açığı, yeniden yapılanma, uluslararası işçi talebi	Avrupa’da yeniden inşa, ABD’de sanayi talebi
1960–1975 (Modern Göç Teorileri)	Neoklasik Makro–Mikro Göç Teorileri (1960’lar) İkili İşgücü Piyasası Teorisi (1970’ler) İtme–Çekme (Lee, 1966)	<i>Todaro (1969), Harris–Todaro (1970), Piore (1979), Lee (1966)</i>	Ücret farklılıkları, işgücü piyasası segmentasyonu, rasyonel beklenti	Kırsal–kentel göç patlaması, kalkınma farklılıkları	Rasyonel birey, ekonomik açıklıcılık
1975–1990 (Bağımlılık & Sistem Yaklaşımları)	Dünya Sistemi Teorisi Bağımlılık Teorisi Göç Yorumu Göç Sistemleri Teorisi (Kritz, 1980’ler)	<i>Wallerstein, Sassen, Kritz & Zlotnik</i>	Küresel kapitalizm, merkez–çevre ilişkisi, tarihsel bağımlılık	Kapitalist yayılma, yatırım–ticaret–göç bağlantısı	Ekonomik yapısal bağımlılık ve uluslararası eşitsizlik vurgusu
1990–2005 (Küreselleşme – 3. Dönem)	Yeni Ekonomi Göç Teorisi Ağ Teorileri / Sosyal Sermaye Yaklaşımı Göçün Yeni Ekonomisi (Stark)	<i>Douglas Massey, Stark, Taylor</i>	Hanehalkı stratejisi, sosyal ağlar, mali risk dağıtımı	Ticaret küreselleşmesi, mülteci hareketleri, aile birleşimi	Ağ yapıları, maliyetlerin düşmesi, hükümet politikalarının rolü
2005–2015 (Güvenlik & Yönetişim Çağı)	Göç Yönetişimi Teorisi Güvenlikleşme Yaklaşımı (Buzan–Wæver)	<i>Betts (2011), Buzan–Wæver (1998)</i>	Göçün ulusal güvenlik, bölgesel yönetim ve rejim teorileri ile açıklanması	Savaşlar, düzensiz göç artışı, terörizm, sınır yönetimi	Politika bilimlerinin göçe hâkim olduğu dönem
2015–2025 (Yeni Yüzyıl – Teknoloji & İklim Çağı)	İklim Göçü Teorisi Dijital Göç / Uzaktan Çalışma Göçü Teorisi Nitelikli İşgücü Rekabeti Teorisi (Talent Mobility)	<i>IPCC, Myers, Saxenian, Florida, Ernst & Young Talent Mobility Reports</i>	İklim kırılganlığı, tele–çalışma, dijital nomadizm, beyin göçü rekabeti	İklim krizi, dijitalleşme, şirketlerin küresel yetenek avı	“İklim + teknoloji + demografi” üçlüsünün göçe yön verdiği dönem

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1. Klasik Göç Teorisi (Ravenstein’in Göç Kanunları): Klasik göç teorisi, Ernst Georg Ravenstein’in 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı “Göç Kanunları”na dayanır ve göçün temel örüntülerini açıklayan ilk sistematik yaklaşımlardan biridir. Ravenstein, İngiltere ve Galler verilerini kullanarak göçün belirli yasalara bağlı olduğunu ve bu yasaların zaman içinde farklı coğrafyalarda tekrarladığını ileri sürmüştür. Teorinin temel dayanağı, insanların kısa mesafeli yer

değiştirmeye daha eğilimli olduğu ve göçün genellikle aşamalı biçimde gerçekleştiği fikrine dayanır. Klasik teori, modern göç çalışmalarının kavramsal temelini oluşturan mikro davranış modellerine öncülük etmiştir.

Bu teoriye göre göçün ana motivasyon kaynağı ekonomik fırsatlardır. İnsanlar düşük gelirli ve sınırlı istihdam imkânı olan bölgelerden, daha yüksek ücret ve daha fazla iş imkânı sunan bölgelere yönelirler. Ayrıca göçün kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri farklılaşır; tarihsel veriler kadınların iç göçte, erkeklerin ise dış göçte daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Ravenstein'in analizinde göçün çoğu zaman ekonomik döngülerle paralel hareket ettiği ve uzun mesafeli göçlerin daha çok ticaret merkezleri ve büyük şehirlerle ilişkili olduğu belirtilir.

Klasik teorinin güçlü yanı, göçün mekânsal desenlerini açıklamada sade ve ampirik bir temel sunmasıdır. Göçün kısa mesafeli ve aşamalı gerçekleştiğine ilişkin gözlem, günümüzde hâlâ birçok bölgede geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca bu teori, iç göçlerin yönünü, kentleşme sürecini ve merkez-çevre ilişkisini anlamada önemli bir model oluşturur. Ancak teori, politik faktörleri, kimlik temelli göçleri veya zorunlu göç dinamiklerini yeterince açıklayamaz.

Klasik göç teorisinin zayıf yönleri, göçün sosyal ağlar, kültürel bağlar, devlet politikaları ve küresel ilişkiler gibi daha karmaşık faktörlerden de etkilendiğini dikkate almamasıdır. Göç kararının yalnızca ekonomik rasyonaliteye indirgenmesi, günümüzün çok katmanlı göç hareketlerini anlamada yetersiz kalır. Örneğin savaş, çevresel yıkım, etnik baskı ve diaspora etkileri bu çerçevede açıklanamaz. Buna rağmen Ravenstein'in yaklaşımı, modern göç modelleri için bir başlangıç noktası niteliğindedir. Bugün hâlâ mekânsal analizlerde, iç göç çalışmalarında ve kentleşme araştırmalarında Ravenstein'in "kademeli göç" anlayışı kullanılmaktadır. Teori, özellikle tarihsel veri analizlerinde ve göçün mekânsal düzenini açıklamada temel bir araç olmayı sürdürmektedir.

2. Neo-Klasik Göç Teorisi (Makro ve Mikro Yaklaşım): Neo-klasik göç teorisi, işgücü piyasasındaki arz-talep dengesizliklerini ve ücret farklılıklarını göçün temel nedeni olarak görür. Bu teoriye göre göç, rasyonel bireylerin veya işgücü piyasasının ekonomik çıkarlar doğrultusunda verdiği mantıklı bir karardır. Makro düzeyde analiz, ülkeler arası ücret farklarının yüksek olduğu durumlarda işgücünün düşük ücretli bölgelerden yüksek ücretli bölgelere akacağını varsayar. Mikro düzeyde ise bireysel getiriler, maliyet-fayda analizi ve yatırım olarak göç kavramı öne çıkar.

Neo-klasik yaklaşıma göre göç, ülkeler arasında işgücü dengesizliğini azaltan doğal bir süreçtir. Emek hareketi, yüksek ücretli bölgelerde işgücü fazlası yaratarak ücretlerin düşmesine; düşük ücretli bölgelerde ise işgücü azalmasıyla ücretlerin yükselmesine yol açar. Bu mekanizma, uzun

vadede ülkeler arasında ekonomik yakınsamayı teşvik eder. Neo-klasik teori, özellikle sanayileşme dönemi sonrası işgücü hareketliliğini açıklamada güçlüdür.

Teorinin güçlü yönü, ekonomik göçün nedenlerini basit ve ölçülebilir değişkenler üzerinden açıklayabilmesidir. Ücret farkları, işsizlik oranları ve sermaye birikimi gibi değişkenler kullanılarak göçün yoğunluğu tahmin edilebilir. Bu özellik, teoriyi geliştirmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yönelen emek göçlerini analiz etmede kullanışlı kılar.

Ancak neo-klasik teori, sosyal ağların etkisini, hane içi stratejileri, devlet politikalarını, düzensiz göçü ve küresel eşitsizlikleri yeterince dikkate almaz. Ayrıca ücret seviyeleri birçok durumda göç kararının tek belirleyeni değildir; güvenlik, yaşam kalitesi, fırsat eşitsizliği, kültürel bağlantılar gibi faktörler de belirleyicidir. Bu nedenle küresel göç akımlarının karmaşıklığı karşısında neo-klasik model sınırlı kalır.

Buna rağmen, Avrupa Birliği içi işgücü serbestisi, Türkiye’den Almanya’ya işçi göçü (1961–1975) ve Meksika–ABD arasındaki ekonomik göç akımları gibi örneklerde neo-klasik teori hâlâ açıklayıcıdır. Modern ekonomi politikaları hâlen bu teoriye dayalı işgücü planlamasına yönelmektedir.

3. İtici–Çekici Faktörler Teorisi (Lee, 1966): Everett Lee tarafından geliştirilen itici–çekici faktörler modeli, göçü belirleyen unsurları dört grupta toplar: kaynak bölgedeki itici faktörler, hedef bölgedeki çekici faktörler, aradaki engeller ve bireysel özellikler. Model, göçün sadece ekonomik değil; sosyal, psikolojik ve çevresel faktörlerden de etkilendiğini vurgular. Bu yönüyle önceki ekonomik tabanlı teorilere göre daha kapsayıcıdır.

İtici faktörler işsizlik, düşük ücretler, baskıcı rejimler, çevresel sorunlar ve doğal afetler gibi olumsuz koşulları içerirken; çekici faktörler istihdam imkânları, yüksek yaşam standardı, eğitim fırsatları ve güvenlik gibi olumlu unsurları içerir. Göç, bu iki faktör grubunun karşılaştırılmasıyla ortaya çıkar. Model, göçü bir karar süreci olarak ele alır ve bireylerin risk toleransı, bilgi düzeyi ve sosyal çevresi gibi kişisel özelliklerinin önemli olduğunu belirtir.

Lee’nin yaklaşımı göçün çok boyutluluğunu başarıyla yakalar. Özellikle modern düzensiz göç akımlarında, savaş ve çevresel felaketlerin itici faktör olarak rolü önemlidir. Aynı zamanda hedef ülkelerdeki refah, sosyal haklar ve güvenlik ortamı çekici faktörler oluşturur. Bu çerçevede Suriye iç savaşı sonrası Türkiye ve Avrupa’ya yönelen göç akımlarını anlamada son derece kullanışlıdır.

Teorinin güçlü yanı, göç kararının ekonomik rasyonaliteye indirgenemeyeceğini vurgulamasıdır. Buna rağmen modelin zayıf yönü, faktörlerin ölçülmesini zorlaştırması ve göçün toplumsal ağlar

veya küresel sistemsal dinamikleri gibi karmaşık yönlerini dışarıda bırakmasıdır. Ancak günümüzde göç politikaları tasarlanırken itici-çekici faktör dengesi hâlâ en sık kullanılan çerçevelerden biridir. Uluslararası kuruluşların (UNHCR, IOM) risk analizlerinde temel referans niteliğindedir.

4. Yeni Ekonomik Göç Teorisi (Stark, 1991): Yeni Ekonomik Göç Teorisi (New Economics of Labor Migration – NELM) göçü birey değil, hane düzeyinde bir strateji olarak ele alır. Buna göre göç, hane gelirini çeşitlendirmek, ekonomik riskleri azaltmak ve piyasa eksikliklerini telafi etmek için yapılan bir yatırımdır. Özellikle tarım ve kırsal ekonomilerinin hâkim olduğu ülkelerde, aileler risk dağıtımı için bireylerinden birini dışarı göçe yönlendirmektedir.

Bu teoriye göre göç kararı, yalnızca ücret farklarına değil; kredi piyasalarının yetersizliği, sigorta sisteminin eksikliği ve kırsal ekonomilerin kırılgan yapısına bağlıdır. Göç eden bireyin yurtdışından gönderdiği döviz (remittances), hane gelirini artırır ve ekonomik şokları azaltır. Bu nedenle göç, bir dayanıklılık ve kalkınma stratejisi olarak görülür.

Teorinin güçlü yönlerinden biri, göçün yalnız ekonomik fayda değil aynı zamanda risk yönetimi niteliği taşıdığını ortaya koymasındır. Özellikle Meksika, Filipinler, Nepal ve Türkiye’de kırdan kente veya yurtdışına yapılan göçlerin hane düzeyindeki etkileri bu teori ile başarıyla açıklanmıştır.

Ancak bu yaklaşım, göçün makro politik-ekonomik bağlamını, devlet politikalarını ve küresel eşitsizlik sistemini açıklamakta sınırlıdır. Ayrıca bireylerin kişisel tercihlerini, sosyal ağların etkisini ve kültürel faktörleri ikinci plana atar.

Buna rağmen uluslararası kalkınma örgütleri (IMF, Dünya Bankası) göç ve döviz transferi ilişkisini bu teorik çerçeve ile açıklamakta; yetkililer politika tasarımında NELM yaklaşımından yararlanmaktadır.

5. Dünya Sistemi ve Yapısalcı Göç Teorisi (Wallerstein, Sassen): Dünya Sistemi Teorisi, göçü kapitalist dünya düzeninin tarihsel eşitsizlikleriyle açıklar. Wallerstein’a göre dünya merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler olarak yapılandırılmıştır ve göç, bu eşitsiz ilişkilerin bir sonucudur. Merkez ülkeler sermaye ve teknolojiyi kontrol ederken çevre ülkeler ucuz işgücü ve hammadde sağlayan bölgeler olarak konumlanır. Göç, kapitalist sistemin işleyişinin doğal bir bileşenidir.

Bu teori göçü bireysel kararların sonucu değil, yapısal zorunlulukların ürünü olarak görür. Merkez ülkelerin ekonomik genişleme süreçleri, çevre ülkelerde tarımın yıkılması, işsizliğin artması ve toplumsal çözülme gibi süreçleri tetikleyerek göçü zorunlu hale getirir. Bu nedenle göç, sistemin bir yan ürünü değil, **kapitalist genişleme mekanizmasının doğrudan bir sonucudur**. Teorinin

güçlü yanı, uluslararası eşitsizlikleri ve göçün tarihsel kökenlerini açıklamada oldukça başarılı olmasıdır. Örneğin Afrika'dan Avrupa'ya, Latin Amerika'dan ABD'ye, Güney Asya'dan Körfez ülkelerine yönelik göç akımları bu çerçeveye ile tutarlıdır.

Zayıf yönü ise bireysel motivasyonları göz ardı etmesi ve göçü aşırı derecede ekonomik yapısalığa indirgemesidir. Ayrıca göç ağlarını, kültürel faktörleri ve yerel farklılıkları açıklamakta sınırlıdır.

Bugün göç politikaları analizinde, özellikle küresel eşitsizlikler ve sömürgecilik sonrası nüfus hareketlerini değerlendirmede dünya sistemi teorisi önemli bir kuramsal çerçeve olarak kullanılmaktadır.

6. Göç Ağları Teorisi (Massey, 1993): Göç ağları teorisi, göçün zaman içinde kendi kendini sürdüren bir yapıya dönüştüğünü savunur. Sosyal ağlar, göç eden bireyler ile hedef ülkedeki akraba, arkadaş, hemşeri toplulukları arasındaki bağlardan oluşur. Bu ilişkiler göç maliyetlerini düşürür, bilgi akışını artırır ve yeni göçmenlere destek sağlar.

Bu teoriye göre göç yalnızca ekonomik faktörlerle değil; sosyal sermaye, güven ilişkileri ve dayanışma ağlarıyla açıklanmalıdır. Bir bölgede göç başladıktan sonra devam etme olasılığı yüksektir; çünkü her yeni göçmen ağları genişletir ve sonradan gelenler için maliyetleri azaltır.

Göç ağları teorisi, özellikle Meksika-ABD, Türkiye-Avrupa ve Kuzey Afrika-Fransa göç hareketlerini açıklamada olağanüstü derecede etkilidir. Bu göç güzergâhlarında ağların aktifleştirdiği kesintisiz göç akımları, devlet politikalarına rağmen uzun yıllar devam etmiştir.

Güçlü yönü, düzensiz göçü, aile birleşimi göçünü ve diaspora oluşumlarını detaylı biçimde açıklayabilmesidir. Ancak zayıf yönü, göçün başlangıç nedenlerini açıklamakta yetersiz kalmasıdır; çünkü ağlar göç başladıktan sonra etkili hale gelir.

Günümüzde uluslararası göç politikaları diaspora ve ağ mantığıyla yeniden şekillenmektedir. Bu nedenle teori, modern göç çalışmalarında en çok başvurulan modellerden biridir.

7. Kurumsalcı Göç Teorisi: Kurumsalcı teori, göçün yalnızca ekonomik itme-çekme faktörleri ile değil, aynı zamanda **kurumsal yapılardaki dönüşümler, hukuki düzenlemeler, uluslararası örgütlerin rolü ve devlet kapasitesinin niteliği** tarafından şekillendiğini savunur. Bu yaklaşıma göre göç, bireysel bir karar olmaktan ziyade, kurumların oluşturduğu fırsat yapıları, sınırlamalar ve normatif kalıpların bir yansımasıdır. Dolayısıyla göç süreci, devletlerin göç politikaları, işgücü piyasası regülasyonları, göçmen kabul prosedürleri, vize rejimleri, sosyal devlet uygulamaları ve uluslararası antlaşmalardan doğrudan etkilenir.

Bu teorinin temel dayanak noktası, **Yeni Kurumsal Ekonomi (North, 1990)** ve **sosyolojik kurumsalcılık** (Powell & DiMaggio, 1991) çerçevesidir. Kurumsalcı teoriye göre göç, kurumsal yapılar arasındaki uyumsuzluklardan, devletlerin uyguladığı asimetrik politikalarından veya uluslararası normların farklı yorumlanmasından kaynaklanır. Bu nedenle göçün nedenleri yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda **yasal boşluklar, bürokratik engeller, uluslararası koruma standartlarının farklılığı** gibi faktörlerdir.

Bu yaklaşımın uygulama örnekleri arasında AB'nin Schengen düzeni, Kanada'nın nitelikli göçmen sistemi, Körfez ülkelerinin “**kafala**”³ sponsor sistemi ve ABD'nin göç kotası rejimi bulunmaktadır. Kurumsalcı teoriye göre, bu yapıların her biri göç akımlarını yönlendiren güçlü kurumsal araçlardır. Örneğin Schengen, Avrupa içi hareketliliği teşvik ederken dış sınırları sertleştirmekte, bu da Avrupa'ya yönelik göç rotalarını yeniden şekillendirmektedir.

Kurumsalcı teoriye göre çözüm, kurumsal uyumlaştırma, uluslararası iş birliği, düzenleyici reformlar ve göçün yönetilebilir kılınmasına yönelik politika koordinasyonudur. Göç politikalarında şeffaflık, temel hakların güvence altına alınması, hukuki süreçlerin hızlandırılması ve kayıt dışı işgücünün formelleştirilmesi bu teorinin önerdiği temel faaliyetlerdir.

8. İkili İşgücü Piyasası Teorisi (Dual Labor Market Theory): İkili İşgücü Piyasası Teorisi, göçün nedenini “itme faktörleri” ile değil, doğrudan **gelişmiş ülkelerdeki yapısal işgücü talepleri** ile açıklar. Teoriye göre işgücü piyasası ikiye ayrılır: **birincil piyasa** (yüksek ücret, güvenli iş, sosyal haklar) ve **ikincil piyasa** (düşük ücret, güvencesiz çalışma, sosyal hakların sınırlı olduğu meslekler). Yerli nüfus ikincil piyasa işlerine talep göstermediği için, bu boşluğu göçmen işçiler doldurur.

Teori, göçün ekonomik nedenlerden ziyade **işverenlerin yapısal talebi, demografik dönüşüm, yaşlanan nüfus, düşük doğurganlık ve hizmet sektörü büyümesi** gibi sistemik süreçlerle açıklanması gerektiğini vurgular. Bu nedenle göç, gelişmiş ülkeler için işgücü piyasasını sürdürülebilir kılmak adına yapısal bir “zorunluluk”tur.

Bu teorinin uygulama örnekleri ABD tarım ve hizmet sektörleri, Almanya'nın 1960'lar “Gastarbeiter” programı, Körfez ülkelerinin düşük vasıflı işgücü ithalatına dayalı ekonomik modeli

³ **Kafala**, Arapça “kefil olmak, sorumluluk üstlenmek” anlamına gelen *kafala* kökünden gelir ve göçmen işçilerin hukuki statüsünün doğrudan bir **yerel işverenin veya bireyin sponsorluğuna bağlandığı** bir çalışma rejimini ifade eder. Bu sistemde göçmen işçinin ülkeye giriş izni, çalışma izni, ikamet izni ve çoğu zaman iş değiştirme hakkı tamamen **sponsorun onayına** bağlıdır. Dolayısıyla işçi, bağımsız bir hukuki özerklikten ziyade, sponsorunun kontrolü altında bir çalışma ilişkisine sahip olur.

ve Güney Avrupa'nın bakım sektörü göçüdür. Teoriye göre bu tür ekonomik modeller, göçmen işçilere bağımlı hale gelmekte ve bu bağımlılık zamanla kalıcı bir yapıya dönüşmektedir.

Çözüm önerileri arasında işgücü piyasası segmentasyonunun düzenlenmesi, göçmen işçilere eşit ücret hakkı, emek sömürsünü azaltacak denetim sistemleri ve uzun vadeli entegrasyon politikaları bulunmaktadır.

9. Göç Sistemleri Teorisi (Migration Systems Theory): Göç Sistemleri Teorisi, göçü yalnızca gönderen ve alan ülkeler arasındaki ticari, sosyokültürel, ekonomik ve politik bağların oluşturduğu **bütünleşik bir sistem** olarak tanımlar. Bu teoriye göre göç, bireysel bir karardan ziyade, ülkeler arasındaki **tarihsel ilişkiler, kolonyal bağlar, diplomatik etkileşim, ulaşım ve iletişim ağları, diaspora ağları** tarafından şekillenir. Göç bu bağlar güçlendikçe artan, zayıfladıkça kırılan sistemselsel bir döngüdür.

Teori, göçün süreklilik kazanan bir yapıda olduğunu savunur. Çünkü bir kez başlayan göç, sosyal ağlar, bilgi akışı, finansal transferler ve kültürel bağlarla kendi kendini yeniden üretir. Bu durum göçü durdurmayı zorlaştırırken, “göç zincirleri”nin ortaya çıkmasına yol açar.

Uygulama örnekleri arasında Meksika–ABD göç sistemi, Türkiye–Almanya göç sistemi, Kuzey Afrika–Avrupa göç sistemi ve Güney Asya–Körfez ülkeleri göç sistemi verilebilir. Bu sistemlerde göç, sosyokültürel ve ekonomik ilişkilerin uzun dönemli bir yansımasıdır.

Çözüm politikaları, sistemselsel bütünlüğün anlaşılmasıyla mümkündür. Göçü yöneten ülkelerin ortak politika üretmesi, ikili işgücü anlaşmaları, diaspora politikaları ve ekonomik iş birliği programları bu teorinin önerileridir.

10. İklim Göçü Teorisi (Climate Migration Theory): İklim Göçü Teorisi, göçün temel belirleyicisinin **çevresel bozulma, iklim değişikliği, doğal afetler ve ekosistem kayıpları** olduğunu öne sürer. Artan sıcaklık, kuraklık, sel, deniz seviyesinin yükselmesi gibi faktörler insanların yaşadıkları yerleri terk etmesine yol açar. Bu teoriye göre iklim göçü hem zorunlu göç hem de ekonomik göç mekanizmalarını tetikler.

Dayanak noktaları arasında insan güvenliği yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınma teorileri ve çevresel stres modelleri vardır. Özellikle Norman Myers (1993), iklim göçünü geleceğin en büyük zorunlu göç alanı olarak tanımlamıştır.

Bu göç türünün örnekleri Bangladeş kıyı bölgeleri, Pasifik adalarının sular altında kalması, Afrika Sahel bölgesindeki çölleşme, Suriye’de 2007–2010 kuraklığı ve Orta Amerika’daki iklim kaynaklı

tarımsal çöküştür. Bu göçler, kıtlık, işsizlik ve su yetersizliği nedeniyle hızla büyüyen nüfus hareketlerine yol açmaktadır.

Çözüm politikaları arasında iklim uyum programları, dirençli tarım yöntemleri, sürdürülebilir su yönetimi, zorunlu göçü önleyici kalkınma projeleri ve iklim mültecileri için uluslararası koruma mekanizması oluşturulması bulunmaktadır.

11. Dijital Göç / Uzaktan Çalışma Göçü Teorisi: Dijital göç teorisi, teknolojinin küreselleşmesiyle birlikte fiziksel göçe alternatif olarak ortaya çıkan **uzaktan çalışma temelli hareketliliği** inceler. Bu teori, mekândan bağımsız çalışma kültürünün, özellikle nitelikli işgücünün başka ülkelere fiilen gitmeden ekonomik entegrasyon sağlamasını ifade eder. Bu hareketlilik, dijital nomad vizesi programlarıyla giderek artmıştır.

Teori, insan sermayesi birikimi, küresel teknoloji ağları, gig ekonomisi ve platform kapitalizmi çerçevesine dayanır. Dijital göç, fiziksel yer değiştirme olmadan ortaya çıkan “ekonomik göç”ün yeni biçimidir ve işgücü piyasalarının yeniden şekillenmesine yol açmaktadır.

Uygulama örnekleri arasında Estonya Dijital Göçmen Programı, Portekiz teknolojik göç vizesi, Dubai’nin dijital nomad izin sistemi, ABD teknoloji firmalarının uzaktan çalışma modelleri bulunmaktadır. Çözüm önerileri arasında dijital işgücünün vergilendirilmesi, sosyal güvence kapsamının genişletilmesi, dijital göçmenlerin entegrasyonu ve teknoloji altyapısının güçlendirilmesi vardır.

12. Göç Yönetişimi Teorisi (Migration Governance Theory): Göç yönetişimi teorisi, göçün yalnızca devlet politikalarıyla açıklanamayacağını, aynı zamanda uluslararası örgütler, yerel yönetimler, STK’lar, özel sektör ve göçmen topluluklarının katılımıyla yönetilen çok katmanlı bir süreç olduğunu savunur. Bu teoriye göre göç; çok aktörlü, çok düzeyli bir yönetim alanıdır.

Teorinin dayanak noktaları arasında yönetim kuramı, çok seviyeli yönetim teorileri ve küresel kamu politikası yaklaşımları bulunur. Göç yönetişimi; devletlerin kararları, uluslararası hukuk, sivil toplum yapıları ve küresel normlar arasındaki ilişkileri analiz eder.

Uygulama örnekleri: BM Göç Paktı (GCM), IOM’un göç yönetimi projeleri, AB’nin Göç Mutabakatı, yerel belediyelerin entegrasyon politikalarıdır. Çözüm politikaları arasında sınır yönetimi ile insan haklarının dengelenmesi, uluslararası koordinasyonun güçlendirilmesi ve sürdürülebilir entegrasyon stratejileri yer alır.

13. Güvenikleşme Yaklaşımı (Buzan & Wæver): Güvenikleşme yaklaşımı, göçün bazı aktörler tarafından “ulusal güvenlik tehdidi” olarak çerçevelendiğini ve bu söylemin göç politikalarını

sertleştirdiğini savunur. Bir konuda “güvenlik söylemi” üretildiğinde, devlet olağanüstü tedbir alma hakkı kazanır. Göç bu nedenle siyasal bir araçtır. Bu yaklaşım, Kopenhag Okulu’nun güvenlik teorisine dayanır. Buzan ve Wæver’e göre göç, askeri tehdit olmamakla birlikte toplumsal bütünlüğe, kültürel kimliğe veya ekonomik dengelere tehdit olarak sunulabilir.

Uygulama örnekleri: Avrupa’da sığınmacı krizinin güvenlik söylemiyle yönetilmesi, ABD–Meksika sınır politikaları, Fransa ve Almanya’nın entegrasyon tartışmalarında güvenlik odaklı yaklaşımı, Türkiye’nin Suriyeli göçü bağlamında ulusal güvenlik tartışmalarıdır.

Çözüm politika önerileri: güvenlik söylemini azaltmak, göçü insan güvenliği temelinde ele almak, mültecilerin kriminalize edilmesini önlemek ve güvenlik politikaları ile insan hakları arasında denge kurmaktır.

14. Nitelikli İşgücü Rekabeti Teorisi: Bu teori, ülkelerin nitelikli işgücünü çekmek için küresel bir rekabet içinde olduğunu savunur. Göçün nedeni, eğitilmiş ve yüksek yetenekli işgücünün daha yüksek ücret, daha iyi yaşam koşulları ve yenilikçi ekosistemlere duyduğu talep ile açıklanır.

Teori, insan sermayesi teorisi ve küresel inovasyon literatürüne dayanır. Bilgi ekonomisinin büyümesiyle ülkeler nitelikli işgücünü çekmek için vize politikalarını, AR-GE yatırımlarını ve üniversite-sanayi iş birliklerini güçlendirmektedir.

Uygulama örnekleri: ABD H-1B vizesi, Kanada Express Entry, Avustralya puanlı göç sistemi, Almanya Mavi Kart düzenlemesi. Bu mekanizmalar ülkeleri nitelikli göçmen çekmede rekabete sürüklemiştir. Çözüm önerileri arasında beyin göçünü tersine çevirecek programlar, diaspora bilim insanlarıyla iş birliği, yerli gençlere fırsat eşitliği sağlanması ve yenilik ekosistemlerinin geliştirilmesi yer alır.

4. GÖÇ HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

Göç hareketleri, tarih boyunca ulusların demografik yapısını, ekonomik gelişmelerini ve toplumsal düzenlerini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Özellikle dış göçler, nüfus üzerinde hem niceliksel artışlara hem de niteliksel değişimlere yol açarak, bir ülkenin demografik yapısında kalıcı etkiler bırakabilir. Dış göçlerin nüfus üzerindeki artırıcı etkisi, bir ülkeye gelen göçmenlerin sayısının yerli nüfusla birleşerek toplam nüfusun artmasına neden olduğu bir olgudur. Ancak bu süreç sadece sayısal artışla sınırlı kalmaz; aynı zamanda kültürel, ekonomik ve sosyal alanlarda da önemli dönüşümleri beraberinde getirir.

Göç olgusu, insanlık tarihi boyunca toplumsal dönüşümlerin temel belirleyicilerinden biri olmuş ve özellikle tarım devriminden itibaren yerleşme süreçleriyle birlikte daha karmaşık bir nitelik

kazanmıştır. Tarihsel olarak ilk büyük ölçekli göçler; iklim koşulları, doğal kaynak kıtlığı ve avcı-toplayıcı toplulukların hareketliliği ile şekillenmiştir. Castles de Haas ve Miller’ın belirttiği üzere, erken dönem insan hareketliliği hem ekolojik zorunlulukların hem de sosyal örgütlenme biçimlerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Castles de Haas & Miller, 2014: 11–18). Bu dönemde göç, çoğunlukla **hayatta kalmaya yönelik zorunlu bir strateji** niteliği taşımaktaydı.

Antik ve Orta Çağ dönemlerinde göç dinamikleri daha örgütlü ve siyasal nitelikli bir hâle gelmiştir. İmparatorlukların genişleme süreçleri, ticaret yollarının ortaya çıkışı ve zorunlu nüfus hareketleri —özellikle köle ticareti— uluslararası göçün yapısını belirlemiştir. “Worlds in Motion” adlı kapsamlı çalışmada ifade edildiği gibi, Roma ve Çin imparatorlukları gibi büyük siyasal birliklerin sınır yönetimi ve işgücü ihtiyacı, savaşlar ve fetihler kadar göçün yönünü şekillendirmiştir (Massey et al., 1998: 25–33). Bu dönemde göç, yalnızca bireysel kararların değil aynı zamanda **devlet güdümlü nüfus politikalarının** doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte göç tarihinde keskin bir kırılma yaşanmış, özellikle 19. yüzyıl boyunca Avrupa’dan Amerika kıtasına yönelen büyük çaplı transatlantik göç dalgaları göç literatüründe modern dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Sanayileşme sürecinin yarattığı işgücü talebi, kentleşme, ücret farklılıkları ve yeni ulaşım teknolojileri bireylerin mekânsal hareketliliğini artırmış; milyonlarca insan ekonomik fırsatlar doğrultusunda yer değiştirmiştir. Bu bağlamda, King’in vurguladığı üzere, 19. ve 20. yüzyılın başları “**kitlesel göç çağı**” olarak nitelenmekte ve bu süreç günümüz küresel göç desenlerinin temellerini oluşturmaktadır (King, 2012: 17–23).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde göç, uluslararası işgücü anlaşmaları, yeniden yapılanma süreçleri ve sömürge-sonrası bağlamda hızla çeşitlenen toplumsal ve ekonomik etkenlerle çok boyutlu bir karakter kazanmıştır. Avrupa’daki “misafir işçi” programları, bağımsızlığını kazanan ülkelerden eski metropollere yönelen tersine göçler ve Soğuk Savaş’ın jeopolitik etkileri bu dönemin belirleyici unsurlarıdır. Castles ve Miller bu dönemi “**yeni uluslararası göç düzeninin**” başlangıcı olarak değerlendirmekte; göçün artık kalıcı yerleşim, aile birleşimi ve toplumsal entegrasyon gibi uzun vadeli süreçlerle iç içe geçtiğini belirtmektedir (Castles de Haas & Miller, 2014: 54–66).

1990 sonrası küreselleşme süreci ise göç hareketlerini daha karmaşık, çok yönlü ve hızlandırılmış bir yapıya kavuşturmuştur. Kapitalin, bilginin ve teknolojinin küresel dolaşımının kolaylaşması, iletişim ve ulaşım maliyetlerinin düşmesi ile birlikte **uluslararası göç akımları hem çeşitlenmiş hem de yoğunlaşmıştır**. Aynı dönemde çatışmalar, etnik gerilimler, devlet çökmeleri ve iklim değişikliği gibi baskılar zorunlu göç ve iltica hareketlerini arttırmış; UNHCR verilerine göre tarihte görülmemiş büyüklükte kitlesel yerinden edilmeler meydana gelmiştir. Bu bağlamda Massey ve

arkadaşları, küreselleşme çağındaki göçün artık yalnızca ekonomik faktörlerle açıklanamayacak, **çok etkenli bir toplumsal sistem** haline geldiğini vurgulamaktadır (Massey et al., 1998: 91–103).

Tablo 3: Göçün Tarihsel Gelişim Aşamaları

Dönem	Yıllar	Göçün Niteliği	Temel Özellikler
1. Avcı-Toplayıcı ve Kadim Topluluk Göçleri	M.Ö. 12.000 – M.Ö. 3.000	Doğal kaynak temelli göç, mevsimsel hareketlilik	Su ve av hayvanlarının izlenmesi; iklim değişimleri, Neolitik Devrim ile yerleşikliğe geçiş; verimli topraklara göç
2. Erken Medeniyetler Göçleri	M.Ö. 3.000 – M.S. 400	Ticaret, fetih, kolonizasyon, zorunlu göç	Mezopotamya, Mısır, İndus ve Çin merkezli devletleşme; sürgünler (Asur-Babil); Fenike ticaret kolonileri, Roma nüfus taşımaları
3. Kavimler Göçü (Büyük Barbar Göçleri)	M.S. 400 – 1000	Kitlesel nüfus hareketi, etnik yayılma	Hun baskısıyla başlayan domino etkisi; Germen kavimlerinin Avrupa'ya hareketi, Roma'nın çöküşü; feodalizmin doğuşu
4. Orta Çağ Göçleri	1000 – 1500	Dini-siyasi göçler, askeri yayılma	Haçlı Seferleri; Selçuklu ve Türk boylarının batıya göçü, Moğol istilaları, Viking keşifleri, ticaret yolu göçleri
5. Kolonyal Çağ Göçleri	1500 – 1750	Zorunlu göç, köle göçü, kolonizasyon	Coğrafi Keşifler; Transatlantik köle ticareti, Avrupa'dan Amerika'ya yerleşim; merkantilist nüfus politikaları
6. Erken Modern İç-Dış Göçler	1750 – 1850	Kırsal iç göç, koloniyal hareketlilik	Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş; kent merkezlerine yönelim, Avrupa iç göçleri
7. Sanayi Devrimi Göçleri	1850 – 1900	Kırsal → kentsel işçi göçü; uluslararası işgücü	Ravenstein'in ilk gözlemleri; sanayi merkezlerine yoğun göç, Avrupa–Amerika işgücü akışı
8. Savaşlar Dönemi Göçleri	1900 – 1945	Zorunlu ve kitlesel yerinden edilmeler	Savaş göçleri; sınır değişimleri, mübadeleler, Holokost; zorunlu nüfus transferleri
9. Savaş Sonrası İşgücü Göçleri	1945 – 1960	Programlı işgücü göçü	Yeniden inşa dönemi; Avrupa'nın işgücü açığı, Türkiye, İtalya, Yunanistan'dan Almanya'ya işçi akımı
10. Modern İç-Dış Göç Patlaması	1960 – 1975	Kalkınma temelli göç, kentleşme devrimi	Neoklasik göç modelleri; Todaro'nun şehirleşme teorisi, kırsaldan kente dev göç dalgaları
11. Küresel Yapısal Dönüşüm Göçleri	1975 – 1990	Eşitsizlik temelli göç	Wallerstein dünya-sistem teorisi; bağımlılık ilişkileri, ulusötesi hareketliliğin başlangıcı
12. Küreselleşme ve Diaspora Çağı	1990 – 2005	Ağ temelli göç, diaspora, remittance	Göç Ağları Teorisi; iletişim ve ulaşımın ucuzlaması, hızlı uluslararası işgücü ve öğrenci hareketliliği
13. Yönetişim ve Güvenlik Dönemi	2005 – 2015	Güvenlikleşen göç, düzenleme çabaları	Göç yönetimi; uluslararası iş birliği, AB sınır rejimleri, düzensiz göç tartışmaları
14. İklim ve Dijital Göç Çağı	2015 – 2025	İklim göçü, dijital göç, nitelikli işgücü rekabeti	Çölleşme, deniz seviyesi artışı; uzaktan çalışma göçü, küresel yetenek yarışması, çok katmanlı mobilite

Kaynak: OECD, UN and World Bank verilerinden hazırlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5. GÖÇÜN EKONOMİK MALİYETİ

Göçün ekonomik maliyeti hem **göç veren** hem de **göç alan** ülkeler açısından çok boyutlu bir kavramdır ve doğrudan maliyetler ile dolaylı maliyetlerin toplamından oluşur. Literatürde bu maliyetler; **uyum harcamaları, kamu hizmeti yükü, işgücü piyasası etkileri, güvenlik ve yönetim maliyetleri, verimlilik kayıpları, sermaye birikimi kayıpları ve beşerî sermaye erozyonu** gibi kategorilerde incelenmektedir (Dustmann & Frattini, 2014:593). Özellikle düzensiz veya zorunlu göç akımlarında, kamu bütçesinin barınma, sağlık, eğitim ve güvenlik harcamalarında belirgin artış görüldüğü vurgulanmaktadır. OECD (2020) raporuna göre iltica başvurularının yoğun olduğu dönemlerde kamu harcamalarındaki artışın GSYH'ya oranı %0,3 – %1,2 arasında değişmektedir. Bu nedenle ekonomik maliyetin hesaplanması, göç türüne, akışın büyüklüğüne ve göçün niteliğine göre değişkendir.

Göç veren ülkelerde ekonomik maliyet daha çok **beşerî sermaye kaybı** üzerinden açıklanmaktadır. Nitelikli işgücünün göçü (brain drain) uzun vadede ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir unsur olarak görülmektedir (Docquier & Rapoport, 2012:691). Sağlık, mühendislik ve bilişim gibi uzmanlık gerektiren alanlarda emek kaybı, üretkenliği ve inovasyon kapasitesini düşürmektedir. Dünya Bankası (2018) verilerine göre Sahra Altı Afrika'da yüksek vasıflı işgücünün %30'undan fazlası OECD ülkelerinde yaşamaktadır ve bu durum, bölge ekonomilerinin yıllık GSYH büyümesini yaklaşık %0,7 oranında aşağı çekmektedir. Ayrıca göç veren ülkenin eğitim yatırımlarının meyvesini başka ülkelerin toplaması, “fiscal externality” olarak tanımlanan ikincil maliyetlere yol açmaktadır.

Göç alan ülkelerde ise maliyetler iki düzeyde incelenir: **kısa dönemli uyum maliyetleri** ve **orta–uzun dönemli ekonomik katkı veya yük**. Kısa dönemde devlet; iskân projeleri, dil eğitimi, sosyal yardımlar, sağlık hizmetleri, sınır yönetimi ve güvenlik harcamaları için önemli bütçeler ayırmaktadır (Borjas, 1999:1705). Örneğin Almanya, 2015–2017 arasında mülteci entegrasyonuna yıllık yaklaşık **21 milyar avro** harcamıştır (Bundesministerium der Finanzen, 2018). Ancak literatürde uzun dönemde uyum sağlayan göçmenlerin vergi katkılarının, başlangıç maliyetlerini çoğu zaman dengelediği vurgulanmaktadır (OECD, 2013).

Göçün bir diğer ekonomik maliyet boyutu da **işgücü piyasası üzerindeki baskıdır**. Emek arzının ani artışı, özellikle düşük vasıflı yerli işçiler üzerinde ücret baskısı veya istihdam kaybı yaratabilmektedir. Borjas (2003: 1339) ABD işgücü piyasası için yaptığı çalışmada göçün, yerli düşük vasıflı işçilerin ücretlerini %3–%4 oranında azalttığını göstermektedir. Ancak Card (2005) aynı etkiyi minimal bulmuş ve işgücü piyasasının dinamik uyarlanabilirliği nedeniyle göç

şoklarının kısa sürede dengelendiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar, göçün ekonomik maliyetinin bağlama, sektöre ve işgücü kompozisyonuna göre değiştiğini göstermektedir.

Ekonomik maliyet aynı zamanda **fırsat maliyeti** içerir. Göçmenlerin çalışmadığı süre boyunca üretim kaybı, kayıt dışı çalışmaların yol açtığı vergi kaybı, uyumsuz meslek profilleri nedeniyle görülen “skill mismatch” sorunları ve sosyal uyum sorunlarının topluma yüklediği dolaylı maliyetler bu kapsamda değerlendirilir (Chiswick & Miller, 2015: s. 52). Örneğin Kanada’da 2011’de göçmenlerin mesleki uyumsuzluk nedeniyle ortaya çıkan ekonomik üretim kaybının yıllık 12–15 milyar dolar olduğu hesaplanmıştır (Conference Board of Canada, 2013).

Göçün ekonomik maliyeti, **güvenlik, sınır yönetimi ve düzensiz göçle mücadele** giderlerini de içerir. FRONTEX’in 2022 bütçesi 754 milyon avro olup bunun büyük kısmı sınır güvenliği ve düzensiz göçle mücadele operasyonlarına ayrılmıştır. UNHCR (2023) zorunlu göç krizlerinin yönetim maliyetinin yıllık küresel ölçekte 25–30 milyar dolar arasında olduğunu belirtmektedir. Bu maliyetler, göçün yalnızca sosyal bir süreç değil aynı zamanda yüksek ekonomik harcamaları olan stratejik bir konu olduğunu göstermektedir. Göçün ekonomik maliyeti, tek boyutlu bir hesaplama değildir; kamu maliyesi, işgücü piyasası, konut piyasası, sosyal hizmetler, güvenlik, uzun dönem entegrasyon maliyetleri ve fırsat maliyetleri ile birlikte değerlendirilir. Literatüre göre göç maliyeti “kısa dönemli uyum maliyetleri + uzun dönemli entegrasyon maliyetleri – ekonomik getiriler” bileşiminden oluşur (OECD, 2014: 62; World Bank, 2018: 47).

710

Göçün ekonomiye etkileri üç noktada ortaya çıkmaktadır: makro, mikro ve uzun dönemli yapısal etkiler. Makroekonomik etkiler; İşgücü arzı artar, üretim kapasitesi yükselir (Borjas, 1999:1703). GSYH büyümesine pozitif katkı sağlar (OECD, 2014:52). Nitelikli göç, inovasyon kapasitesini artırır (Hunt & Gauthier-Loiselle, 2010:5). Düzensiz göç, kayıt dışılığı genişletebilir. Mikroekonomik etkiler ise; göçmenler belirli sektörlerde **ücretleri aşağı**, diğerlerinde **yukarı çekebilir** (Card, 2017). Farklı beceri grupları arasında **tamamlayıcılık** veya **ikame** ilişkisi oluşur. Diğer etkileri ise; göçmenlerin kamu harcamaları üzerindeki yükü ülkeden ülkeye değişir. OECD ülkelerinde göçmenlerin mali etkisi genellikle **GSYH’nın %±1’inden azdır** (OECD, 2013:11).

Göçmen entegrasyonu için AB ortalaması kişi başı 2.000–8.000 € arasında değişmektedir (EC, 2018: 31). Dünya Bankası, konut maliyetinin toplam maliyetin **%15–25’i** olduğunu belirtmektedir (WB, 2016: 12). Kentsel kira fiyatlarını artırabilir (Saiz, 2003: 2). AB ülkelerinde toplam göç maliyetinin **%35–45’i** sosyal hizmet maliyetleridir (OECD, 2014: 65). Çocuk göçmenlerin eğitimi maliyetin büyük kısmını oluşturur. Mülteci gruplarda sağlık maliyeti yerel halka göre %40 daha yüksektir (UNHCR, 2016: 27).

Göçün Ekonomik Maliyet Denklemi:

$$C = C_s + C_h + C_e + C_d + C_i + C_f + C_{ext} - B \quad (1)$$

Tablo 4: Göçün Ekonomik Maliyet Denklemi

Sembol	Açıklama	İçeriği	Ortalama Pay
C	Toplam Göç Maliyeti	Kamu + özel maliyet	
C _s	Sosyal hizmet maliyetleri	Eğitim, sağlık, sosyal koruma	%35-45
C _h	Barınma maliyetleri	Konut, kamp, kira destekleri	%15-25
C _e	Ekonomik uyum maliyetleri	Dil eğitimi, mesleki eğitim, işgücü entegrasyonu	%10-20
C _d	Düzensiz göçle mücadele maliyetleri	Sınır güvenliği, kayıt süreçleri	%5-10
C _i	İdari maliyetler	Bürokratik işlemler, göç yönetimi	%3-8
C _f	Fırsat maliyeti	Uyum sürecinde işgücünün tam verimli kullanılmaması.	%10-30
C _{ext}	Dışsallık maliyeti	Sosyal uyumsuzluk, Altyapı baskısı, Çevresel maliyet, Konut piyasası baskısı	%5-15
B	Göçün ekonomik getirileri	Vergi gelirleri, üretim, inovasyon, işgücü katkısı	%30-40

$$C_{net} = C_{total} - B \quad (2)$$

- $B > C_{total}$ ise $\rightarrow$ Göç net ekonomik kazançtır.
- $C_{total} > B$ ise $\rightarrow$ Göç net maliyettir.
- Zaman olgusu, göç üzerinde etkili ve önemlidir:
 - İlk 3-5 yılda maliyet yüksektir.
 - 10 yılın üzerinde göçmenler çoğu ülkede net katkı sağlayıcı hâle gelir. (OECD, 2014; Peri, 2016).

Kısa hesaplama metodoloji:

- **Modelin hesaplama temeli:**

$$\text{Yıllık net maliyet (ülke düzeyi)} = \text{yıllık gelen göçmen sayısı} \times \text{birim net maliyet (USD)} \quad (3)$$

*Birim net maliyet (ilk yıl için, varsayımsal) = doğrudan maliyet + dolaylı maliyet + fırsat maliyeti – ekonomik fayda. (4)

- **Kullanılan (varsayımsal) birim değerler (ilk-yıl, USD):**

- Doğrudan: 1.500 (kayıt, ilk barınma, sağlık taraması vb.)

- Dolaylı: 700 (altyapı amortismanı, eğitim ve sağlık kullanımı baskısı vb.)
- Fırsat maliyeti: 400 (göç veren bölgede üretim kaybı vb.)
- Ekonomik fayda (ilk yıl): 800 (ilk yıl vergi, işgücü katkısı, küçük girişim vb.) (Vergiden muaf durumlar olabilir, en düşük maliyetler üzerinden)

***Net birim maliyet = 1.500 + 700 + 400 – 800 = 1.800 USD / kişi (ilk yıl); 14 yıl üzerinden hesaplandığında maliyetler sabit olarak tutulsa dahi,**

$$14 \text{ yıl} \times 1.800 \text{ USD} = 25.200 \text{ USD} / \text{kişi başı},$$

*** (2011–2024) Ortalama sayım olarak; 25.200 USD x 7.440.000 kişi = 1. 870 milyar USD bir toplam maliyet söz konusu olur. Yani, 1 trilyon, 870 milyar USD etmektedir.**

- Ağırlık 2010–2019 döneminde: Orta senaryoda net maliyetin büyük kısmı ($\approx$ %52) 2010–2019 döneminde ortaya çıkmıştır; bu, 2011 sonrası (Suriye krizi vb.) yılların etkisini gösterir.
- İlk-yıl varsayımı: Hesaplamalar *ilk yıl net maliyet* üzerinden yapıldı; entegrasyon ilerledikçe faydalar artacağından (vergiler, işgücü katkısı, girişimcilik), uzun dönem NPV ile net maliyet azalabilir veya net faydaya dönebilir. Kötü ekonomik süreçler maliyetleri arttırabilmektedir.
- Daha doğru sonuç için gerek: per-capita maliyetlerin Türkiye’ye özgü kalibrasyonu (belediye/sağlık/okul birim maliyetleri, remittances, işgücü katılım oranları) ve yıllık giriş verilerinin (TÜİK, UNHCR, İçişleri) doğrudan kullanılması gerekmektedir⁴.

712

⁴ *Mahalli idarelerin toplam harcaması (2023) = 963.880.966.000 TL.

*Türkiye nüfusu (2023, ADNKS) = 85.372.377 kişi.

*Kişi başı sağlık harcaması (2023) = 14.582 TL.

*Öğrenci başına eğitim harcaması (2023, ortalama) = 49.045 TL.

*2023 ortalama USD/TRY yılı içi kuru (period average) $\approx$ 1 USD = 23.813 TRY.

Ara hesaplamalar (TL cinsinden)

**Belediye kişi başı (ortalama) = toplam belediye harcaması / nüfus

Belediye Kişi Başına = 963,880,966,000 TL / 85,372,377 $\approx$ 11,292,7 TL (Kaynak: Mahalli İdareler 2023 raporu).

1. Belediye ek yük (varsayımla 50%) = 11.292,7 $\times$ 0.5 $\approx$ 5.646,35 TL / kişi
2. Sağlık (ek kullanım) = 14.582 TL / kişi.
3. Eğitim (öğrenci başı $\times$ çocuk oranı %30) = 49.045 $\times$ 0.30 $\approx$ 14.713,5 TL / kişi.
4. İdari + güvenlik (ilk yıl) = 5.000 TL / kişi (varsayımsal)
5. Per-capita (brüt ilk-yıl) toplam = belediye_extra + sağlık + eğitim_extra + idari
= 5.646,35 + 14.582 + 14.713,5 + 5.000 $\approx$ 39.941,85 TL / kişi

Zaman aralığı: 1990–2024 (35 yıllık dönem). Yıllık gelenler için üç senaryo kullandım: *Konservatif / Orta / Yüksek*. Her yıl dönemi için makro-olaylara (Suriye krizi, 2011+) göre akışları arttırmak gerekir.

($1990 \leq y \leq 2024$; yılları dönemlere ayırdım, değerler “kişi / yıl”)

*Konservatif (en düşük varsayımlar)

- 1990–1999: 20.000/yıl
- 2000–2009: 25.000/yıl
- 2010: 30.000
- 2011–2013: 60.000/yıl (Suriye krizi başlangıcı)
- 2014–2017: 80.000/yıl
- 2018–2019: 50.000/yıl
- 2020–2022: 40.000/yıl (pandemi + 2023 depremlerine hazırlık dönemi etkisi)
- 2023–2024: 35.000/yıl

*Orta (politik ve tarihsel gelişmelerle uyumlu orta varsayım)

- 1990–1999: 30.000/yıl
- 2000–2009: 40.000/yıl
- 2010: 50.000
- 2011–2013: 150.000/yıl
- 2014–2017: 250.000/yıl

6. İlk-yıl fayda (çıkarılan) = 20.000 TL / kişi (varsayımsal)

7. Per-capita net maliyet (TL) = 39.941,85 – 20.000 = 19.941,85 TL / kişi

8. TL → USD dönüşümü (2023 ortalama kur: 23.813 TRY/USD) → Per-capita net (USD) = 19,941,85 TL / 23.813 ≈ \$ 837.7 kişi başına USD.

9. Orta senaryo (kullanıcının verdiği) için kümülatif maliyet:

- Orta senaryo toplam giriş = 7.440.000 kişi (kullanıcı verisi).
- Kümülatif net maliyet (TL) = 19.941,85 TL × 7.440.000 Kişi ≈ 148.367.164.000 TL (≈ 148,37 milyar TL)
- Kümülatif net maliyet (USD) = \$837.7 × 7.440.000 Kişi ≈ \$ 6.232.263.000 (≈ 6,23 milyar USD)

- 2018–2019: 150.000/yıl
- 2020–2022: 180.000/yıl
- 2023–2024: 200.000/yıl

*Yüksek (maksimum baskı / yüksek giriş varsayımı)

- 1990–1999: 40.000/yıl
- 2000–2009: 60.000/yıl
- 2010: 80.000
- 2011–2013: 300.000/yıl
- 2014–2017: 400.000/yıl
- 2018–2019: 300.000/yıl
- 2020–2022: 350.000/yıl
- 2023–2024: 380.000/yıl

A) Toplam gelenlerin (1990–2024) toplamı; senaryolar doğrultusunda:

- Konservatif toplam giriş (1990–2024) = 4.270.000 kişi
- Orta toplam giriş (1990–2024) = 7.440.000 kişi
- Yüksek toplam giriş (1990–2024) = 13.990.000 kişi

B) Kümülatif net maliyetler (1990–2024):

- Konservatif toplam giriş = 4.270.000 kişi → Kümülatif net maliyet = $4.270.000 \times 1.800 = 7.686.000.000$ USD ($\approx 7,686$ milyon USD) + kayıtdışı rakamlar
- Orta toplam giriş = 7.440.000 kişi → Kümülatif net maliyet = $7.440.000 \times 1.800 = 13.392.000.000$ USD ($\approx 13,392$ milyon USD) + kayıtdışı rakamlar
- Yüksek toplam giriş = 13.990.000 kişi → Kümülatif net maliyet = $13.990.000 \times 1.800 = 25.182.000.000$ USD ($\approx 25,182$ milyon USD) + kayıtdışı rakamlar

C) Orta senaryo — dekadik dağılım (örnek gösterim):

- 1990–1999: giriş = 300.000 → maliyet = $300.000 \times 1.800 = 540$ milyon USD

- 2000–2009: giriş = 400.000 → maliyet = 720 milyon USD
- 2010–2019: giriş $\approx$ 1.800.000 → maliyet = 3,240 milyon USD
- 2020–2024: giriş $\approx$ 940.000 → maliyet = 1,692 milyon USD; Toplam = $\approx$ 6,192 milyon USD (yukarıdaki toplamla tutarlı).

Tablo 5: Orta Senaryo — Dekadik Dağılım Tablosu

Dönem	Göçmen sayısı (orta senaryo, kişi)	Net maliyet (1,800 USD/kişi)
1990–1999	648.837	1.167.906.600 USD ($\approx$ 1,168 milyon)
2000–2009	865.163	1.557.293.400 USD ($\approx$ 1,557 milyon)
2010–2019	3.892.903	7.007.225.400 USD ($\approx$ 7,007 milyon)
2020–2024	2.033.097	3.659.574.600 USD ($\approx$ 3,660 milyon)
Toplam (1990–2024)	7.440.000	13.392.000.000 USD ($\approx$ 13,392 milyon)

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanmıştır.

Bu dekadik dağılım, Türkiye'nin göç kaynaklı maliyet dinamiklerinin zaman içinde dramatik şekilde arttığını göstermektedir:

- 1990'larda görece düşük giriş nedeniyle maliyetler sınırlı kalmaktadır.
- 2000'lerde artan ekonomik hareketlilik ve bölgesel istikrarsızlıkla maliyetler yükselmeye başlamaktadır.
- 2010'larda özellikle Suriye krizi sonrası girişlerde büyük sıçrama yaşanmış, toplam maliyetler önceki dönemin birkaç katına çıkmıştır.
- 2020–2024 arası girişi azalsa bile yüksek taban seviyesinden ötürü maliyetler yine yüksektir.

715

6. GÖÇÜN NEDENLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

6.1. Mekânsal Ölçüte Göre Göç

6.1.1. İç Göç (Internal Migration)

Bir ülke içindeki nüfusun bir bölgeden diğerine taşınmasıdır. Örneğin, kırsal bölgelerden şehirlere yapılan göçler iç göçe örnektir. İç göç, bir ülkenin sınırları içerisinde gerçekleşen yer değiştirme hareketidir (Aksu, 2024:649); kırdan kente, kentten kente veya kentten kıra olabilir. İç göçün

tarihsel olarak en temel belirleyicisi sanayileşme sürecidir. Örneğin Türkiye’de 1950 sonrası mekanizasyonun tarımda yarattığı işgücü fazlası, kırdan kente iç göçü keskin biçimde artırmıştır. Castles ve Miller (2014: 62–63), iç göçün modernleşme ve kentleşmenin en görünür sonucu olduğunu belirtir. İç göçün ekonomik sonuçları arasında kentlerde işgücü arzının artması, konut talebinin yükselmesi ve bölgesel eşitsizliklerin yeniden üretimi gibi etkiler bulunmaktadır. İç göç aynı zamanda sosyal sermaye ağlarının yoğun biçimde çalıştığı bir süreçtir. Massey et al. (1998: 31–33), iç göç kararlarının genellikle aile ve akrabalık ağları üzerinden alındığını, kişilerin daha önce göç etmiş yakınlarının bulunduğu yerlere yöneldiğini belirtir. Bu durum, iç göçün mekânsal yoğunlaşmasına ve belirli kentlerde nüfus patlamasına yol açabilir.

İç göç, bir ülke sınırları içerisinde bireylerin veya hanehalklarının ikamet yerlerini kalıcı veya uzun süreli olarak değiştirmesi şeklinde tanımlanan önemli bir demografik harekettir. İç göçün temel yönlendirici gücü, bölgesel ekonomik dengesizlikler, kırsal-kentsel gelir farkları, altyapı ve hizmetlere erişim gibi unsurlardır. Bu yönüyle iç göç, yalnızca nüfusun mekânsal dağılımını değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda üretim ilişkilerini, kentleşme biçimlerini ve sosyal hareketlilik süreçlerini de yeniden şekillendirir. Türkiye örneğinde 1950 sonrası hızlanan kırsaldan kente yöneliş, modernleşme ve yapısal dönüşüm çerçevesinde değerlendirilmiş; sanayileşme merkezlerinin çekiciliği, kırdan tarımın verimsizleşmesi ve makineleşmenin etkisiyle tarımda işgücü fazlasının ortaya çıkması, iç göçün temel nedenleri arasında gösterilmiştir.

İç göçün sosyal boyutu, hareketliliğin yalnızca ekonomik itki ve çekim faktörleriyle açıklanamayacağını göstermektedir. Göç eden nüfus, yeni yerleşim alanlarında farklı kültürel normlarla karşılaşmakta; bu durum hem toplumsal uyum sürecini hem de kimlik oluşumunu etkilemektedir. Kentsel alanlarda informal yerleşimlerin (gecekondu bölgeleri) oluşumu, kent yönetimlerinin hizmet sağlama biçimleri, göçmen toplulukların dayanışma ağları ve sosyal sermaye düzeyi bu bağlamda belirleyici rol oynar. Özellikle Türkiye’de kırsal kökenli göçmenlerin kentlere uyumu, aile içi iş bölümü, kadınların istihdama katılımı, çocukların eğitim deneyimleri ve toplumsal entegrasyon süreçlerini derinden etkilemiştir. Bu nedenle iç göç, sadece mekânsal bir hareketlilik değil, aynı zamanda kültürel dönüşüm yaratan bir sosyal olgudur.

İç göçün ekonomik etkileri hem göç alan kentlerde hem de göç veren bölgelerde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Göç alan kentler işgücü arzında artış yaşarken, bu durum bazı sektörlerde maliyet avantajı yaratmakta; ancak aynı zamanda konut baskısı, altyapı yetersizliği, işsizlik ve kayıt dışı istihdam gibi sorunlara yol açabilmektedir. Göç veren bölgelerde ise genç nüfusun azalması, işgücü verimliliğinin düşmesi, tarımsal üretimin gerilemesi ve kırsal yaşlanma gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Öte yandan göç eden nüfus tarafından gönderilen iç transferler (kırsala geri gönderilen gelir), kırsal hanehalklarının yaşam koşullarını iyileştirici bir etki

yaratabilmektedir. Bu nedenle iç göç, mekânsal ekonomi açısından hem kayıp hem de fırsat üreten ikili bir mekanizma niteliği taşır.

İç göçün politik ve yönetsel boyutu ise modern devletlerin planlama süreçleri açısından kritik öneme sahiptir. Kentleşme hızının artmasıyla birlikte yerel yönetimlerin altyapı, ulaşım, konut ve kamu hizmetleri planlamasında kapasite baskısı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle iç göçün yönetişimi, yalnızca nüfus hareketlerini takip etmeyi değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma politikalarının, istihdam stratejilerinin, eğitim ve sağlık yatırımlarının dinamik biçimde güncellenmesini gerektirir. Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma ajansları modeli, GAP, DAP, KOP gibi projeler, iç göçün neden olduğu mekânsal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan politikalarla örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte, sürdürülebilir ve planlı kentleşmenin sağlanabilmesi için iç göç politikalarının uzun vadeli, veri temelli ve kapsayıcı bir bakış açısıyla tasarlanması zorunludur.

Sonuç olarak iç göç, ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetsel boyutlarıyla çok katmanlı bir olgudur ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin merkezinde yer almaktadır. Hem göç veren hem göç alan bölgelerde ortaya çıkan etkiler, iç göçün yalnızca bir yer değiştirme pratiği olmaktan öte, yapısal dönüşümlere yol açan stratejik bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu nedenle iç göç, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmalı; ekonomi, sosyoloji, coğrafya, kamu yönetimi ve demografi alanlarından beslenen bütüncül analizlerle değerlendirilmelidir.

717

6.1.1.1. Türkiye’de İç Göç Hareketleri

Türkiye’de iç göç hareketleri, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin etkisiyle 20. yüzyılın ortalarından itibaren hız kazanmış, kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle özellikle kırsal alanlardan büyük şehirlere doğru yoğun bir nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Göçün temel nedenleri arasında tarımsal alandaki verimsizlik, işsizlik, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi unsurlar öne çıkmaktadır. İç göç hareketleri Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. 1950’lerde başlayan sanayileşme hamleleri ile birlikte, kırsal kesimlerde yaşayan nüfus, büyük şehirlerde daha iyi yaşam koşulları arayışıyla göç etmeye başlamıştır. Bu dönemde başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere büyük şehirlere olan göç artmış, köyden kente göç, kırsal alanların nüfusunun azalmasına ve kentlerin hızla büyümesine yol açmıştır. Göçün yoğun olduğu bölgeler genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi iken, göç alan bölgeler ise Marmara ve Ege Bölgesi olmuştur. Bu süreç, kentlerde işsizliğin artmasına, konut ve altyapı sorunlarının büyümesine yol açmış, toplumsal yapıda önemli kırılmalar meydana getirmiştir. İç göç hareketleri iki şekilde olmaktadır. İlki, kentten kırsal kesime doğru olurken, ikincisi de kırsal kesimden kent merkezlerine doğru olmaktadır (Aksu, 2024:638).

1- **Kentten Kırsal Kesime Göçün Nedenleri:** Kentten kırsal kesime göçü etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu göç hareketleri, ekonomik, sosyal, çevresel ve kişisel nedenlerden kaynaklanabilir. Aşağıda kentten kırsal kesime göçü etkileyen başlıca nedenler detaylı olarak açıklanmıştır (Aksu, 2024:638-639):

A- Ekonomik Nedenler

-**Yüksek Yaşam Maliyetleri:** Şehirlerdeki yüksek yaşam maliyetleri, kiralar, hizmet ücretleri ve genel yaşam giderleri, bireyleri daha düşük maliyetli yaşam alanlarına yönlendirebilir. Kırsal bölgelerde yaşam maliyetleri genellikle daha düşüktür.

-**İş ve İş Gücü Fırsatları:** Şehirlerdeki yüksek işsizlik oranları veya tatmin edici iş fırsatlarının bulunmaması, kişileri kırsal alanlarda iş bulma ümidiyle göç etmeye zorlayabilir. Özellikle tarım, küçük ölçekli üretim ve zanaat işlerinde fırsatlar kırsal kesimde bulunabilir.

-**Kırsal Ekonominin Canlanması:** Bazı kırsal bölgelerde tarım, hayvancılık veya ekoturizm gibi alanlarda gelişen ekonomik fırsatlar, şehirlerden gelen bireyler için cazip hale gelebilir.

B- Sosyal ve Demografik Nedenler

-**Güvenlik ve Yaşam Kalitesi:** Şehirlerdeki suç oranları ve genel güvenlik sorunları, kırsal kesimlerde daha huzurlu ve güvenli bir yaşam arayışını tetikleyebilir. Kırsal bölgelerde suç oranları genellikle daha düşüktür ve yaşam kalitesi daha yüksek olabilir.

-**Ailevi ve Kişisel Tercihler:** Ailevi nedenler, emeklilik planları veya kişisel yaşam tercihleri, bireyleri kırsal bölgelere göç etmeye yönlendirebilir. Aile bağlarını güçlendirmek veya doğa ile daha yakın bir yaşam sürmek isteyenler kırsal alanlara yönelir.

C- Çevresel ve Sağlık Nedenleri

-**Çevresel Kirlilik ve Sağlık:** Şehirlerdeki hava kirliliği, gürültü ve diğer çevresel sorunlar, sağlık problemlerine yol açabilir. Bu durumdan kaçınmak isteyen bireyler kırsal bölgelere göç edebilirler, çünkü kırsal alanlarda hava kalitesi genellikle daha iyidir.

-**Doğayla İç İçe Yaşam:** Kırsal bölgelerde doğayla daha iç içe olma fırsatı, temiz hava ve doğal yaşam alanlarına yakınlık gibi nedenler, şehirlerden göçü teşvik edebilir.

D- Eğitim ve Yaşam Tarzı

-Çocukların Eğitimi: Bazı aileler, çocuklarının daha huzurlu ve sağlıklı bir ortamda eğitim almasını tercih edebilir. Kırsal bölgelerde daha küçük, daha bireysel odaklı eğitim kurumları bulunabilir.

-Yaşam Tarzı: Şehirlerin hızlı tempolu ve stresli yaşam tarzından kaçmak isteyenler, kırsal bölgelerde daha sakin bir yaşam tarzı arayışında olabilirler.

E- Tarım ve Kırsal Kalkınma Projeleri

-Tarım ve Üretim: Tarım ve kırsal kalkınma projeleri, şehirlerden gelen bireyler için cazip fırsatlar sunabilir. Tarım arazisi satın almak veya tarım projelerine katılmak isteyenler kırsal alanlara göç edebilirler.

-Devlet Destekli Projeler: Devlet destekli kırsal kalkınma projeleri ve teşvikler, kırsal bölgelerde iş kurmak veya yerleşmek isteyen bireyler için teşvik edici olabilir.

F- Kültürel ve Toplumsal Etkenler

Kültürel Bağlar: Bazı bireyler, aile kökenleri veya kültürel bağlar nedeniyle kırsal bölgelere dönmeyi tercih edebilir. Kırsal bölgelerde, geleneksel yaşam biçimlerini ve kültürel değerleri yaşama arzusu olabilir.

Toplumsal Bağlar: Kırsal topluluklar genellikle daha güçlü sosyal bağlara ve toplumsal dayanışmaya sahip olabilir. Bu durum, bireylerin kırsal kesimlere göç etmelerini teşvik edebilir.

Kentten kırsal kesime göç, bireylerin çeşitli nedenlerle daha uygun yaşam koşulları arayışının bir sonucudur. Ekonomik fırsatlar, güvenlik, çevresel faktörler, kişisel tercihler ve tarım gibi etkenler bu göç hareketlerini yönlendirebilir. Kırsal alanlarda yaşamın avantajları ve şehirlerin dezavantajları, bu göç hareketlerinin temel nedenlerindendir. Bu süreçler hem kırsal hem de kentsel bölgelerdeki toplumsal yapılar üzerinde önemli etkilere yol açabilir.

2. Kırsal Kesimden Kente Göçün Nedenleri: Kentleşmeyi yaratan sebeplerin içinde köyün itici fonksiyonları yanında, kentin çekici özellikleri söz konusudur. Kırsal kesimden kente göçü etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin başında iş bulma imkanlarının kentte daha fazla olması (sanayi ve hizmetler sektörlerinde istihdamın geniş olması) çekici faktörlerdendir. İkinci bir faktör olarak kentlerdeki eğitim, sağlık hizmetleri, sosyo-kültürel faaliyetler köylere nazaran, kıyaslanmayacak ölçüde geniş ve yaygın olması, üçüncü olarak demografik yatırımların fazlalığıdır. Bu faktörler, bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmek, ekonomik fırsatları artırmak

ve sosyal olanaklardan yararlanmak amacıyla kentlere yönelmesine neden olur. Aşağıda, kırsal kesimden kente göçü çeken başlıca faktörler şunlardır (Aksu, 1998:271-275; Aksu, 2024:640-641):

A- Ekonomik Fırsatlar

-İş ve Kariyer Olanakları: Kentlerde, genellikle daha çeşitli ve kaliteli iş fırsatları bulunmaktadır. Sanayi, hizmet sektörü, teknoloji ve diğer sektörlerde kariyer fırsatları, kırsal kesimden kente göçü teşvik eden önemli bir faktördür. Kentlerdeki iş piyasası daha dinamik ve geniş bir yelpazede fırsatlar sunar. Ülkemizin nüfusunun yarıya yakını kırsal kesimde tarım ağırlıklı ve kısmende hayvancılığın baz alındığı ekonomik faaliyet içerisindeyler. Dolayısıyla ziraate bağlı yaşamlarını sürdüren ve tek gelirleri tarımsal üretim sonucu elde ettikleri ürünleri satmalarıyla karşılamaktadırlar. Bazı dönemler rekolte yüksek olurken bazı dönemler iklimin ve toprağın elverişsizliği, rekolteyi düşük tutmaktadır. İşte bu yüzden düzenli gelirleri olmayan kırsal kesim insanı şehire düzenli bir etmek amacıyla göç ederler.

-Yüksek Gelir Potansiyeli: Şehirlerde genellikle daha yüksek maaşlı işlerin bulunması, kırsal kesimden gelen bireyler için cazip bir neden olabilir. Bu, yaşam standartlarını artırma ve ekonomik güvence sağlama fırsatı sunar. Şehirlerde yükseköğrenim ve mesleki eğitim imkanları daha fazla olabilir. Kırsal bölgelerde genellikle eğitim imkanları sınırlıdır, bu da bireylerin eğitim fırsatlarını artırmak için şehir merkezlerine göç etmesine neden olabilir.

B- Eğitim ve Bilgi Erişim

-Eğitim Kurumları: Kentlerde, genellikle daha iyi eğitim imkanları ve daha fazla eğitim kurumu bulunmaktadır. Üniversiteler, yüksekokullar ve özel eğitim kurumları gibi eğitim olanakları, kırsal kesimden gelen bireyler için önemli bir çekim merkezidir. Kentler, kariyer gelişimi ve ilerleme fırsatları sunar. Bireyler, profesyonel becerilerini geliştirmek ve kariyerlerini ilerletmek için şehirlerdeki iş olanaklarını tercih edebilirler.

-Bilgi ve Teknoloji Erişimi: Şehirler, bilgi ve teknolojiye daha hızlı erişim sağlar. İnternet erişimi, bilgiye ulaşım ve teknoloji kullanımı, eğitim ve iş olanaklarını artırabilir.

C- Sağlık ve Sosyal Hizmetler

-Gelişmiş Sağlık Hizmetleri: Kentlerde genellikle daha gelişmiş sağlık hizmetleri, hastaneler ve klinikler bulunmaktadır. Bu, sağlık sorunları için daha iyi tedavi ve sağlık hizmetlerine erişim anlamına gelir. Kentlerde genellikle daha iyi sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler ve altyapı mevcut olabilir. Kırsal bölgelerde sınırlı sağlık hizmetleri ve sosyal altyapı, bireylerin şehir merkezlerine göç etme isteğini artırabilir.

-Sosyal Hizmetler: Şehirlerde çeşitli sosyal hizmetler ve destek programları (örneğin, çocuk bakımı, yaşlı bakımı) mevcuttur. Bu hizmetler, bireylerin yaşam kalitesini artırabilir. Kırsal kesimden kente göçün temel sebeplerinden bir diğeri de kırdaki yaşam standardının düşük olması ve buna bağlı olarak ailenin gelecek ile ilgili güvencesinin olmayışı önemli bir göç faktörüdür. Özellikle, köy kesiminde sosyal güvenlik kapsamına girememiştir. Buna karşılık kentlerde kişi düzenli bir gelire kavuşmakla birlikte, sağlık hizmetlerinden ve sosyal güvenceden yararlanmaktadır. Kentin bu cazibesi kırsal kesimdeki insanları şehre çekmektedir. Kentte çalışma süresini dolduran insanlar emeklilik hakkını kazanarak aylık bağlanması, sosyal hizmetlerden yararlanması gibi nedenler kentlere akın etmeyi sağlayan faktörlerden-bir' kaçıdır. Sosyal hizmetlerin gerek nitelik olarak gerek nicelik olarak dağılımında bir dengesizlik mevcuttur. Genelde bu hizmetler kentlerde toplanmıştır. Kırsal kesimde ise hizmetler verilmekle birlikte kalite açısından çok düşüktür. Kentle kırsal kesim arasındaki diğeri bir farkta, kentin fertlere sunmuş olduğu kültürel ve sosyal etkinliklerin yoğun olması, eğitimdeki kalitenin kırsal kesime nazaran yüksek olması önemli bir göç nedenidir (Aksu, 1998:274).

D- Sosyal ve Kültürel İmkanlar

Kültürel Etkinlikler: Kentler, tiyatrolar, konserler, sergiler, sinemalar ve diğeri kültürel etkinlikler açısından daha zengindir. Sosyal ve kültürel yaşamın zenginliği, kentlerin cazibesini artıran bir faktördür.

Toplumsal Bağlantılar: Şehirlerde sosyal ağlar ve toplumsal bağlantılar daha geniş olabilir. Çeşitli topluluklar, sosyal gruplar ve etkinlikler, bireylerin sosyal yaşamını canlandırabilir. Kentlerde ulaşım altyapısı genellikle daha gelişmiştir. Kırsal bölgelerdeki sınırlı ulaşım imkanları, bireylerin şehir merkezlerinde daha iyi ulaşım olanaklarına yönelmesine neden olabilir.

E- Altyapı ve Konfor

-Ulaşım ve Altyapı: Kentler genellikle daha gelişmiş ulaşım altyapısına sahiptir. Toplu taşıma sistemleri, yollar ve diğeri altyapı hizmetleri, şehir yaşamını daha rahat ve erişilebilir kılabilir. Kentlerde ulaşım altyapısı genellikle daha gelişmiştir. Kırsal bölgelerdeki sınırlı ulaşım imkanları, bireylerin şehir merkezlerinde daha iyi ulaşım olanaklarına yönelmesine neden olabilir.

-Konfor ve Hizmetler: Şehirlerdeki yaşam, genellikle çeşitli konfor hizmetleri (restoranlar, alışveriş merkezleri, eğlence mekanları) ile daha cazip olabilir. Alışveriş ve eğlence imkanları, şehir hayatının bir parçasıdır.

F- Gelişmiş İş Olanakları ve Girişimcilik

-İş Kurma ve Girişimcilik: Şehirlerde iş kurma ve girişimcilik fırsatları daha geniş olabilir. Kentsel ortam, girişimciler için daha fazla destek ve iş ağı sağlar.

-Networking ve Profesyonel Gelişim: Kentlerde profesyonel ağlar ve networking fırsatları daha fazladır. Bu durum, kariyer gelişimi ve iş fırsatlarını artırabilir.

G- Güvenlik ve Yaşam Kalitesi

-Güvenlik: Şehirlerdeki güvenlik hizmetleri ve polis teşkilatları, kırsal alanlara göre daha gelişmiş olabilir. Bu, şehirlerde yaşamı daha güvenli kılabilir.

-Yaşam Kalitesi: Kentler, genel yaşam kalitesini artıran çeşitli hizmetler ve olanaklar sunar. Bu, bireylerin yaşam standartlarını yükseltebilir.

H- Modern Yaşam ve Yenilikler

-Modern Yaşam Tarzı: Şehirler genellikle daha modern yaşam tarzlarını destekler. Bu, bireylerin yaşam biçimini ve kültürel tercihlerini şekillendirebilir. Kırsal bölgelerde doğal afetler, kötü hava koşulları veya çevresel sorunlar, bireylerin şehirlerdeki daha iyi yaşam koşullarına yönelmesine neden olabilir.

-Yenilikler ve Trendler: Kentler, moda, teknoloji ve diğer yeniliklerin merkezleri olabilir. Bu trendler ve yenilikler, bireyler için cazip olabilir.

I- Ailevi Nedenler

-Ailevi Bağlar: Şehirlerde aile üyeleri, akrabalar veya arkadaşlar bulunabilir. Ailevi bağlar ve topluluk desteği, kişileri kente çekebilir.

J- Tarım Sektörünün Durumu

Tarım Sektöründe Düşük Ekonomik Getiri, Arazi Sınırlılığı ve Verimsizlik: Türkiye'de tarımsal getiri düşüklüğü ve verimsizlik iklim (hava) koşullarına sadece bağlı değildir. Bunun yanında tarımda modern teknolojinin kullanılamaması, gübreleme konusunda bilinçsizce davranılması, ürün rotasyonu hakkında yeterince bilgi sahibi olamamaları, tarımsal verimliliği düşürdüğü gibi buna bağlı olarak tarımsal geliri düşmektedir. Ayrıca, bir önemli nokta vardır; tarımda verim düşüklüğünde rol oynayan tarımsal arazi mülkiyetinin dağılımındaki dengesizlik ve veraset sistemimizin bozukluğundan ileri gelmektedir. Köy nüfusunun özellikle geniş ailelerden oluşması ve bir arazinin 8-10 ve hafta daha fazla kişiye taksim edilmesi tarımsal arazinin küçülmesine sebep

olmaktadır. Buna bağlı olarak, araziden yeterince verim alınamadığı saptanmıştır. Aile başına düşen ortalama tarımsal işletme büyüklüğünün çiftçi ailelerinin geçimini sağlamaya yetmeyecek kadar küçük olması tarımda hem verim düşüklüğüne hem de gelir azlığına sebep olmaktadır. Türkiye tarım arazisi bakımından sınıra gelmiş olduğu belirtilmektedir (Aksu, 2024:642-643).

İç göç, bireylerin bir bölgeden diğerine hareketini açıklayan en temel yaklaşımlardan biri olan **Push–Pull** modeliyle biçimlendirilebilir. Bu çerçevede, göç kararı; kaynak bölgedeki itici (push) faktörlerle hedef bölgedeki çekici (pull) faktörlerin birlikte etkileşiminin sonucudur. Modern analizlerde bu faktörlerin görece farklarını içeren **beklenen net fayda** yaklaşımı kullanılır (Todaro, 1969; Harris & Todaro, 1970).

1. Modelin Temel Varsayımı

Bir birey **iç göç kararı** alırken aşağıdaki beklenen faydayı maksimize etmeye çalışır:

$$U_m = E(Y_D) - E(Y_K) - C_m \quad (5)$$

Buradaki sembollere göre:

- U_m : Göçün net beklenen faydası.
- $E(Y_D)$: Hedef (destination) bölgedeki beklenen gelir.
- $E(Y_K)$: Kaynak (origin) bölgedeki beklenen gelir.
- C_m : Göç maliyetleri (fiziksel, psikolojik, sosyal ve bilgi maliyetleri).

Bir birey, $U_m > 0$ olduğunda göç etmeyi seçer.

A. Push Faktörleri (İtici Etkenler)

Kaynak bölgedeki olumsuz koşulların yarattığı göç etkisi dışarıya yönelik basınç:

$$Push = \alpha_1 U + \alpha_2 I + \alpha_3 P + \alpha_4 A + \alpha_5 R \quad (6)$$

- U : İşsizlik oranı
- I : Gelir düşüklüğü / yoksulluk
- P : Tarımsal verimlilik kaybı
- A : Altyapı ve hizmet yetersizliği

- R: Politik/etnik/sosyal baskı unsurları
- $\alpha_i > 0$: Etki katsayıları

B. Pull Faktörleri (Çekici Etkenler)

Hedef bölgenin sunduğu fırsatlar:

$$\text{Pull} = \beta_1 W + \beta_2 S + \beta_3 H + \beta_4 C + \beta_5 G \quad (7)$$

- W: Daha yüksek ücret düzeyi
- S: İş olanakları çeşitliliği
- H: Daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri
- C: Kentsel yaşam standardı
- G: Sosyal ağlar (hemşehri dayanışması)
- $B_j > 0$: Etki katsayıları

C. Göç Olasılık Fonksiyonu

724

Göçün gerçekleşme olasılığı, Push ve Pull faktörlerinin farkı ile göç maliyetleri arasındaki ilişkiyi gösteren lojistik bir fonksiyonla kurulabilmektedir:

$$P(m) = \frac{1}{1 + e^{-(\gamma_0 + \gamma_1(\text{Pull} - \text{Push}) - \gamma_2 C_m)}} \quad (8)$$

- P(m): Göçün gerçekleşme olasılığı
- C_m : Göç maliyeti
- γ : Model katsayıları

Eğer $\text{Pull} > \text{Push}$, göç olasılığı artar; C_m yüksekse, göç eğilimi azalır.

D. Türkiye İç Göçü İçin Uygulanabilir Bir Model:

Türkiye’de 1820–2024 döneminde iç göçün belirleyicileri, özellikle 1950 sonrası hızlanan kentleşme dalgasıyla şu hale getirilebilir:

$$P(m) = \frac{1}{1 + e^{-(\gamma_0 + \gamma_1(WD - WK) + \gamma_2(SD - SK) + \gamma_3(HD - HK) + \gamma_4 UK + \gamma_5 PK - \gamma_6 C_m)}} \quad (9)$$

Burada D (destination: kent) ve K (origin: kırsal) arasındaki fark:

- Wage gap (ücret farkı)
- Social services gap (hizmet düzeyi farkı)
- Employment gap (istihdam imkânı farkı) gibi unsurlarla temsil edilir.

1950–1980 arasındaki Türkiye iç göçünün hızla yükselmesi ($W_D - W_K$) ve ($S_D - S_K$) farkının büyümesiyle örtüşmektedir (Keleş, 2017; Tekeli, 1998).

Göçün kaynak (göç veren) ve hedef (göç alan) bölgelerdeki etkileri iki denkleme ayrılabilir.

(a) Kaynak (Göç Veren) Bölgedeki Sonuçlar:

$$\text{Impact}_K = \delta_1(-L_K) + \delta_2(+D_K) + \delta_3(-Y_K) + \delta_4(M_K) \quad (10)$$

- L_K : Azalan işgücü
- D_K : Demografik yaşlanma
- Y_K : Üretim düşüşü
- M_K : Düşen nüfus nedeniyle mali kapasite kaybı

(b) Hedef (Göç Alan) Bölgedeki Sonuçlar:

$$\text{Impact}_D = \theta_1(+L_D) + \theta_2(C_D) + \theta_3(H_D) + \theta_4(S_D) \quad (11)$$

- L_D : Artan işgücü
- C_D : Konut ve altyapı baskıları
- H_D : Gecekondu oluşumu
- S_D : Sosyal uyum maliyetleri

6.1.2. Dış Göç (International Migration)

Dış göç olgusu, göçmenlerin kaynak ülkelerden hedef ülkelere olan hareketliliği ile karmaşık bir toplumsal, ekonomik ve siyasi süreç ortaya çıkarır. Bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan nüfus hareketlerini ifade eder. Bu tür göçler genellikle ekonomik, politik veya çevresel nedenlere dayanabilir (Aksu, 2024:650). Tarihsel olarak bakıldığında, büyük dış göç dalgaları genellikle ekonomik fırsatlar, savaşlar ve siyasal baskılar gibi makro düzeydeki itici faktörlerle tetiklenmiştir.

İtici faktörler, bireylerin yaşadıkları ülkelerde karşılaştıkları ekonomik sıkıntılar, güvenlik tehditleri veya toplumsal dışlanma gibi olumsuz koşullar olup, bireyleri daha iyi yaşam şartlarına sahip olabilecekleri ülkelere göç etmeye zorlar. Buna karşılık, çekici faktörler ise hedef ülkelerde daha yüksek ücretler, daha iyi eğitim ve sağlık hizmetleri, siyasi özgürlükler ve daha güvenli yaşam koşulları sunarak bireyleri kendine çeker. Göç olayına neden olan itme ve çekme kuramları, göçmenlerin neden başka bir bölgeye veya ülkeye taşındıklarını açıklamaya yönelik iki temel teorik yaklaşımdır. Bu kuramlar, göçmenleri hareket etmeye zorlayan veya teşvik eden faktörleri anlamak için kullanılır. İşte bu iki kuramın detaylı bir analizini şu şekilde açıklamak mümkündür (Bağırkan, 2003:31-32; aktaran bkz: Aksu, 2024:650):

Dış göç, uluslararası sınırları aşan hareketliliği ifade eder ve literatürde çok daha geniş bir inceleme alanı bulur. Dış göç çoğu zaman işgücü talebi, ücret farklılıkları, savaş ve siyasal baskılar gibi nedenlerle ortaya çıkar. Castles et al. (2014, ss. 65–68), modern uluslararası göçün küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak hızlandığını ve göç alan ülkelerde demografik yapıyı kökten değiştirdiğini vurgular. Dış göç, aynı zamanda devletlerin göç politikaları, vize rejimleri ve güvenlik algılarıyla sıkı biçimde bağlantılıdır. Uluslararası göç, yalnızca bireylerin hareketi değil aynı zamanda sermaye, kültür, bilgi ve sosyal normların da dolaşımını içerir. Bu nedenle dış göç, ekonomik büyüme, işgücü piyasası yapıları ve sosyo-kültürel ilişkiler üzerinde derin etkiler yaratır. Massey'nin “**cumulative causation**” teorisi (1998, ss. 42–47), ilk göç hareketlerinin zamanla göç ağlarını genişlettiğini ve göçün kendi kendini pekiştiren bir döngüye dönüştüğünü ortaya koyar.

Dış göç olgusu, tarih boyunca toplumların demografik yapısını, sosyoekonomik dönüşümünü ve kültürel etkileşim ağlarını belirleyen temel dinamiklerden biri olarak kabul edilmektedir. Ülkeler arasındaki nüfus hareketliliği, yalnızca iş gücü arz ve talep dengelerini değil, aynı zamanda kültürel çeşitlenmeyi, sosyal politika tasarımlarını ve devletler arası ilişkilerin niteliğini de önemli ölçüde şekillendirir. Castles ve Miller (2009, ss. 10–15), göçün modern dünyayı dönüştüren en kritik süreçlerden biri olduğunu ve ekonomik, siyasi ve sosyal faktörlerin bir arada değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Ekonomik fırsatlar, siyasi rejim baskıları, savaşlar, eğitim arzuları ve çevresel tehditler gibi faktörler dış göçü tetikleyen başlıca unsurlardır. Bu nedenle dış göçün nedenleri ve sonuçlarına ilişkin geniş perspektifli bir analiz hem tarihsel hem de güncel göç dinamiklerinin anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Günümüzde dış göçün çevresel boyutu, küresel iklim değişikliği bağlamında giderek daha fazla görünürlük kazanmaktadır. İklim temelli göç literatürü, özellikle 2000'li yıllardan sonra hızla gelişmiş olup, iklim değişikliği, doğal afetler ve ekolojik bozulmanın göç hareketlerini tetikleyen temel unsurlar hâline geldiğini göstermektedir. Black ve arkadaşları (2011:3–9), çevresel yıkımın tarımsal üretim üzerinde yarattığı baskıların ve su kaynaklarına erişimde yaşanan kısıtların, zorunlu

göçün gelecekteki en önemli belirleyicileri arasında yer aldığını belirtir. Kuraklık, çölleşme, sel felaketleri ve aşırı hava olayları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşam koşullarını ağırlaştırmakta ve nüfusun daha güvenli bölgelere göç etmesine neden olmaktadır. Bu tablo, dış göçün önümüzdeki yıllarda daha karmaşık ve öngörülmesi güç bir hal alacağını göstermektedir.

Dış göçün sosyal ve kültürel boyutları ele alındığında, göç alan ülkelerde çok katmanlı toplumsal yapılar ortaya çıktığı görülmektedir. Göçmen topluluklar hem ekonomik katkıları hem de taşıdıkları kültürel unsurlar aracılığıyla ev sahibi ülkelerde sosyal çeşitliliğin artmasına katkıda bulunurlar. Ancak bu etkileşim her zaman sorunsuz ilerlemez; göçmenlerin karşılaştığı kültürel engeller, dil bariyerleri veya ayrımcılık deneyimleri entegrasyon sürecini zorlaştırabilir. Faist (2000:25–32), göçmenlerin yeni toplumla ilişkilerini açıklarken sosyal sermaye, ilişkisel ağlar ve kurumsal düzenlemelerin entegrasyon sürecindeki belirleyici rolüne dikkat çeker. Bu nedenle, göç alan ülkelerin sosyal politikalarının kapsayıcı ve bütünleştirici bir nitelik taşıması, göçmenlerin sosyal ve ekonomik yaşama dengeli biçimde uyum sağlamasında kritik bir önem taşımaktadır.

Bütün bu açılar bir arada değerlendirildiğinde, dış göç olgusunun yalnızca demografik bir hareketlilik değil, aynı zamanda ekonomik yeniden yapılanma, çevresel kırılganlık, kültürel etkileşim ve siyasal dönüşüm gibi çok boyutlu süreçleri kapsayan yapısal bir dinamik olduğu anlaşılmaktadır. Portes ve DeWind (2007, ss. 29–35), göç çalışmalarının disiplinler arası bir nitelik taşıması gerektiğini ve göçün bireysel motivasyonlardan uluslararası ekonomik yapılara kadar geniş bir yelpazede incelenmesi zorunluluğunu vurgular. Bu nedenle dış göç araştırmaları, hem mikro düzeyde bireylerin karar süreçlerini hem de makro düzeyde küresel eşitsizliklerin yarattığı yapısal baskıları birlikte ele alan bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır.

Dış göç, çeşitli sebeplerle ülke sınırları dışına yapılan bireysel veya toplu yer değiştirme hareketlerini kapsar. Göç hareketleri, insanların doğup büyüdüğü ülkeden ekonomik, siyasi, sosyal veya çevresel nedenlerle ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmesini içerir. Kavramsal olarak dış göçler, zorunlu (siyasi mültecilik, savaş, doğal afetler) ve gönüllü (ekonomik fırsatlar, eğitim, daha iyi yaşam koşulları) göçler olmak üzere iki temel kategoriye ayrılır. Her iki durumda da dış göçler hem göç alan hem de göç veren ülkelerin toplumsal, siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik yapısını olumlu ya da olumsuz etkilemektedir (Fichter, 1994:154-157). Göç alan ülkelerde nüfusun artmasına neden olurken, göç veren ülkelerde işgücü kaybı, beyin göçü ve demografik yapıda zayıflamalar görülebilir. Dış göçlerin kavramsal analizinde dikkate alınması gereken diğer unsurlar arasında şunlar öne çıkar (Aksu, 2024:611):

1. **Ekonomik Unsurlar:** Dış göç genellikle daha iyi iş imkanları, yüksek ücretler ve daha iyi yaşam koşulları arayışıyla tetiklenir. Ekonomik kalkınma ve işgücü piyasası, dış göç kararlarında merkezi bir rol oynar.

2. **Sosyal Unsurlar:** Göç eden bireyler, yalnızca ekonomik motivasyonlarla değil, aynı zamanda daha güvenli bir yaşam, eğitim imkanları veya sosyal haklardan yararlanma gibi sosyal faktörlerle de dış göçe yönelirler.
3. **Siyasi Unsurlar:** Siyasi baskılar, savaşlar, insan hakları ihlalleri veya otoriter rejimlerin etkisi altında, bireyler ülkelerinden ayrılmak zorunda kalabilir. Bu tip dış göç, mülteci hareketleri şeklinde ortaya çıkar ve zorunlu göç kategorisinde değerlendirilir.
4. **Kültürel Unsurlar:** Dış göç, farklı kültürel kimliklerin bir araya gelmesine neden olabilir ve bu süreç göçmenlerin hem geldikleri ülkede hem de gittikleri ülkede kültürel değişimlere yol açar. Göçmenler, geldikleri ülkenin kültürel yapısına katkıda bulunur ve kendi kültürlerini de bu yeni toplumla paylaşırlar.
5. **Demografik Unsurlar:** Dış göç, göç alan ülkelerde nüfus artışını sağlarken, aynı zamanda işgücü arzını artırarak ekonomiye katkıda bulunur. Genç ve üretken nüfusun göç etmesi, göç alan ülkeler için demografik dinamizmi artırıcı bir etkiye sahip olabilir.

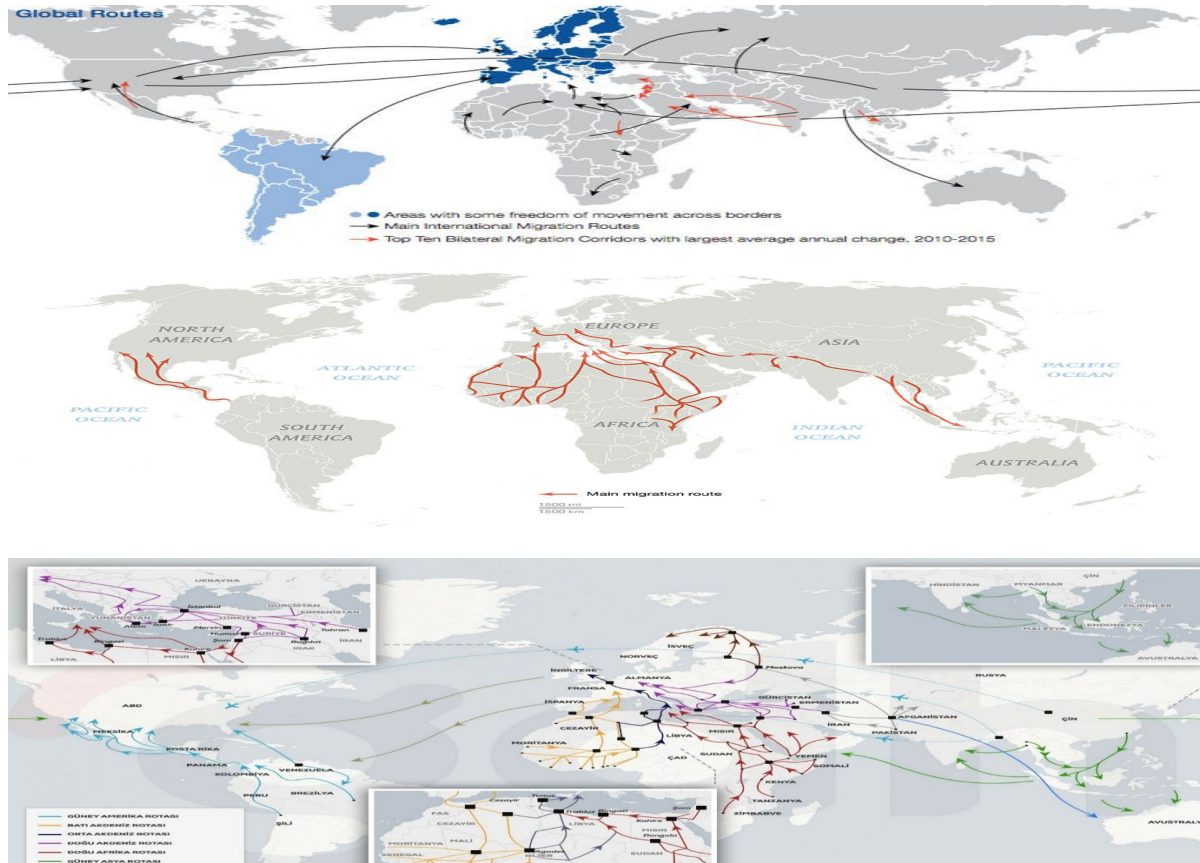
Dış göç hareketlerinin ekonomik boyutuna bakıldığında, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru olan iş gücü göçleri dikkat çekicidir. Bu tür göçler hem bireylerin hem de ailelerinin ekonomik refahını artırma amacı taşır. Göçmenler, genellikle hedef ülkelerde daha yüksek ücretlerle çalışarak ailelerine maddi destek sağlarlar. Aynı zamanda, göçmenlerin ülkelere gönderdikleri para havaleleri, göç veren ülkeler için önemli bir gelir kaynağı olabilir. Bu tür finansal akışlar, birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomisi için kritik bir unsur haline gelmiştir. Dünya Bankası'nın 2020 verilerine göre, gelişmekte olan ülkelere yapılan para havaleleri, toplamda 540 milyar doları aşarak, birçok ülkede doğrudan yabancı yatırımları bile geride bırakmıştır. Dış göç kavramının temel özelliklerini 5 maddede özetlemek mümkündür (Aksu, 2024:617-618):

1. **İşgücü ve Beşerî Sermaye:** Dış göçlerin en önemli unsurlarından biri, göçmenlerin getirdiği işgücü ve bilgi birikimidir. Özellikle eğitimli ve nitelikli işgücü göçleri, göç alan ülkelerde işgücü piyasasında olumlu etkiler yaratabilir. "Beyin göçü" olarak adlandırılan bu süreç, yüksek vasıflı işgücünün gelişmiş ülkelere akışını ifade eder.
2. **Ekonomik Kalkınmaya Katkı:** Göçmenlerin ekonomik faaliyetlere katılımı, göç alan ülkelerde üretkenliği ve tüketimi artırabilir. Göçmenler, özellikle düşük gelirli işlerde çalışarak ülkelerin temel hizmet sektörlerine katkıda bulunurlar.
3. **Nüfusun Yenilenmesi ve Yaşlanma Sorununun Giderilmesi:** Dış göç, yaşlanmakta olan nüfusa sahip ülkelerde genç işgücü arzını sağlayarak nüfusun

yaşlanma oranını dengeleyebilir. Bu, göç alan ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri için önemli bir katkıdır.

4. **Sosyal Entegrasyon ve Kültürel Çeşitlilik:** Göçmenler, geldikleri ülkelerde sosyal entegrasyon süreçlerine katılarak toplumun bir parçası haline gelirler. Bu süreç, kültürel çeşitliliği artırır ve göç alan ülkelerde toplumsal yapının zenginleşmesine yol açar. Ancak bu süreç, başarılı bir entegrasyon politikası gerektirir.
5. **Göçmenlerin Göçmen Toplulukları Üzerindeki Etkisi:** Göçmenler, göç ettikleri ülkelerde kendi topluluklarını kurarak yeni sosyal ağlar oluştururlar. Bu ağlar, göç eden diğer bireylerin entegrasyon sürecini kolaylaştırabilir ve göçmen topluluklarının dayanışmasını güçlendirebilir (Aksu, 20224:618).

Harita 1: Göç Hareketleri ve Ana Göç Yolları

Kaynak: Global Immigration Routes and Roads; <https://weblog.iom.int/worlds-congested-human-migration-routes-5-maps>; erişim tarihi:05.04.2024. Ayrıca bknz: Aksu, 2024:621'deki haritadan alınmıştır.

Tablo 6: Tarihsel Süreçte Türkiye'ye Gelen Dış Göçler (1820-2024)

Dönem	Yaklaşık kişi (giriş/çıkış)	Ana köken / hedef	Temel nedenler (kısa)
1820-1860	350.000 – 500.000	Zorunlu göç, sürgün, etnik temizlik; Makedonya, Mora yarımadası, Kırım ve Balkanlar	Kafkasya, Mora ve Selanik, Balkanlar Rusya'nın Kafkasya ve Kırım politikaları; savaşlar (Kırım Savaşı); Osmanlı'ya sığınma arayışı
1890–1914 (Geç Osmanlı & geç 19. yy. Katmanları)	Giriş: yüzbinler~1,5 milyon (Kafkas/Tatar/Circassian vb. Dalgalar, 1877–1914'in etkisiyle)	Göçmenler ağırlıklı: Kafkasya (Çeçen, Çerkes, Abhaz, Tatar), Kırım, Balkanlar	1877–78 Rus–Osmanlı savaşları sonrası etnik temizlik, Osmanlı'dan kaçan Müslüman toplulukların Anadolu'ya yerleşmesi; tarımsal toprak ve güvenlik arayışı.
1914–1923 (I. Dünya Savaşı + Kurtuluş Savaşı dönemi)	Net hareket: milyon düzeyinde (büyük zorunlu hareketler; ölümler ve sürgünlerle nüfus yapısında dramatik değişim)	Anadolu'dan göçler; Ermeniler/Assuriler/Rumlar'ın kitlesel yerinden edilişi; karşılıklı nüfus hareketleri	Savaş, etnik temizlik, soykırım iddiaları, çatışmalar; Lozan öncesi ve sonrası demografik kırılma.
1923 (Lausanne Nüfus Mübadelesi dönemi)	~1.2–1,6 milyon kişinin etkilenmesi (yaklaşık 1.2–1.4M Müslüman göçmen Türkiye'ye; 1.0–1.6M toplam değişim tahminleri)	Gelenler: Yunanistan'daki Müslümanlar; gidenler: Türkiye'den Yunanistan'a Rum Ortodoks nüfus	1923 Lozan Antlaşması ile zorunlu nüfus mübadelesi (din temelli karşılıklı yer değiştirme) — devlet-örgütlü, zorunlu yer değiştirme.
1923–1945 (Erken Cumhuriyet dönemi — Balkan/Caucasus dalgaları)	~0.8–1,2 milyon (1923–1945 arası Osmanlı mirası göçmenler + Balkan/Muslim transfers)	Balkan (Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya), Kafkas yurtlarından gelen Müslüman göçmenler	Sınır değişimleri, Balkan devletleri politikaları, etnik temizlik baskıları, ekonomik/kimlik temelli göçler; ayrıca Nazi Almanyası'dan kaçan Alman/Avusturya entelektüeller (az sayı)
1945–1960 (İkinci Dünya Savaşı sonrası & Soğuk Savaş başlangıcı)	Onbinler → yüzbinler (bölgesel mülteci/göç akımları; 1945–55 arası AB'den az sayıda)	Göçmenler: Balkanlar, Kafkasya; Avrupa'dan dönen/yeniden yerleşim	Savaş yıkımı sonrası geri dönüş/göç; soğuk savaş jeopolitik etkiler, ekonomik yeniden yapılanma
1961–1973 (Almanya işgücü alım anlaşması ve Batı Avrupa göçü)	Resmî işçi göçü (1961–1973): ~805.000 (resmî taşıma; daha geniş tahminler 1.0M+ Avrupa genelinde) — bazı kaynaklar 0.8–1.2M aralığı	Hedef: Batı Avrupa başta (Almanya, Hollanda, Fransa, Belçika)	İşgücü talebi ve “gastarbeiter” programları; Türkiye'den kırsal alandan işçi göçü, ekonomik fırsat arayışı (neoklasik nedenler)
1974–1990 (Dönem: işçi göçü + siyasi sığınma + Balkan push)	Yüzbinler – 1 milyon+ (Türkiye'den Batı'ya göç devam; Bulgaristan ve Yunanistan'dan göçler)	Avrupa (Almanya, Hollanda vd.); Balkanlardan Türkiye'ye göç dalgaları (öz. 1989'da Bulgaristan'dan daha büyük akım)	Ekonomik göç devamı; 1980'lerde siyasi baskı ve mülteci akımları; 1989 Bulgar göçü (1989'da 300–360k arasında Türkiye'ye gelenler total içinde).
1991–2000 (Çöküş sonrası bölgesel çatışmalar: Balkanlar, Kafkasya, Irak)	100–500 binler arası (Balkan savaşları/Kosova; Kuzey Irak/Irak'tan göç)	Bosna, Kosova mültecileri; Kafkasya, Iraklı Kürt sığınmacılar	Yugoslavya'nın dağılması ve Balkan savaşları, Irak Körfez krizleri, bölgesel çatışmalar → sığınmacı akımları
2001–2010 (Göç yönetimi, düzenli göç, geri dönüş akımları)	Yüzbin düzeyinde (hem giriş hem çıkış; akademik tahminler)	Bölgesel göçmenler, işgücü hareketleri, düzenleme	Göç yönetimi reformları; AB ilişkileri, Türkiye'nin transit ülke rolü; işgücü/vize rejimi etkileri
2011–2024 (Suriye krizi ve büyük göç dalgası + diğer göçler)	Suriye kaynaklı kayıtlı mülteciler (2011–2024): ~3.2–3,7 milyon (kayıtlı; 2022–2023 döneminde zirve ~3.7M; UNHCR resmî: ~3.2M kayıtlı 2023). Diğer milliyetlerden ~200–400k ek.	Gelenler: Suriye başta; ayrıca Afganistan, Irak, İran, Somalili ve diğer ülkelerden başvuru sahipleri	İç savaş (Suriye), bölgesel çatışmalar, zorunlu göç; Türkiye'nin komşuluk ve coğrafi yakınlık avantajı, 2016 AB-Türkiye anlaşması sonrası finansman ve düzenlemeler

Kaynak: yazar tarafından oluşturulmuştur.

6.1.2.1. Dünya Üzerinde Gerçekleşen Dış Göçler

Dünya genelinde 1800'lerden günümüze kadar dış göç hareketleri, çeşitli tarihsel, ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Göç dalgaları, büyük ölçüde savaşlar, ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlıklar, doğal afetler ve iş fırsatları gibi nedenlerden kaynaklanmıştır. Bu göç hareketlerinin etkilerini anlamak için, her dönemi daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmek gereklidir. Ancak, dönemsel olarak genel eğilimleri ve büyük göç dalgalarını kapsayan bir tablo sunmak mümkündür. Aşağıda, dünya genelinde dış göç hareketlerinin belirli dönemlerdeki eğilimleri ve sayısal tahminleri verilmiştir.

Tablo 7: Dünya Genelinde Dış Göç Hareketleri: 1800'lerden Günümüze (Milyon Kişi Olarak)

Dönem	Tahmini Göçmen Sayısı (Milyon)	Ana Göç Dalgaları ve Nedenler	En Fazla Göç Veren Bölgeler	En Fazla Göç Alan Bölgeler
1800-1850	10-15	Avrupa'dan Amerika'ya göç, köle ticareti, tarımsal dönüşüm	Avrupa (İrlanda, Almanya), Afrika	Kuzey Amerika, Güney Amerika, Karayipler
1850-1900	30-35	Sanayi devrimi, altına hücum, tarımsal kıtlık, siyasi baskılar	Avrupa (İtalya, İrlanda, Almanya), Çin	ABD, Kanada, Avustralya, Latin Amerika
1900-1950	50-60	I. ve II. Dünya Savaşları, Rus Devrimi, Yahudi göçü, büyük buhran	Avrupa (Rusya, Almanya, Polonya), Asya	ABD, Kanada, Avustralya, Latin Amerika
1950-1975	70-80	Dekolonizasyon, Soğuk Savaş, ekonomik fırsatlar, siyasi sığınma	Avrupa (İtalya, İspanya), Asya, Afrika	ABD, Kanada, Batı Avrupa, Avustralya
1975-2000	90-100	Orta Doğu krizleri, Sovyetlerin çöküşü, küreselleşme, iş gücü göçü	Orta Doğu, Latin Amerika, Asya	ABD, Avrupa, Avustralya, Körfez Ülkeleri
2000-2010	200-220	Afganistan ve Irak savaşları, ekonomik krizler, AB genişlemesi	Orta Doğu, Doğu Avrupa, Latin Amerika	ABD, Avrupa, Körfez Ülkeleri
2010-2020	240-260	Suriye iç savaşı, ekonomik krizler, göçmen krizi, küresel eşitsizlik	Orta Doğu, Afrika, Latin Amerika	Avrupa, ABD, Kanada, Körfez Ülkeleri
2020-Günümüz	280-295	Pandemi sonrası göç, Ukrayna-Rusya savaşı, iklim göçü, ekonomik fırsatlar	Orta Doğu, Afrika, Doğu Avrupa	Avrupa, ABD, Kanada, Körfez Ülkeleri

Kaynak: OECD, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası verilerinden yazar tarafından oluşturulmuştur. Aksu, 2024:613'deki tablodan alınmıştır.

Dünya genelinde dış göç hareketlerini dönemsel olarak açıklamak gerekirse (Aksu, 2024:613-616);

-1800-1850 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da, özellikle İngiltere, İrlanda ve Almanya'da yaşanan ekonomik sıkıntılar, patates kıtlığı (özellikle İrlanda'da) ve sanayileşme sürecindeki hızlı değişimler, Avrupa'dan Amerika'ya büyük göç dalgalarını tetikledi. İrlanda kıtlığı nedeniyle milyonlarca insan ABD'ye göç etti. Avrupa'dan Amerika kıtasına kitlesel göç hareketleri, özellikle Alman göçleri bu dönemde öne çıkmıştır. Aynı zamanda, 19. yüzyılın ilk yarısında Atlantik köle ticareti hala devam ediyordu. Afrika'dan zorunlu olarak Avrupa, ABD ve Karayip adalarına köle olarak gönderilen milyonlarca insan, bu dönemde göç rakamlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde Osmanlı'dan ABD ve Avrupa'ya göç hareketi olmuştur. Osmanlı'nın toprak kayıpları, savaşlar, hastalık ve ekonomik şartlar bunda başlıca etkenlerdir.

Ana Göç Bölgeleri: Avrupa'dan (İrlanda, Almanya) ve Afrika'dan (köle ticareti) göçler; ABD, Kanada ve Güney Amerika kıtalarına yoğun göç olmuştur. Göç Veren Bölgeler: İrlanda, Almanya, İngiltere, İtalya, Çin (California Altına Hücumu ve demiryolu işçileri için). Göç Alan Bölgeler: ABD, Kanada, Güney Amerika (özellikle Brezilya ve Arjantin), Avustralya gibi ülkeler.

-1850-1900 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: Sanayi devrimi, Avrupa'daki kırsal alanlardan şehir merkezlerine ve Amerika, Kanada ve Avustralya gibi ülkelere göç dalgalarını hızlandırdı. Aynı zamanda, ABD'deki Kaliforniya Altına Hücumu (1848-1855) ve Avustralya Altına Hücumu (1851) gibi olaylar büyük sayıda göçmeni çekmiştir. Çinli işçilerin Batı Kıyısına göçü, altın arayışı ve demiryolu yapımında yoğunlaşmıştır. Bunun yanında, Çinli işçilerin ABD, Kanada, Avustralya ve Güneydoğu Asya'ya göçü, bu dönemde hız kazanmıştır. Bu göçlerin büyük bir kısmı demiryolu inşaatları ve tarım işçiliği için yapılmıştır. Osmanlı (Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu, Anadolu) coğrafyasından Amerika kıtasına göçler yaşanmıştır.

Ana Göç Bölgeleri: Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden ve Çin'den Kuzey Amerika'ya, Latin Amerika'ya ve Avustralya'ya göçler gerçekleşmiştir. Daha önce başlayan Osmanlı'dan ABD ve Avrupa'ya göç hareketi bu dönem zarfında da gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın toprak kayıpları, uzun süren savaşlar, hastalıklar, hayatta kalma mücadelesi ve ekonomik şartlar bunda başlıca etkenlerdir. Göç Veren Bölgeler: İrlanda, Almanya, İtalya, Çin, Hindistan, Göç Alan Bölgeler: ABD, Kanada, Avustralya, Brezilya, Arjantin gibi ülkeler örnek verilebilir.

-1900-1950 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: I. Dünya Savaşı (1914-1918), Rus Devrimi (1917) ve II. Dünya Savaşı (1939-1945) gibi olaylar, büyük mülteci göçlerini meydana getirmiştir. Avrupa'da yaşayan azınlıklara yönelik her türlü etnik soykırımlar gibi olaylar, büyük göç dalgalarını tetiklemiştir. Bu dönem, aynı zamanda büyük bir Yahudi göçüne de sahne olmuştur.

Buhran döneminde (1929-1930), ekonomik fırsat arayışıyla ABD'ye ve diğer sanayileşmiş ülkelere yoğun bir göç dalgası yaşandı.

Ana Göç Bölgeleri: Avrupa (özellikle Rusya, Almanya, Polonya, İtalya) ve Asya'dan (Hindistan, Çin) ABD, Kanada ve Avustralya'ya göçler yaşanmıştır. Göç Veren Bölgeler: Almanya, Polonya, Rusya, İtalya, Japonya. Göç Alan Bölgeler: ABD, Kanada, Avustralya, Latin Amerika (özellikle Brezilya ve Arjantin) ülkeleri.

-1950-1975 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları, Asya ve Afrika'dan büyük göç hareketlerini tetikledi. Savaş sonrası Avrupa'nın yeniden inşası, işçi göçlerine neden oldu. Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler, özellikle Türkiye, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'den büyük sayıda işçi kabul edilmiştir.

Ana Göç Bölgeleri: Afrika ve Asya'dan (özellikle Hindistan, Pakistan) Batı Avrupa'ya, ABD ve Kanada'ya göçler yaşanmıştır. Göç Veren Bölgeler: Türkiye, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Hindistan, Pakistan. Göç Alan Bölgeler: Batı Avrupa (Almanya, Fransa, İngiltere), ABD, Kanada, Avustralya.

-1975-2000 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: 1979 İran Devrimi, İran-Irak Savaşı (1980-1988), Körfez Savaşı (1990-1991) gibi olaylar, milyonlarca insanın Orta Doğu'dan Avrupa ve ABD'ye göç etmesine neden oldu. Sovyetler Birliği'nin dağılması (1991), eski Sovyet ülkelerinden Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya kitlesel göçler başlattı. Latin Amerika'daki siyasi kargaşaların baş göstermesi, özellikle Orta Amerika'daki (El Salvador, Guatemala, Nikaragua) iç savaşlar ve siyasi kargaşalar büyük göç hareketlerini tetikledi.

Ana Göç Bölgeleri: Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Latin Amerika'dan ABD, Avrupa ve Körfez ülkelerine göçler yoğunlaşmıştır. Göç Veren Bölgeler: Orta Doğu (İran, Irak), Sovyetler Birliği ülkeleri, Doğu Avrupa ülkeleri, Orta Amerika ülkeleri, Göç Alan Bölgeler: ABD, Kanada, Batı Avrupa, Körfez Ülkeleri.

-2000-2010 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: Afganistan ve Irak Savaşlarının yaşanması ile birlikte, ABD'nin Afganistan'ı (2001) ve Irak'ı (2003) işgalleri, büyük göç dalgalarına neden oldu. Mülteciler genellikle komşu ülkeler (başlıca Türkiye ve İran'a) ve Avrupa'ya yöneldi. AB'nin Genişlemesi ile birlikte, 2004 ve 2007'de AB'ye katılan yeni üye ülkelerden Batı Avrupa'ya iş gücü göçü yoğunlaştı. 2008 Küresel Ekonomik Krizi, göç hareketlerinde belirleyici bir rol oynadı. Özellikle Güney Avrupa'dan Kuzey Avrupa'ya ve ABD'ye göçler arttı. Türkiye'de göçmen ve mülteci krizleri artmaya başlaması.

Ana Göç Bölgeleri: Afganistan, Pakistan ve Bangladeş bölgesi, Orta Doğu ve Doğu Avrupa'dan Türkiye, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göçler artmıştır.

2010-2020 Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı, milyonlarca Suriyelinin Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Avrupa'ya göç etmesine yol açtı. Afrika ve Orta Doğu'daki karışıklıkların artmaya başlamasıyla, Yemen, Libya ve diğer ülkelerdeki siyasi ve askeri çatışmalar, büyük göç dalgalarını tetikledi. 2012'den itibaren başlayan Türkiye ve Avrupa'da yaşanan göçmen krizi, göç politikalarının yeniden şekillenmesine ve AB-Türkiye Göç Anlaşması gibi düzenlemelere yol açtı.

Ana Göç Bölgeleri: Orta Doğu, Afrika ve Latin Amerika'dan Türkiye, Avrupa, ABD ve Kanada'ya göçler yoğunlaşmıştır.

2020-Günümüz Dönemi: Göç Dalgaları ve Nedenler: COVID-19 pandemisi sonrası ekonomik ve sağlık nedenleriyle göç dinamikleri değişmiştir. Göç hareketleri, daha güvenli ve ekonomik fırsatların olduğu ülkelere yönelmektedir. Ukrayna-Rusya Savaşı: 2022'de başlayan savaş, büyük bir mülteci krizine yol açmış ve milyonlarca Ukraynalı'nın Avrupa ülkelerine göç etmesine neden olmuştur. İklim Göçü: Artan iklim değişikliği etkisiyle Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Pasifik Adaları'ndan göçler artmıştır. Göç dalgaları, büyük ölçüde savaşlar, yaşam ve soykırım mücadelesi, gelir dağılımı adaletsizliği, ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlıklar, doğal afetler ve iş fırsatları gibi nedenlerden kaynaklanmıştır.

Ana Göç Bölgeleri: Afganistan, Pakistan ve Bangladeş bölgesi, Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'dan Türkiye, Avrupa, ABD, Kanada ve Körfez ülkelerine göçler devam etmektedir.

Dünya genelinde dış göç hareketleri, yıllara göre farklılık gösteren, demografik, ekonomik, politik ve sosyal faktörlere dayalı karmaşık bir olgudur. Dış göçler, hem göç veren ülkeler (kaynak ülkeler) hem de göç alan ülkeler (hedef ülkeler) üzerinde önemli etkiler yaratır. Dış göç hareketlerini daha detaylı incelemek, bu süreçlerin dünya demografisi üzerindeki etkilerini anlamak için önemlidir. Göçmenlerin entegrasyonu, göç alan ülkeler için ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması açısından kritik bir süreçtir. Entegrasyon politikaları, göçmenlerin iş gücüne katılımını, eğitim imkanlarına erişimini, sağlık hizmetlerinden yararlanmasını ve sosyal uyumunu hedefler.

Bu bağlamda, göç hareketlerinin dinamiklerini anlamak ve yıllar içindeki değişimlerini incelemek, ülkelerin demografik yapıları, ekonomileri ve sosyal politikaları üzerinde derin etkiler yaratan bu olguyu anlamamızı sağlamaktadır. Dünya genelinde, uluslararası göçmen sayıları ve bunların yıllara göre değişimi, belirli dönemlerdeki politik, ekonomik ve sosyal olaylara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu durum, özellikle savaşlar, ekonomik krizler, doğal afetler ve diğer

büyük olayların göçmen sayıları üzerindeki etkisini vurgular. Aşağıda, 2015-2022 yılları arasındaki dış göç verileri, bölgesel dağılımlarıyla birlikte sunulmuştur:

Tablo 8: Dünyada Gerçekleşen Göç Hareketleri (2015-2022)

Yıl	Toplam Göçmen Sayısı (Milyon)	Afrika	Asya	Avrupa	Latin Amerika ve Karayipler	Kuzey Amerika	Okyanusya
2015	244	24	75	76	9	54	6
2016	247,2	24,5	76	77,5	9,2	54,5	6,5
2017	257,7	25	78	79,5	9,5	56	6,7
2018	266	26	80	81	9,8	57	7,2
2019	272	26,5	82	82	10	58	7,5
2020	281	27	84	84	10,5	60	8
2021	281,6	27,5	85	85	11	61	8,1
2022	295	28	87	87	11,5	62	8,5

Kaynak: OECD, UN ve WORLDBANK verilerinden yazar tarafından derlenmiştir. Aksu, 2024:620'deki tablodan alınmıştır.

735

Tablo hakkında genel açıklamalar ve analizler (Aksu, 2024:620):

-Afrika: Afrika kıtası, uluslararası göçmenlerin nispeten daha azını barındırsa da son yıllarda hem göç alan hem de göç veren bir bölge haline gelmiştir. Afrika'daki göç hareketleri, büyük ölçüde bölgesel çatışmalar, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik zorluklar gibi faktörlere bağlıdır.

-Asya: Asya hem göçmen gönderen hem de göçmen alan ülkeler açısından büyük bir göç merkezi haline gelmiştir. Özellikle Körfez ülkelerine yönelen işçi göçü, Hindistan, Bangladeş ve Pakistan gibi ülkelere yoğun göç hareketlerine yol açmaktadır.

-Avrupa: Avrupa, özellikle 2015-2016 yıllarında Suriye, Afganistan ve Irak gibi ülkelere yoğun göç almıştır. Bu dönemdeki göçmen krizi, Avrupa Birliği'nin göç ve iltica politikalarını yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır.

-Latin Amerika ve Karayipler: Venezuela'daki siyasi ve ekonomik kriz, bölgedeki göç hareketlerinin en büyük itici gücü olmuştur. Milyonlarca Venezuelalı, Kolombiya, Brezilya ve Peru gibi komşu ülkelere göç etmiştir.

-Kuzey Amerika: ABD ve Kanada, göçmenler için en cazip bölgelerden biri olmaya devam etmektedir. Özellikle ABD hem beyin göçü hem de düşük nitelikli iş gücü göçü açısından önemli bir çekim merkezi olmuştur.

-Okyanusya: Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler, nitelikli göçmen politikaları ile yüksek eğitilmiş ve kalifiye iş gücünü çekmeye devam etmektedir.

Göçmen Profilleri: Cinsiyet ve Yaş Dağılımı

Göçmenlerin demografik profilleri, göç hareketlerinin etkilerini anlamak için önemlidir. Cinsiyet ve yaş gruplarına göre göçmen dağılımı, göç politikalarının ve entegrasyon stratejilerinin geliştirilmesinde kilit rol oynar. Dünyada 2022 yılı için göçmen profilleri (Aksu, 2024:620):

Göçmen Grubu	Sayı (Milyon)	Yüzde (%)
Erkek (Toplam)	146	49,50%
Kadın (Toplam)	149	50,50%
0-14 Yaş Arası Çocuklar	40	13,60%
15-64 Yaş Arası Çalışan Nüfus	205	69,50%
65+ Yaş Üstü Yaşlılar	50	16,90%

Kaynak: OECD, UN ve WORLDBANK verilerinden yazar tarafından derlenmiştir. Aksu, 2024:622'deki tablodan alınmıştır.

-Erkek ve Kadın Göçmenler: Genellikle erkek göçmenler, iş gücü piyasasında çalışmak için göç eden gruplar arasında daha fazla temsil edilmektedir. Kadın göçmenler ise hem iş gücü piyasasında hem de aile birleşimi yoluyla göç eden gruplar arasında önemli bir yer tutar.

-Yaş Dağılımı: Çalışma çağındaki nüfus (15-64 yaş) göçmenlerin büyük bir kısmını oluşturur. Bu, göçmenlerin çoğunlukla ekonomik nedenlerle göç ettiğini ve iş gücü piyasalarına katılımının yüksek olduğunu gösterir. Aynı zamanda, 0-14 yaş arası çocukların da önemli bir oranı temsil etmesi, göçmen ailelerin çocuklarıyla birlikte göç ettiğine işaret eder.

6.2. Göç Süresine (Zamana) Göre Sınıflandırma

6.2.1. Geçici Göç (Temporary / Seasonal Migration)

Geçici göç, belirli bir süreyi kapsayan ve genellikle ekonomik faaliyetlere bağlı olarak ortaya çıkan bir göç türüdür. Mevsimlik tarım işçiliği, turizm sektöründe dönemsel işgücü eksiklikleri veya uluslararası öğrenci hareketliliği bu kategoriye girer. Lee (1966, ss. 52–54), geçici göçün temel belirleyicisinin “dönemsel fırsat farklılıkları” olduğunu vurgular. Göçmenler dönemin sonunda genellikle geri dönerler; bu nedenle entegrasyon süreçleri kalıcı göçe göre çok daha sınırlıdır.

Geçici göçün ekonomik etkileri arasında kısa vadeli işgücü arzının artması, işgücü maliyetlerinin düşmesi ve belirli sektörlerde üretkenliğin yükselmesi sayılabilir. Ancak sosyal açıdan geçici göç çoğunlukla kırılgan ve güvencesiz çalışma koşullarını da beraberinde getirir. Özellikle tarım ve inşaat sektörlerindeki mevsimlik göçmenler üzerinde yapılan çalışmalar (Castles et al., 2014, ss. 73–74), bu grubun sosyal koruma mekanizmalarına erişiminin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir.

6.2.2. Kalıcı Göç (Permanent Migration)

Kalıcı göç, bireylerin veya ailelerin uzun süreli veya sürekli olarak yerleşim amacıyla gerçekleştirdiği göç türüdür. Bu göç genellikle daha yüksek gelir, eğitim, güvenlik ve yaşam koşulları arayışıyla ilişkilidir. Kalıcı göçün yapısal etkileri oldukça derindir; çünkü yeni yerleşim alanında demografik yapı, işgücü arzı ve toplumsal kültür üzerinde kalıcı değişimler yaratır. Castles et al. (2014, ss. 77–79), kalıcı göçün nüfus artışı, kentleşme ve kültürel çeşitlilik üzerinde uzun vadeli etkiler oluşturduğunu vurgular.

Kalıcı göç aynı zamanda entegrasyon politikalarıyla doğrudan bağlantılıdır. Göçmenlerin konut, eğitim, işgücü ve vatandaşlık süreçlerine uyumu ülkelerin uyguladığı politikaların niteliğine bağlı olarak değişir. Bu nedenle kalıcı göç, sosyolojik ve ekonomik analizler kadar siyaset bilimi ve kamu yönetimi araştırmalarının da odak noktasıdır.

6.3. Yasal Statüye Göre Göç

6.3.1. Düzenli Göç (Regular / Legal Migration)

Düzenli göç, göçmenlerin hedef ülkenin yasal mevzuatına uygun olarak gerçekleştirdiği hareketliliği ifade eder. Bu göç türü genellikle çalışma izinleri, öğrenci vizeleri, aile birleşimi programları veya yatırım yoluyla oturum gibi resmi mekanizmalar üzerinden yürütülür. Castles et al. (2014, ss. 88–90), düzenli göçün hem göçmen hem de devlet açısından daha öngörülebilir olduğunu, sosyal uyum süreçlerinin de daha başarılı ilerlediğini belirtir.

Düzenli göç, ekonomik açıdan hedef ülkede nitelikli işgücü açığını kapatır, istihdamı destekler ve vergi gelirlerini artırır. Bu tür göçmenler genellikle kayıtlı sektörlerde istihdam edildiği için hem ekonomik katılım hem de sosyal bütünleşme açısından avantajlı bir konuma sahiptir. Bununla birlikte düzenli göç, devletlerin göç politikalarının şeffaflığı ve fırsat eşitliği bağlamında da tartışma konusudur.

6.3.2. Düzensiz Göç (Irregular / Unauthorized Migration)

Düzensiz göç, bireylerin yasal olarak izin verilmemiş yollarla ülkeye girmesi, kalması veya çalışmasını ifade eder. Bu göç türü hem ekonomik nedenlerle hem de siyasal baskı, çatışma ve güvensizlik gibi koşullarla ilişkilidir. Castles et al. (2014, ss. 90–94), düzensiz göçün küresel eşitsizlikler ve sıkı sınır politikaları nedeniyle arttığını vurgular. Düzensiz göçmenler çoğunlukla güvencesiz ve düşük ücretli sektörlerde çalışmakta, sosyal hizmetlere erişimde ciddi engellerle karşılaşmaktadır.

Düzensiz göç devletler açısından güvenlik, ekonomi ve sosyal uyum alanında tartışmalara yol açar. Bu göç türü kayıt dışı ekonomiyi besleyebilir; ancak aynı zamanda işgücü piyasasının esnekliğini artırdığına yönelik çalışmalar da mevcuttur (Massey et al., 1998, ss. 103–107). Dolayısıyla düzensiz göç hem risk hem de fırsatları barındıran karmaşık bir olgudur.

6.4. Gönüllülük Derecesine Göre Göç

6.4.1. Gönüllü Göç (Voluntary Migration)

Gönüllü göç, bireylerin ekonomik veya sosyal nedenlerle kendi tercihleri doğrultusunda gerçekleştirdiği göç hareketidir. Bu göç türünde temel belirleyici faktör ekonomik fırsatlar, eğitim olanakları ve daha iyi yaşam beklentisidir. Lee (1966, ss. 53–54), gönüllü göçün “çekici faktörlerin baskın olduğu bir hareketlilik türü” olduğunu vurgular. Gönüllü göçmenler genellikle planlı ve hazırlıklı bir hareketlilik gerçekleştirir.

Gönüllü göçün ekonomik etkileri oldukça belirgindir. Bu tür göç, hedef ülkelerde üretkenlik artışı ve işgücü çeşitliliği yaratırken; gönderici bölgelerde ise beşerî sermaye kaybına (brain-drain) neden olabilir. Stark ve Bloom’un Yeni Ekonomik Göç Teorisi (1985), gönüllü göçün yalnızca bireysel değil, aile bazlı risk minimizasyonu stratejisi olduğunu göstermiştir.

6.4.2. Zorunlu Göç (Forced Migration)

Zorunlu göç, bireylerin yaşamlarını tehdit eden savaş, iç çatışma, siyasi baskı, etnik ayrımcılık veya doğal afet gibi nedenlerle yer değiştirmek zorunda kalmasını ifade eder. Castles et al. (2014, ss. 113–118), zorunlu göçün modern dünyanın en hızlı artan göç türü olduğunu ve bu hareketliliğin çoğunlukla uluslararası mülteci hukukuyla düzenlendiğini vurgular. Zorunlu göç, bireylerin iradeleri dışında gerçekleştiği için sosyal ve psikolojik travmalarla bağlantılıdır.

Zorunlu göçün ekonomik etkileri hem göç eden toplum hem de göç alan ülkeler açısından önemlidir. Göçmenler çoğu zaman çalışma izni olmadan yaşamakta, entegrasyon süreçleri ağır

ilerlemekte ve sosyal hizmetlere erişimde güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ancak bazı araştırmalar (Massey et al., 1998, ss. 121–123), uzun vadede zorunlu göçmenlerin girişimcilik ve ekonomik adaptasyon yoluyla hedef ülkeye ekonomik katkı sunduğunu da ortaya koymuştur.

6.5. Beyin Göçü (Brain Drain) Kavramı

Beyin göçü; “bir ülkeden diğerine eğitilmiş, yüksek nitelikli işgücünün göç etmesi sürecini ifade eder. Bu süreç, gelişmiş ülkelere yönelen vasıflı bireyler, bilim insanları, mühendisler ve doktorlar gibi profesyonellerin daha iyi yaşam şartları, yüksek maaşlar, güvenli çalışma ortamları gibi unsurları arayarak ülkelerinden ayrılmalarını içerir”. Diğer bir açıdan beyin göçü; nitelikli insan gücünün ülkesinin sosyal ve ekonomik kalkınma gayretleri ve menfaatleri karşısında pasifleştirilmesi sürecidir (Erkal, Baloğlu ve Baloğlu, 1997:56-57; aktaran bknz: Aksu, 2024:623). Diğer bir tanım ise; “Beyin göçü, fakir ülkelerin yetenekli ve eğitilmiş insanları, daha fazla para kazanmak amacıyla dünyanın farklı ve kaynağı bol olan zengin ülkelere göç etmesi olup, bu süreçte nitelikli ve eğitilmiş iş gücünün, özellikle bilim insanları, mühendisler, doktorlar gibi yüksek vasıflı bireylerin, daha iyi yaşam koşulları ve iş olanakları için ülkelerinden ayrılarak başka ülkelere göç etmesi olarak tanımlanır.” (Aksu, 1998:233-234), Beyin göçü kavramı; “insan sermayesi biçimindeki kaynakların uluslararası transferi anlamına gelmekte, daha çok gelişmekte olan ülkelerdeki yüksek eğitilmiş ve zeki bireylerin gelişmiş ülkelere doğru göç akışını ifade etmektedir (Docquier ve Rapoport, 2006:2; aktaran bknz: Yılmaz, 2019:224). Göç eden nitelikli iş gücü, daha iyi ücretler ve yaşam standartları sunan ülkelere yönelir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere çalışanların ücretleri, gelişmiş ülkelere kıyaslandığında genellikle daha düşük kalır. Nitelikli bireylerin, bilgi ve yeteneklerine uygun iş bulamaması ya da kariyerlerinde ilerleyememesi de önemli bir faktördür. Diğer bir durum ise, Özellikle yüksek lisans ve doktora düzeyinde, gelişmiş ülkelerdeki eğitim kurumları daha fazla kaynak, donanım ve öğretim üyesi sunarken, gelişmiş ülkelere sunulan yüksek bütçeli araştırma fonları, modern laboratuvarlar ve daha ileri teknolojik altyapı, bilim insanlarının bu ülkelere göç etmesini teşvik eder. Daha yüksek yaşam standartları, sosyal güvenlik hizmetleri ve genel refah, kişilerin göç etmesinde önemli bir rol oynar. Gelişmiş ülkeler, nitelikli göçmenleri çekmek için göç politikalarını sürekli olarak güncellerken, gelişmekte olan ülkeler ise nitelikli iş gücü kaybı yaşamaktadır. Bu durum, gelişmiş ülkelere yenilikçilik ve ekonomik büyüme sağlarken, gelişmekte olan ülkelere beyin göçü nedeniyle ekonomik kayıp ve sosyal maliyetlere yol açabilir. Beyin göçünü 4 ayrı gruba ayırmak mümkündür (Kapur & McHale, 2005:76-86; Salt, 1997:5-45; Şimşek, 2006:82-83; aktaran bknz: Aksu, 2024:624-625):

1. Beyin Bollluğu: Bu kavram, bir ülkenin ya da bölgenin, nitelikli iş gücü açısından fazlalık yaşamasını ifade eder. Beyin bolluğu, iş imkanlarının sınırlı olduğu, ancak eğitilmiş bireylerin

fazlalıkta olduğu durumları temsil eder. Bu tür ülkelerde yetişen kalifiye iş gücü, ülkede yeterli fırsat bulamadığında başka ülkelere göç etmeye daha yatkın olur. Bu kavram, yüksek nitelikli iş gücünün bir ülkeye göç etmesi sonucunda, o ülkenin ekonomik ve bilimsel kapasitesinin artmasını ifade eder. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, yüksek eğitilmiş bireylerin geri dönüşüyle veya gelişmiş ülkelere uzmanların gelmesiyle bilgi ve yetenek kazanabilir. Bu, genellikle teknoloji transferi ve inovasyon artışı ile ilişkilendirilir (Aksu, 2024:624).

2. Beyin İhracı: Bu kategori, nitelikli ve eğitilmiş bireylerin iş olanaklarının daha cazip olduğu başka ülkelere göç etmelerini ifade eder. Beyin ihracı, gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun bir şekilde gerçekleşir. Bu durum, genellikle kalifiye bireylerin kendi ülkelerinde iş bulamaması ya da iş koşullarının tatmin edici olmamasıyla ilişkilidir. Beyin ihracı, gelişmekte olan ülkelerin eğitilmiş ve yetenekli bireylerini daha iyi iş ve yaşam fırsatları sunan gelişmiş ülkelere kaptırmasıyla oluşur. Bu süreç, uzun vadede kaynak ülke için ekonomik ve sosyal zorluklara yol açabilir çünkü ülkeler, eğitim sistemine yatırım yaparak yetiştirdiği iş gücünü kaybeder (Aksu, 2024:624-625).

3. Beyin Değişimi: Beyin değişimi, ülkeler arasındaki iş gücü hareketliliğini ve karşılıklı fayda sağlayan geçici göç süreçlerini ifade eder. Bu tür bir beyin göçü hem göç veren hem de göç alan ülkenin ekonomik ve bilimsel gelişimine katkı sağlayan daha dengeli bir iş gücü hareketidir. Yani, nitelikli işgücü bir ülkeden başka bir ülkeye gidip dönebilir ya da karşılıklı değişimlerle bilgi ve deneyim aktarımı sağlanır. Bu kavram, beyin göçü dinamiklerinin karşılıklı ve çift yönlü olduğu durumlarda kullanılır. Beyin değişimi, eğitilmiş bireylerin bir ülkeden diğerine gidip dönmelerini ve bu süreçte bilgi, teknoloji ve deneyim transferini ifade eder. Günümüzde dijitalleşmenin artması ve uluslararası iş birlikleri ile bu tür beyin dolaşımı daha yaygın hale gelmiştir (Aksu, 2024:625).

4. Beyin Kurutma (Beyin Küsmesi): Bu kavram, bir ülkenin nitelikli iş gücünü kaybetmeye başlaması ve bu bireylerin geri dönmeyi düşünmemesi durumunu ifade eder. Bu, ülkede yaşam koşullarının kötüleşmesi, siyasi istikrarsızlık ya da iş imkanlarının yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Beyin kurutma, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişimini olumsuz etkileyen en kritik beyin göçü türlerinden biridir, çünkü nitelikli bireylerin kalıcı kaybı söz konusudur. Beyin kurutma veya beyin küsmesi, eğitilmiş bireylerin memnuniyetsizliklerinden dolayı ülke içindeki potansiyellerini tam olarak kullanamamaları, verimli işlerde istihdam edilememeleri veya yeteneklerinin körelmesine neden olacak işlerde çalışmaları durumunu ifade eder. Bu kavram, beyin göçü kadar zarar verici olabilir çünkü ülke, iç kaynaklarını verimli kullanamaz hale gelir ve eğitilmiş iş gücünün motivasyonu düşer (Aksu, 2024:625).

Beyin göçü türü olarak 4'lü ayrıma tabi tutulur. Beyin göçü, eğitilmiş, nitelikli veya uzmanlaşmış kişilerin bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi olarak tanımlanır ve dört temel kategoriye ayrılır (Aksu, 2024:625-626):

1. İç Beyin Göçü: Ülke içindeki nitelikli bireylerin, genellikle daha fazla fırsat, daha iyi çalışma koşulları veya daha yüksek yaşam standartları arayışıyla bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmesi anlamına gelir. Örneğin, Türkiye'de kırsal alanlardan büyük şehirlere nitelikli iş gücünün göç etmesi bu duruma örnek olabilir.

2. Dış Beyin Göçü: Eğitilmiş veya yetenekli bireylerin, kendi ülkelerinden başka ülkelere göç ederek orada çalışma ve yaşama kararı almasıdır. Bu tür beyin göçü, genellikle daha yüksek maaş, kariyer fırsatları, daha iyi yaşam koşulları ve eğitim olanakları gibi nedenlerle gerçekleşir. Türkiye'den Avrupa ve ABD gibi ülkelere yapılan nitelikli göç bu kategoriye girer.

3. Tersine Beyin Göçü: Eğitim veya çalışma amacıyla yurt dışına giden nitelikli bireylerin, deneyim kazandıktan sonra ülkelerine geri dönmeleridir. Tersine beyin göçü, genellikle ülkede sağlanan iş fırsatlarının iyileşmesi, ekonomik büyüme veya çeşitli teşviklerle gerçekleşir ve ülkenin kalkınmasına katkı sağlar.

4. Beyin Sirkülasyonu: Nitelikli bireylerin, kariyer veya eğitim amaçlı olarak çeşitli ülkelere gidip tekrar geri dönmeleri ya da başka bir ülkeye geçmeleri sürecidir. Beyin sirkülasyonu, göç eden bireylerin bilgi ve becerilerini farklı ülkelerde kullanarak, zenginleşmesine ve daha geniş bir deneyim kazanmalarına olanak tanır. Bu tür göç, küresel ekonomiye entegre olmuş bireylerin çeşitli ülkelerde bilgi paylaşımı ve iş birliğine katkıda bulunmasını sağlar (Aksu, 2024:626).

Bu dört farklı beyin göçü türü, nitelikli iş gücünün farklı şekillerde yer değiştirmesine yol açar ve her biri ülkeler üzerinde farklı ekonomik (maliyet-fayda durumu) ve sosyal etkiler yaratır.

6.5.1. Beyin Göçünün Önemi

Beyin göçü, yüksek eğitilmiş ve yetenekli bireylerin daha iyi iş ve yaşam fırsatları bulmak amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi anlamına gelir ve bu süreç hem göç eden bireyler hem de göç alan ve veren ülkeler üzerinde derin ekonomik, bilimsel ve sosyal etkiler yaratır. Beyin göçüne etki eden ekonomik ve sosyal nedenler önem arz etmektedir. Özellikle göçe uğrayan fertler, düşük maaş politikasından, yüksek vergi oranlarından, ekonomik istikrarsızlıktan ve krizlerden, işte gelecek kaygısından, uygun olmayan çalışma koşullarından, sosyal güvenlik sisteminin eksikliklerinden ve zayıflıklarından kentsel yaşam standardının çok düşük ve aşırı yıpratıcı olmasından ve statü, liyakat ve kariyer yapma zorlukları, eğitimde fırsat eşitliğinin olmaması,

eğitim sektörüne yeterince yatırım ve harcamanın yapılmaması, Ar-Ge faaliyetlerine gereken önemin verilmemesi, Ar-Ge teşviklerinin yetersiz kalması ve Ar-Ge'ye yapılan harcamaların ve yatırımların yetersiz kalması, ülkedeki beşeri sermaye yetiştirme politikalarındaki eksiklik ve çalışma motivasyon eksikliğinin bulunmasıdır (Aksu, 2024:626).

Bireysel Düzeyde: Göç eden bireyler, daha yüksek gelir, kariyer fırsatları ve yaşam kalitesi elde ederler. Bu, bireylerin yaşam standartlarını artıran bir süreçtir (Aksu, 2024:627).

Gelişmiş Ülkeler İçin: Beyin göçü, gelişmiş ülkelerde inovasyonun ve bilimsel araştırmaların hızlanmasına katkı sağlar. Ayrıca, bu ülkeler göç eden nitelikli iş gücünden ekonomik ve sosyal açıdan büyük kazançlar elde ederler (Aksu, 2024:627).

Gelişmekte Olan Ülkeler İçin: Beyin göçü, bu ülkelerde insan sermayesinin azalmasına ve ekonomik gelişmenin yavaşlamasına neden olabilir. Uzun vadede, gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme ve bilimsel ilerlemenin engellenmesi gibi olumsuz etkiler yaratabilir (Aksu, 2024:627).

Global İnovasyon ve Teknoloji Gelişimi: Beyin göçü, küresel inovasyonu hızlandırır. Nitelikli bireylerin gelişmiş ülkelere göç etmeleri, bu ülkelerde teknoloji ve bilimsel araştırmaların ilerlemesine katkıda bulunur. Bu süreç, global bilgi ekonomisine katkı sağlar (Aksu, 2024:627).

Gelişmiş ülkeler beyin göçünden faydalanarak nitelikli iş gücünü kazanırken, gelişmekte olan ülkeler, en parlak zihinlerini kaybetmeleri sonucu bilgi, teknoloji ve inovasyon alanında ciddi kayıplarla karşı karşıya kalır. Ancak bu durum her zaman tek yönlü bir zarar doğurmaz; beyin dolaşımı yoluyla, göç eden bireyler edindikleri bilgi ve deneyimleri geri getirerek ülkelerinin gelişimine katkıda bulunabilirler. Bununla birlikte, beyin göçü kontrol edilmediğinde, kaynak ülkelerde sosyo-ekonomik eşitsizlikleri derinleştirir ve bölgesel kalkınmayı sekteye uğratabilir (Aksu, 2024:627).

Globalleşme süreci, bilgi ve teknolojinin küresel düzeyde daha hızlı yayılmasını sağladığından beyin göçünü artırmıştır. Özellikle teknoloji ve bilimde gelişmiş ülkeler, nitelikli bireyleri kendilerine çekmekte ve bu da beyin göçünü hızlandırmaktadır. Globalleşme sayesinde bilgi ekonomisi büyürken, beyin göçü nedeni ile gelişmekte olan ülkeler inovasyon ve bilimsel ilerlemelerde geride kalma riski ile karşı karşıya kalabilmektedir. Beyin göçü, ülkeler arası bilgi ve teknoloji dengesizliğini de artırabilmektedir (Castells, 1996:102-108; aktaran bkznz: (Aksu, 2024:629).

Gelişmiş ülkelerdeki kaliteli üniversiteler ve araştırma imkanları, öğrencileri bu ülkelere çekmektedir. Özellikle yükseköğrenim alanındaki fırsatlar, genç ve yetenekli bireylerin kaynak ülkelere gelişmiş ülkelere göç etmesine neden olur. Hindistan ve Çin, son yıllarda önemli sayıda öğrenci ve akademisyenini ABD ve Avrupa ülkelerine kaybetmektedir (Kapur & McHale, 2005:102). Siyasal istikrarsızlık, savaşlar, insan hakları ihlalleri, kaynak ülkelerdeki bireyleri güvenli ve istikrarlı bölgelere göç etmeye zorlamaktadır. Suriyeli ve Afgan göçmenler, beyin göçünün bu tür politik sebeplerine örnek teşkil eder (Fargues, 2015:210). Beyin göçü, kaynak ülkelerde yetenekli işgücünün kaybı anlamına gelir ve bu ülkeler, yatırım yaptıkları insan sermayesini başka ülkelere kaptırır. Özellikle sağlık ve mühendislik gibi kilit sektörlerdeki kayıplar, ülkelerde önemli ekonomik ve sosyal boşluklar yaratır. Örneğin, Afrika ülkeleri her yıl beyin göçü nedeniyle 4 milyar dolarlık ekonomik kayıp yaşamaktadır (UNDP, 2006:52). Bugün ekonomik kayıp ve maliyet miktarı, 20 milyar dolar mertebesinde (Aksu, 2024:629).

Nitelikli bireylerin ülkelerini terk etmesi, kaynak ülkelerde bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yavaşlatır. Eğitimli bireylerin ayrılması, inovasyonun gerilemesine ve toplumun uzun vadeli kalkınma hedeflerinden sapmasına neden olabilir. Gelişmiş ülkeler, beyin göçünden büyük ölçüde faydalanır. Bu ülkeler, yüksek nitelikli işgücünü çekerek bilimsel ve teknolojik yeniliklerde hızla ilerleyebilirler. ABD’de, Silikon Vadisi’nde çalışan göçmen mühendisler ve bilim insanları, ülkenin teknoloji alanındaki öncülüğünde önemli bir rol oynamaktadır (Saxenian, 2006:102). Kaynak ülkeler, en yetenekli ve eğitimli bireylerini kaybettiklerinde ekonomik kayıplar yaşamaktadır. Örneğin, Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler, yurtdışına göç eden mühendisler ve doktorlar nedeniyle büyük sermaye kaybı yaşamaktadır. Kaynak ülkelerde işsizlik oranının yüksek olması, düşük maaşlar ve sınırlı kariyer fırsatları, bireyleri gelişmiş ülkelere çekmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki yüksek maaşlar, iyi iş güvenliği ve kariyer gelişim olanakları, beyin göçünü hızlandıran başlıca faktörlerdir. Örneğin, Hindistan’dan ABD’ye göç eden yazılım mühendisleri hem daha yüksek maaşlar hem de daha iyi yaşam standartları elde etmektedir (Kaplan, 2001:48). Suriye’deki iç savaş sonucu, eğitimli bireylerin büyük bir kısmı Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır.

Beyin göçü, hedef ülkelerde kültürel çeşitliliği artırır. Bu durum, farklı ülkelere gelen bireylerin bir araya gelerek iş birliği yapmasına ve farklı bakış açılarının inovasyon süreçlerine dahil edilmesine katkı sağlar. Beyin göçü, 21. yüzyılda teknolojik gelişmeler ve küresel bağlantıların artmasıyla daha karmaşık bir hale gelmektedir. Gelişmiş ülkeler, göçmenlerin katkıları sayesinde daha hızlı bir büyüme kaydederken, gelişmekte olan ülkeler nitelikli işgücünü kaybetmeye devam etmektedir. Ancak son yıllarda Çin ve Hindistan gibi ülkeler, beyin göçünü tersine çeviren politikalar uygulayarak beyin dönüşünü teşvik etmektedir (Ravenstein, 2020:134). Ülkeler, diaspora politikaları ve teşvikler aracılığıyla yurtdışına göç eden eğitimli bireylerin geri dönmesini

sağlayabilir. Hindistan'ın Silikon Vadisi'ndeki diaspora ile kurduğu güçlü bağlar, beyin göçünü tersine çevirmede başarılı olmuştur (Kapur, 2010:68). Kaynak ülkelerde kaliteli eğitim imkanlarının sunulması ve iş fırsatlarının artırılması, beyin göçünü azaltmada etkili olabilir. Çin, bu alanda yaptığı reformlarla birçok yetenekli öğrencisini geri çekmeyi başarmıştır (Sharma, 2018:112). Beyin göçü son yıllarda tersine çevrilmeye başlamıştır. Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi gelişmekte olan ülkeler, yurtdışında eğitim almış nitelikli bireyleri geri çekmek için çeşitli teşvik politikaları uygulamaktadır. Bu durum, kaynak ülkelerin beyin göçünü azaltarak yerel gelişmeleri hızlandırmasını sağlayabilir. Beyin göçünün etkileri ise iki yönlüdür. Göç veren ülkeler için nitelikli iş gücü kaybına, ekonomik büyüme ve gelişim sürecinde yavaşlamaya yol açabilirken, göç alan ülkeler için bu durum daha ileri teknolojiler ve bilimsel gelişmeler anlamına gelir. Gelecekte, globalleşmenin etkisiyle beyin göçünün daha da hızlanacağı öngörülmektedir. Eğitimli bireyler, özellikle teknoloji, sağlık ve bilim alanlarında gelişmiş ülkelerdeki fırsatlara daha fazla yönelmeye devam edecektir. Öte yandan, gelişmekte olan ülkeler, insan sermayesini kaybetmemek için daha rekabetçi politikalar geliştirebilir (Aksu, 2024:630).

6.5.2. Türkiye'de Beyin Göçünün Yıllara Göre Gelişimi

Türkiye'de beyin göçü, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dikkat çeken bir olgu haline gelmiştir. Beyin göçü, yüksek nitelikli iş gücünün, yani eğitimli ve yetenekli bireylerin başka ülkelere göç etmesi anlamına gelir. Türkiye'den beyin göçünün gelişim süreci, ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir. 1960'larda Avrupa ülkelerine işçi göçü ile başlayan süreç, 1980'lerden sonra daha çok akademisyenler, mühendisler ve bilim insanlarının göçüyle farklı bir boyuta ulaşmıştır. 2000'li yıllarda artan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, beyin göçünü hızlandırmış ve özellikle teknoloji, inovasyon, kod yazılım, tıp ve mühendislik alanlarında çalışan birçok nitelikli bireyin yurtdışına yerleşmesine neden olmuştur. Özellikle 2010'lu yıllarda artan ekonomik kriz, işsizlik oranlarının yükselmesi ve siyasi istikrarsızlık, genç yeteneklerin ve profesyonellerin yurtdışına göç etmesini hızlandırmış, Türkiye'nin nitelikli insan gücünde ciddi kayıplar yaşanmasına yol açmıştır. Bu süreç, ekonomik fırsatlar, siyasi istikrarsızlık, işsizlik, eğitim ve kariyer imkanları gibi bir dizi faktörle şekillenmiştir (Aksu, 2024:630-631).

Tablo 9: Türkiye’de Beyin Göçü Yıllara Göre Gelişimi

Dönem / Yıl	Beyin Göçü Eğilimi	Temel Nedenler	Tahmini Göç Eden Eğitimli Kişi Sayısı	Öne Çıkan Tarihsel ve Ekonomik Olaylar
1960’lar	Başlangıç düzeyinde beyin göçü	Batı Avrupa’da yüksek ücretli iş fırsatları; uzman açığı	5.000 – 15.000	Türkiye’den ilk nitelikli işgücü Almanya başta olmak üzere Avrupa’ya yönelmeye başlamıştır.
1980–1989	Belirgin artış	1980 askeri darbesi, politik baskılar, üniversite kadro daralmaları	20.000 – 35.000	1980 sonrası akademisyen, mühendis, doktor ve genç mezun göçü hız kazanmıştır.
1990–1999	Yoğun ve sürekli artış	Ekonomik krizler (1994, 1999), yüksek enflasyon, işsizlik, düşük Ar-Ge yatırımları	50.000 – 100.000	Yüksek enflasyon ve makro istikrarsızlık nedeniyle bilişim, mühendislik ve tıp mezunlarında dış göç artışı gözlemlenmiştir.
2000–2009	Küreselleşme ile yükseliş	İşsizlik, yetersiz bilimsel altyapı, yurtdışında daha yüksek ücret ve akademik imkânlar	120.000 – 180.000	2001 krizi sonrası genç ve eğitimli nüfusun önemli kısmı ABD, Almanya, Kanada ve İngiltere’ye yönelmiştir.
2010–2015	Nispi yavaşlama / dengelenme	Ekonomik büyüme, üniversite sayısındaki artış, yeni istihdam alanları	100.000 – 150.000	Ekonomik iyileşme döneminde beyin göçü geçici olarak stabil hale gelmektedir.
2016–2020	Yeniden hızlanma	Ekonomik belirsizlik, işsizlik, politik nedenler	180.000 – 250.000	Bu dönemde birçok akademisyen, doktor, mühendis ve bilişim çalışanlarında yoğun dış göç gözlemlenmektedir.
2021–2023	Tarihin en yüksek seviyeleri	Yüksek enflasyon, yaşam maliyeti krizi, genç işsizliği, nitelikli personel kaybı	300.000 – 350.000+	Ekonomik durgunluk ve TL’nin değer kaybı sonucunda beyin göçü rekor düzeye çıkar.

Kaynak: UN, WB, TÜİK ve DPT verilerinden yazar tarafından derlenmiştir.

Türkiye’den beyin göçü eden kişilerin kesin sayıları her zaman resmi verilere dayanmasa da tahminlere göre şunlar belirtilmiştir (Aksu, 2024:631):

- 1960’lar: 5.000- 19.578 kişi (ilk göç dalgası, genellikle Avrupa’ya işçi olarak).
- 1980’ler: 20.000- 35.000 kişi (askeri darbe sonrası politik göç).
- 1990’lar: 50.000- 100.000 kişi (ekonomik krizler, yüksek işsizlik).
- 2000’ler: 120.000- 180.000 kişi (küreselleşme ve teknolojinin yayılması).
- 2010-2015: 100.000- 150.000 kişi (ekonomik iyileşme dönemi).
- 2016-2020: 200.000- 250.000 kişi (politik belirsizlik, darbe girişimi sonrası).
- 2021-2024: 300.000 üzeri kişi (yüksek işsizlik, enflasyon, yaşam standartlarının düşmesi).

6.5.3. Türkiye’de Beyin Göçünde Etkili Olan Faktörler

Türkiye’de beyin göçünü tetikleyen faktörler birkaç başlık altında toplanabilir (Aksu, 2024:632-634):

‘A. Ekonomik Faktörler: Düşük maaşlar, işsizlik oranlarının yüksekliği ve kariyer fırsatlarının sınırlılığı, Türkiye’den yurtdışına göçü teşvik eden başlıca ekonomik nedenlerdir. Özellikle nitelikli iş gücünün kendi alanlarında yeterince gelişim sağlayamaması, başka ülkelere göç etmeyi cazip hale getirmektedir. Bu faktörleri maddeler halinde özetlemek mümkündür:

- Yüksek işsizlik oranları.
- Düşük ücretler ve gelir dağılımındaki adaletsizlik.
- Yüksek enflasyon ve ekonomik istikrarsızlıklar.
- Ülkedeki maaşların düşük olması, maaşlardaki adaletsizlik. Türkiye’de bilim insanları, mühendisler ve doktorlar gelişmiş ülkelere göre daha düşük maaşlarla çalışmaktadır.
- Yaşam standardının kalkınmış ülkelere göre düşük olması.
- Ülkede kariyer olanaklarının sınırlı olması.

B. Sosyal Faktörler: Daha iyi yaşam standartları, sosyal güvenlik imkanları ve çocuklar için daha iyi eğitim fırsatları, Türkiye’deki nitelikli iş gücünü yurtdışına gitmeye teşvik eden sosyal nedenler arasındadır. Özellikle büyük şehirlerde artan yaşam maliyetleri ve kalabalık nüfus, göç kararını hızlandırmıştır. Ayrıca, eğitilmiş ve nitelikli bireylerin göç etme motivasyonları sadece ekonomik ve politik nedenlerle değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel etmenlerle de şekillenmektedir. Bu faktörleri özetle belirtmek gerekirse;

- **Yaşam Kalitesi:** Bireylerin yaşam kalitesine dair beklentileri, beyin göçünde en önemli sosyal faktörlerden biridir. Yaşam kalitesi, sağlık hizmetlerine erişim, güvenlik, çevre kalitesi, konut imkanları, ulaşım, sosyal hizmetler gibi unsurları içerir. Bir ülkede yaşam kalitesi düşükse, yüksek eğitilmiş bireyler, kendileri ve aileleri için daha güvenli, sağlıklı ve refah içinde bir yaşam sürme arayışına girerek göç etmeyi tercih edebilirler. Özellikle gelişmiş Batı ülkeleri, bu tür imkanları daha fazla sunduklarından dolayı beyin göçü açısından cazip hale gelirler.
- **Eğitim Olanakları:** Eğitim olanaklarının kalitesi ve erişilebilirliği hem bireylerin kariyer gelişimi hem de çocuklarının eğitimi için önemli bir faktördür. Birçok birey, yüksek kaliteli eğitim almak için yurtdışına gitmeyi tercih eder. Aynı zamanda kendi çocuklarına daha iyi eğitim imkanları sunmak isteyen bireyler de beyin göçüne katılan gruplar arasında yer alır.

Özellikle üniversite eğitimi ve araştırma olanaklarının sınırlı olduğu ülkelerde, nitelikli bireyler yurtdışındaki daha gelişmiş akademik imkanlara ulaşmayı tercih ederler.

- **Sosyal Güvenlik ve Sağlık Sistemleri:** Gelişmiş sosyal güvenlik sistemleri ve kapsamlı sağlık hizmetleri, bireylerin yurtdışında göç etmeye karar vermelerinde etkili olan diğer önemli sosyal faktörlerdir. Sosyal güvenlik ağı güçlü olan ülkelerde, bireyler işsiz kaldıklarında ya da hastalandıklarında daha fazla devlet desteği alabilirler. Ayrıca, sağlık sistemlerinin kaliteli ve erişilebilir olduğu ülkeler, yüksek nitelikli bireyler için daha cazip bir yer haline gelir. Türkiye gibi ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin zayıflıkları ya da sağlık hizmetlerine erişimdeki sorunlar, beyin göçünü hızlandıran unsurlardan biri olabilir.
- **Toplumsal İstikrar ve Güvenlik:** Sosyal istikrar ve güvenlik, beyin göçünde önemli rol oynayan faktörlerdendir. Sosyal huzursuzluk, toplumsal çatışmalar, terör olayları ve siyasi baskılar, eğitilmiş bireylerin yurtdışına göç etme nedenleri arasında yer alır. Bireyler, kendileri ve aileleri için daha güvenli ve barışçıl bir ortamda yaşamayı arzuladıkları için, daha istikrarlı ülkelere göç etmeye eğilim gösterirler. Türkiye'deki toplumsal kutuplaşma, siyasi istikrarsızlık ve terör tehdidi, bu anlamda beyin göçünü tetikleyen önemli sosyal faktörler arasında değerlendirilebilir.
- **Aile Yapısı ve Kültürel Uyum:** Aile bireylerinin refahı, güvenliği ve geleceği, beyin göçünü etkileyen önemli sosyal etmenler arasındadır. Birçok birey, çocuklarına daha iyi eğitim ve yaşam standartları sunmak amacıyla göç eder. Aynı zamanda, sosyal refahın yüksek olduğu ülkelerde aile yapısının güçlenmesi ve kültürel uyum süreçleri, göç kararını kolaylaştırır. Özellikle yurtdışında yaşayan akrabaları ya da tanıdıkları olan bireyler, sosyal uyum süreçlerinin daha kolay olacağını düşünerek göç etmeye daha eğilimli olabilirler.
- **Kariyer ve Sosyal Statü:** Kariyer olanaklarının sınırlı olduğu ülkelerde, bireyler yurtdışındaki daha fazla kariyer fırsatına erişebilmek için göç etmeyi tercih ederler. Sosyal statü ve kişisel gelişim açısından kendilerini geliştirmek isteyen bireyler, yurtdışındaki gelişmiş iş ve eğitim olanaklarını değerlendirirler. Türkiye'de yüksek öğrenim görmüş bireylerin kendi alanlarında yeterince kariyer yapamamaları, özellikle bilim ve teknoloji alanındaki gençlerin yurtdışına göç etmesine yol açmaktadır.
- **Kültürel Çeşitlilik ve Hoşgörü:** Kültürel çeşitliliğin ve hoşgörünün güçlü olduğu toplumlar, bireyler için daha cazip olabilir. Özellikle farklı etnik ya da dini gruplara mensup bireyler, kendi kimliklerini özgürce ifade edebildikleri ülkeleri tercih ederler.

C. Politik Faktörler: Politik İstikrarsızlık: Türkiye'de özellikle 1960, 1971, 1980 askeri darbesi ve 2016'da yaşanan politik olaylar, birçok eğitilmiş insanın yurtdışına gitmesine (veya kaçmasına) neden olmuştur. Bu maddeleri özetle belirtmek gerekirse;

- Siyasi istikrarsızlık ve kutuplaşmanın artması.
- Demokraside gerileme ve ifade özgürlüğü sınırlamaları.
- İnsan hakları ihlalleri ve hukukun üstünlüğü konusundaki sorunlar.
- Toplumda ve bürokrasi yönetiminde liyakat sorunu olması.

D. Akademik ve Bilimsel Yetersizlikler:

- Araştırma Fırsatlarının Sınırlılığı: Türkiye’de özellikle bilimsel araştırma olanaklarının ve üniversitelerin altyapısının sınırlı olması, genç bilim insanlarını yurtdışına yöneltmektedir. Türkiye’de akademik altyapı, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında yetersiz kalmakta, bilim insanları ve araştırmacılar daha donanımlı araştırma merkezlerine gitmektedir. Bu arada akademik ücretlerin çok düşük kalması. Bu maddeleri özetle belirtmek gerekirse;
- Yurt dışındaki daha iyi eğitim ve araştırma imkanları.
- Türkiye’deki üniversitelerde akademik eleman eksikliği ve kaynak yetersizliği.
- Bilimsel araştırma fonlarının sınırlı olması.
- Yurt dışında daha hızlı kariyer ilerleme ve gelişim fırsatlarının bulunması.
- Türkiye’deki iş yerlerinde liyakate dayalı yükselme imkanlarının kısıtlı olması.
- Yurt dışındaki daha geniş iş ağı ve küresel bağlantılar.

748

E. Gelecek Projeksiyonu: 2020’lerden itibaren, Türkiye’den beyin göçünün artarak devam etmesi beklenmektedir. Özellikle bilim, teknoloji ve sağlık alanlarında daha fazla nitelikli insanın yurtdışına göç etmesi öngörülmektedir. Türkiye’de ekonomik reformlar ve bilimsel yatırımlar yapılmadığı sürece bu göç devam edebilir.’(Aksu, 2024: 632-634).

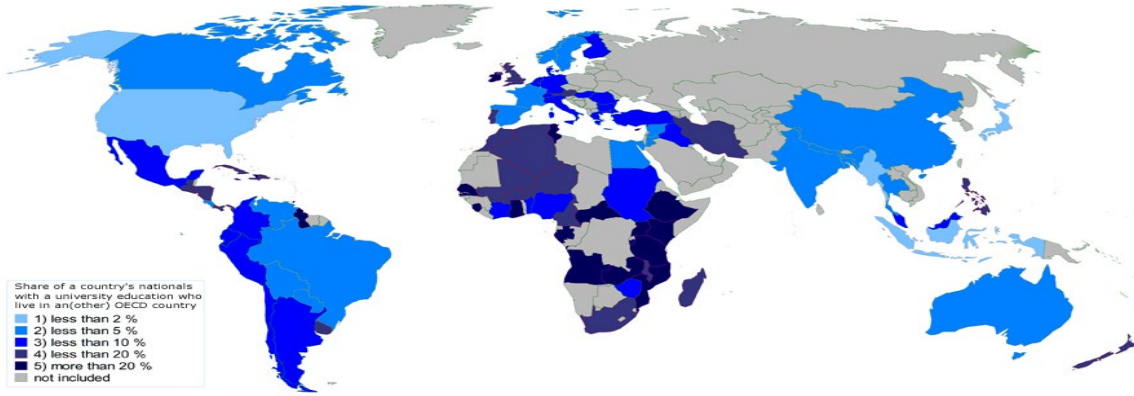
6.5.4. Türkiye’nin Beyin Göçü Verdiği Ülkeler

Türkiye’den beyin göçü genellikle yüksek ekonomik refah, daha iyi eğitim ve iş fırsatları sunan gelişmiş ülkelere doğru olmuştur. Bu ülkeler şunlardır (Aksu, 2024:635):

- **ABD:** Türkiye’den beyin göçü için ilk sıralarda yer alan ülke. Özellikle teknoloji, mühendislik, tıp ve akademik alanlarda önemli fırsatlar sunmaktadır.
- **Almanya:** Özellikle mühendislik, otomotiv ve bilimsel araştırmalar gibi alanlarda cazibe merkezi olan Almanya, Türkiye’den beyin göçünde ilk sıralarda yer almaktadır.
- **İngiltere:** Finans, akademi ve teknoloji gibi alanlarda çalışma fırsatları sunması nedeniyle Türkiye’den beyin göçü çeken ülkeler arasındadır.
- **Kanada:** Göç politikaları ve yaşam kalitesi ile dikkat çeken Kanada, birçok eğitimli Türk profesyonel ve akademisyeni çekmektedir.

- **Hollanda, İsviçre, Fransa, Avustralya** da Türkiye’den eğitilmiş ve kalifiye iş gücü alan diğer ülkeler arasında yer almaktadır.

Harita 2: Dünya’da Beyin Göçü Haritası

Kaynak: OECD verilerinden alınmıştır. Aksu, 2024:628’deki haritadan alınmıştır.

Yüksek nitelikli iş gücünün (örneğin bilim insanları, mühendisler, doktorlar) bir ülkeden başka bir ülkeye göç etme süreçlerini ve bu göçün etkilerini analiz eden bir yaklaşımdır. Bu teori, bireysel, ulusal ve uluslararası düzeylerde ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin etkisiyle şekillenir ve beyin göçünün nedenlerini, dinamiklerini ve sonuçlarını inceler. Beyin göçü, arz-talep dengesi üzerinden ele alınır. Daha gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha fazla sermaye birikimine ve teknolojik gelişime sahiptir. Bu nedenle, beyin göçü, eğitilmiş bireylerin emeklerinin yüksek talep gördüğü ve daha iyi ödüllendirildiği ülkelere yönelmesinin doğal bir sonucu olarak görülür (Todaro ve Smith, 2012:380-395; aktaran bkz: Aksu, 2024:628).

Beyin göçü, bir ülkeden diğerine eğitilmiş, yüksek nitelikli işgücünün göç etmesi sürecini ifade eder. Bu süreç, gelişmiş ülkelere yönelen vasıflı bireyler, bilim insanları, mühendisler ve doktorlar gibi profesyonellerin daha iyi yaşam şartları, yüksek maaşlar, güvenli çalışma ortamları gibi unsurları arayarak ülkelerinden ayrılmalarını içerir. Beyin göçü hem kaynak hem de hedef ülkelerde çeşitli ekonomik, sosyal ve politik sonuçlar doğurur. Kaynak ülkelerde düşük maaşlar, sınırlı iş fırsatları ve ekonomik istikrarsızlık, nitelikli işgücünün gelişmiş ülkelere yönelmesine yol açar. Ekonomik nedenler beyin göçünün en temel sebeplerindendir. Örneğin, Afrika ülkelerinde ekonomik krizler, sağlık ve mühendislik gibi kritik alanlardaki profesyonellerin göç etmesine neden olmaktadır (Bhargava & Docquier, 2005:116; aktaran bkz: Aksu, 2024:628-629).

7. LİTERATÜR ve GÖÇ ANALİZLERİ

Göç alanında ilk akademik ve klasik çalışmalar: Ravenstein (1885), Lewis (1954), Lee (1966), Todaro (1969), Harris & Todaro (1970), Piore (1979) ve sonrasında Massey (1993), Stark & Bloom (1985), Docquier & Rapoport (2012) gibi başlıca önemli çalışmalardır.

Göç araştırmalarının ilk bilimsel temeli E. G. Ravenstein’in, *The Laws of Migration* (Journal of the Royal Statistical Society, 1885) adlı çalışmasında, göçün mekânsal örüntülerini ampirik verilerle ilk kez sistematik biçimde tanımlayan kişidir; “kısa mesafe göç eğilimi”, “aşamalı göç”, “kentsel merkezlerin çekiciliği” gibi hâlen referans verilen sonuçları ortaya koymuştur. Göçün mesafe, yön, kademeli hareketlilik, cinsiyet ve ekonomik motivasyonlara bağlı olduğunu belirtir. Bu çalışma modern göç kuramlarının temel ampirik dayanağını oluşturur. Ernest Ravenstein, 19. yüzyılda göç davranışlarını anlamak için bir dizi göç kanunu geliştirdi. Bu kanunlar, göçün coğrafi ve sosyal dinamiklerini anlamada temel bir yapı sunmaktadır. İtme ve çekme faktörlerine dayanan bu teorinin bazı temel unsurları şunlardır (Ravenstein, 1885:167-235): Göçmenler genellikle kısa mesafelerde göç ederler, ancak daha uzak mesafelerdeki büyük şehirler güçlü çekme faktörleri sunar. Ekonomik nedenler, göçün başlıca itici gücüdür. Her göç hareketi, karşıt bir geri dönüş akışı yaratır (örneğin, şehirden kırsala dönen insanlar). Ravenstein’in Göç Kanunları ile, göçün ekonomik ve mesafe temelli doğasını vurgularken, itme-çekme dinamiklerinin ilk sistematik incelemesini yapmıştır (Ravenstein, 1885:198).

20. yüzyılın ortalarında Lewis (1954), gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründen sanayiye emeğin akışını açıklayan ikili yapı modelini geliştirmiştir. Lewis’in modeli, iç göçün ekonomik rasyonaliteye dayalı olarak nasıl şekillendiğini ortaya koymuş ve modern kalkınma iktisadı literatüründe merkezi bir yer edinmiştir.

Everett S. Lee, 1966’da itme ve çekme kuramına katkı sağlayan önemli bir teori geliştirdi. Lee’ye göre, göç kararları dört temel faktöre dayanır (Lee, 1966:47-57): Göçmenin mevcut yaşadığı bölgedeki olumsuz koşullar (itme faktörleri)⁵. Göç etmek istediği bölgedeki olumlu koşullar

⁵ **İtme Kuramı (Push Factors):** İtme faktörleri, bireyleri mevcut yaşadıkları yerlerden ayrılmaya zorlayan olumsuz koşullardır. Bu faktörler, bireylerin kendi ülkelerinde veya bölgelerinde karşılaştıkları yaşam koşullarının kötüleşmesiyle ilişkili olabilir. Başlıca itme faktörleri şunlardır (Aksu, 2024:602):

Ekonomik Zorluklar: İşsizlik, düşük maaşlar ve yetersiz ekonomik fırsatlar, bireylerin yaşadıkları bölgeyi terk etmelerine neden olur. Örneğin, tarıma dayalı ekonomilerde kıtlık veya verim kaybı yaşayan çiftçiler, daha iyi iş bulma umuduyla kentsel alanlara veya başka ülkelere göç edebilirler. İşten çıkarılma durumunda, belli bir işe gereksinimin azalması veya aynı işte yeterince verimli olamayan ve yetersiz kalanların işten çıkarılması. Örneğin, emek-yoğun üretimden sanayi yoğun (otomasyon-robotlaşma) sistemine geçilmesi sonucu işsizlik ciddi oranlarda artması.

(çekme faktörleri)⁶. Göç yolculuğundaki zorluklar ve engeller. Kişisel faktörler (göçmenin bireysel kararları, aile bağları vb.). Lee'nin Göç Teorisi, kişisel tercihler ve sosyal bağları da dikkate alarak itme-çekme faktörlerini daha esnek ve dinamik bir yaklaşımla ele almıştır. Örneğin, bir birey ekonomik fırsatlar nedeniyle göç etmeye karar verirken, ailevi bağları bu kararı etkileyebilir.

Immanuel Wallerstein'in öncülüğünü yaptığı bu teori, göç hareketlerini küresel kapitalist sistemin bir sonucu olarak ele alır. Bu teoriye göre, daha zengin ve sanayileşmiş ülkeler (merkez ülkeler) ve daha az gelişmiş ülkeler (çevre ülkeler) arasındaki ekonomik dengesizlikler göçü teşvik eder. Merkez ülkeler, çevre ülkelerden iş gücünü çekerken, çevre ülkelerdeki zayıf ekonomik yapılar insanları göç etmeye zorlar. Dünya Sistemleri Teorisi, küresel göç hareketlerini kapitalist üretim ilişkileri ve ekonomik bağımlılık bağlamında anlamlandırır. Örneğin, Afrika'dan Avrupa'ya göç,

Siyasi Baskı ve Savaşlar: Totaliter rejimler, iç savaşlar, etnik veya dini çatışmalar gibi siyasi baskılar, insanların güvenli bir yaşam arayışı içinde başka yerlere göç etmelerine neden olabilir. Örneğin, Suriye'deki iç savaş, milyonlarca insanı ülkelerinden kaçarak Türkiye, Avrupa ve diğer bölgelere göç etmeye zorlamıştır.

Doğal Afetler: Depremler, sel, kuraklık, salgın-pandemik hastalıklar, kasırgalar gibi doğal afetler, insanların yaşamlarını sürdüremeyecek hale geldikleri bölgeleri terk etmelerine neden olabilir. Bangladeş'teki sık sık yaşanan sel felaketleri, kırsal nüfusun kentlere göç etmesine yol açmıştır. Yine Karadeniz bölgesindeki sel felaketleri, deprem bölgelerinden kaçışın gözlemlenmesi buna örnek verilebilir.

Sosyal Problemler: Suç oranlarının yüksek olması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği gibi sosyal sorunlar da bireylerin göç etmesine sebep olabilir. Kişisel gelişme, evlenme veya çalışma olanaklarının bulunmamasıdır.

Yabancılaşma: Kişinin gerek kendi ailesi gerekse toplumun içindeki yaygın inanç, adet, yaşam tarzı ve davranış şekillerini onaylamaması veya toplumun geleneklerine-göreneklerine uzaklaşmasıdır.

Örneğin, Orta Amerika'dan ABD'ye yapılan göçler büyük ölçüde itme faktörleriyle açıklanabilir. Ekonomik yetersizlikler, şiddet olayları ve yolsuzluk gibi unsurlar, Guatemala, Honduras gibi ülkelere insanların ABD'ye göç etmesine yol açmaktadır (Aksu, 2024:602).

⁶ **Çekme Kuramı (Pull Factors):** Çekme faktörleri, göçmenleri başka bir ülkeye veya bölgeye çekici kılan olumlu koşullardır. Bu faktörler genellikle göç etmek istenen bölgenin sunduğu fırsatlarla ilgilidir. Başlıca çekme faktörleri şunlardır:

Ekonomik Fırsatlar: Daha yüksek maaşlar, daha fazla iş fırsatları, kişinin tercih ettiği mesleğe girme olanağını bulunduğu yerler ve yaşam standartlarının daha yüksek olduğu bölgeler, insanların bu bölgelere göç etmesini teşvik eder. Örneğin, ABD, Kanada ve Almanya gibi ülkeler, ekonomik kalkınma ve iş olanakları nedeniyle çok sayıda göçmeni çeker.

Siyasi Özgürlükler: Siyasi istikrar, bireysel özgürlüklerin korunması ve daha demokratik toplumlar, bireyler için çekici birer yaşam alanı yaratır. Örneğin, Batı Avrupa ülkeleri, siyasi özgürlükler ve insan haklarına verdiği önem nedeniyle pek çok göçmeni cezbedmektedir.

Eğitim ve Sağlık Olanakları: Daha kaliteli eğitim sistemleri ve daha iyi sağlık hizmetleri, bireylerin yaşam kalitesini yükselteceği için çekici faktörlerdir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere birçok öğrenci, gelişmiş ülkelere daha iyi bir eğitim almak amacıyla göç eder.

Aile Bağlantıları: Aile birleşimi politikaları da bir çekme faktörü olarak göçü teşvik edebilir. Göçmenlerin halihazırda yaşadığı bölgede aile üyelerinin bulunması, bu bölgeye göç etmeyi daha cazip hale getirir. Evlilik veya nişanlanma yoluyla bağımlılıktan kaynaklanan göçe uğrama söz konusudur.

Örneğin, 20. yüzyılın başlarında Avrupa'dan ABD'ye yapılan göçler, ekonomik fırsatlar ve özgürlük arayışı gibi çekme faktörleriyle açıklanabilir. ABD'nin gelişen sanayi sektörü, iş gücüne olan talebi artırmış ve Avrupa'daki pek çok insan daha iyi bir yaşam umuduyla ABD'ye göç etmiştir.

Avrupa'nın küresel kapitalist sistemdeki merkezi rolü ve Afrika'daki ekonomik istikrarsızlıkla açıklanabilir. Wallerstein'ın dünya sistemleri teorisi, küresel kapitalist sistemin çevre ülkeleri üzerinde yarattığı baskının göç hareketlerini nasıl etkilediğini açıklar. Merkez ülkeler, çevre ülkelerden iş gücü çekmekte ve bu dengesizlik göç hareketlerine yol açmaktadır (Wallerstein, 1974: 54-65).

1960'lar ve 1970'lerde göç literatürüne önemli katkılar yapılmıştır. Todaro (1969) ve Harris & Todaro (1970), beklenen gelir hipotezine dayanan modelleriyle kırsal-kent göçünün temel motivasyonunun reel gelir farklarından çok, beklenen gelir ve istihdam olasılıkları olduğunu göstermiştir. Piore (1979) ise göçü açıklarken gelişmiş ülkelerdeki yapısal işgücü talebine odaklanmış ve "ikili işgücü piyasası teorisi"ni geliştirmiştir. Bu teoriye göre, göçmen işgücünün gelişmiş ülkelerde düşük vasıflı işlerin sürekliliğini sağlayan istikrarlı bir bileşen olduğu vurgulanır.

Neoklasik ekonomi yaklaşımı, göçün temel ekonomik güçler tarafından yönlendirildiğini savunur. Bu teoriye göre, iş gücü piyasası farklılıkları ve gelir dengesizlikleri, göçmenlerin bir bölgeden diğerine hareket etmelerine neden olur. İtme faktörleri (düşük ücretler ve işsizlik), iş gücü arzını bir ülkeden dışarı iterken, çekme faktörleri (yüksek maaşlar, iş fırsatları), başka bir ülkeye iş gücünü çeker. Örneğin, Meksika'dan ABD'ye göç, ABD'deki yüksek ücretler ve iş fırsatlarının bir çekme faktörü, Meksika'daki ekonomik durgunluk ve işsizliğin ise itme faktörü olduğu bir durumdur (Todaro, 1976:25-30). Michael Piore'un geliştirdiği bu teori, göçü gelişmiş ülkelerdeki iş gücü piyasalarının yapısal ihtiyaçlarına dayandırır. Gelişmiş ülkelerde düşük ücretli ve vasıfsız işlere talep yüksekken, yerel nüfus bu işleri genellikle kabul etmez. Bu nedenle, göçmen işçiler bu boşlukları doldurur. Dual İşgücü Teorisi, özellikle tarım, inşaat ve hizmet sektörleri gibi alanlarda göçmen işçilerin kritik rol oynadığını savunur. Michael Piore'un teorisi, gelişmiş ülkelerde düşük ücretli işlerin yerli iş gücü tarafından kabul edilmediğini ve bu nedenle göçmen işçilerin bu boşlukları doldurduğunu savunur (Piore, 1979:33-42). Örneğin, ABD'deki tarım işçileri büyük ölçüde Latin Amerika'dan gelen göçmenlerdir, çünkü yerli iş gücü bu işleri kabul etmemektedir.

Douglas S. Massey'nin 1993 tarihli makalesi, göç olgusunu yalnızca ekonomik itme-çekme faktörleriyle açıklayan klasik çerçevelerin yetersiz olduğunu ileri sürerek, göçün **kendi kendini besleyen bir toplumsal süreç** olduğunu savunur. "**Cumulative Causation of Migration**" yaklaşımı, göç başladıktan sonra ekonomik, sosyal ve kültürel mekanizmaların birbirini güçlendirdiğini ve böylece göçün zamanla daha geniş kitlelere yayıldığını vurgular. Massey, göçün deterministik bir "başlangıç koşulu – sonuç" ilişkisine indirgenemeyeceğini, her göç dalgasının yeni ağlar, bilgi akışları, finansal kanallar ve statü dinamikleri yaratarak göçün maliyetini düşürdüğünü ve olasılığını artırdığını gösterir.

Massey'nin önemli katkılarından biri, göç sürecini makro ve mikro düzeydeki faktörleri bütünleştirerek değerlendirmesidir. Makro düzeyde ücret farklılıkları, işgücü talebi ve devlet politikaları etkili olurken; mikro düzeyde bireysel risk algısı, hane ekonomisi kararları ve topluluk normları devreye girer. Massey'e göre göçmen ağlarının oluşması, göçün rasyonel bir yatırım kararı olmaktan çıkıp toplumsal normlarla güçlenen bir davranışa dönüşmesine yol açar. Bu, göç maliyetlerinin düşmesi, bilgiye erişimin artması ve sosyal sermayenin derinleşmesiyle gerçekleşir. Bu yaklaşım, özellikle Latin Amerika-ABD göç akımlarının uzun dönemli dinamiklerini açıklamada güçlü bir teorik çerçeve oluşturmuştur. Massey, sosyolojik, ekonomik ve demografik literatürü harmanlayarak göçün "yapısal süreklilik" kazanan bir olgu olduğunu belirtir. Bu yönüyle çalışması, hem neoklasik göç teorilerinin bireyci yaklaşımını hem de yapısalcı modellerin makro indirgemeci eğilimlerini eleştiren bütünleştirici bir perspektif sunar.

Massey'nin 1993 modeli, daha sonra ağ teorileri, trans nasyonalist yaklaşımlar ve diaspora ekonomisi çalışmalarında temel referans haline gelmiştir. Göçün "kümülatif" mekanizmasını açıkça tanımladığı için, göç politikalarının yalnızca sınır kontrolüyle etkili olamayacağını; sosyoekonomik yapının dönüştürülmesi gerektiğini savunan politik analizlere de ilham vermiştir.

Oded Stark ve David Bloom'un 1985 tarihli makalesi, göç araştırmalarında devrim niteliğinde bir dönüşüm yaratarak bireysel fayda maksimizasyonu yerine **hanehalkı temelli karar alma mekanizmasını** merkeze alır. "Yeni Ekonomik Göç Teorisi", göçün sadece ücret farklarına tepki olarak ortaya çıkmadığını; aynı zamanda hanehalklarının risk yönetimi, gelir çeşitlendirme, likidite kısıtlarını aşma ve sigorta eksikliklerini telafi etme stratejileri kapsamında şekillendiğini iddia eder. Bu yaklaşım, özellikle gelişmekte olan ülkelerde piyasa kurumlarının eksikliği nedeniyle hanehalklarının göçü bir "sigorta mekanizması" gibi kullandığını ileri sürer.

Stark & Bloom, göç kararının bireysel bir davranış olarak değil, **kolektif bir stratejik tercih** olarak anlaşılması gerektiğini vurgular. Buna göre hanehalkları, ev içinde üretilen toplam faydayı maksimize etmeyi amaçlarken, bir üyesini dış ülkelere göndererek hem gelir çeşitlendirmesi yapar hem de yerel piyasa risklerine karşı bir koruma hattı oluşturur. Bu, özellikle tarımsal risklerin yüksek olduğu bölgelerde ve finansal kurumların yetersiz geliştiği ekonomilerde belirgin bir mekanizmadır. NELM teorisinin en kritik katkılarından biri, göçmenlerin gönderdikleri **döviz transferlerinin (remittances)** ekonomik işlevini teorik olarak açıklamasıdır. Remittances, yalnızca aileye geri gönderilen fonlar değil, aynı zamanda yeni yatırımlar, yerel sermaye birikimi, girişimcilik ve bölgesel kalkınmaya yönelik finansman kaynakları olarak değerlendirilir. Böylece göç hem mikro hem makro ölçekte kalkınma süreçleriyle bağlantılı hale gelir.

Stark & Bloom'un modeli daha sonra kırsal kalkınma, beşerî sermaye yatırımları, diaspora ekonomileri ve uluslararası finansal akımlar literatüründe kritik bir referansa dönüşmüş; mikro-makro bütünleşmesini sağlayan bir çerçeve olarak ekonomi literatüründe kalıcı şekilde yerini almıştır. Stark & Bloom (1985), göç kararını yalnızca bireyin değil, ailenin risk paylaşım stratejilerinin de etkilediğini savunan Yeni Ekonomik Göç Teorisini geliştirmiştir. Bu yaklaşım, göçü yalnızca gelir farklarına değil; belirsizlik, risk yönetimi ve hane halkı stratejileri bağlamında değerlendirmeyi gerekli kılar.

Frédéric Docquier ve Hillel Rapoport'un 2012 tarihli çalışması, küresel ölçekte artan nitelikli göç akımlarını analiz eden en kapsamlı ve ampirik temelli incelemelerden biridir. Bu çalışma, yüksek beceriye sahip işgücünün gelişmiş ülkelere yönelmesini sadece “kayıp” perspektifinden değil, **çifte etki** (dual impact) çerçevesinde açıklar: Bir yandan kaynak ülkelerde beşerî sermaye kaybı yaratırken, diğer yandan “**beyin kazanımı**” (brain gain) etkisini tetikleyerek eğitim yatırımlarını artırabilir. Bu ikili mekanizma, net etkinin ülkenin eğitim sistemine, teşvik yapısına ve diaspora ile bağlantılarına göre değiştiğini gösterir.

Docquier & Rapoport, OECD ve yüksek gelirli ülkelere yönelik beyin göçünün yapısını detaylı bir veri seti üzerinden inceleyerek göçmenlerin **nitelik bileşimini**, **varış ülkelerinin talep yapısını** ve **kaynak ülkelerin kalkınma düzeyini** birlikte değerlendirir. Analizleri, düşük ve orta gelirli ülkelerde eğitim yatırımlarının beyin göçü beklentisiyle arttığını ve bu mekanizmanın beşerî sermaye stokuna uzun dönemde olumlu katkı yapabileceğini gösterir. Böylece çalışma, beyin göçünün otomatik olarak “kayıp” olarak nitelendirilmesinin analitik olarak eksik olduğunu kanıtlar. Bu çerçeve, diaspora ağlarının bilgi transferi, ticaret bağlantıları, akademik iş birlikleri ve sermaye hareketleri üzerindeki etkilerini de içerir. Docquier & Rapoport'a göre modern ekonomi politikaları, nitelikli göçü tamamen engellemek yerine, **dolaşım** (circulation), **geri dönüş** (return migration) ve **diaspora bağlantılarını güçlendirme** ekseninde tasarlanmalıdır. Bu, özellikle teknoloji, sağlık ve mühendislik gibi yüksek beceri gerektiren alanlarda küresel rekabeti belirleyen stratejik bir unsurdur.

Son yıllarda OECD, IOM, UNDESA ve World Bank gibi kurumlar göç hareketlerinin ekonomik sonuçlarını ölçmeye yönelik kapsamlı veri setleri ve analitik çerçeveler geliştirmiştir. Özellikle Clemens (2011), nitelikli göçün kalkınma üzerindeki etkilerini politika düzeyinde analiz eden modern yaklaşımların öncülerindendir. Dustmann, Fabbri ve Preston gibi araştırmacılar ise göçün işgücü piyasası etkilerini mikro veri analizleriyle inceleyerek literatürün ampirik yönünü güçlendirmiştir. Sonuç olarak çalışma, beyin göçü araştırmalarında teorik, ampirik ve politik boyutları birleştiren en önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir. 2012 sonrası literatürde “**akıllı**

“göç yönetimi”, “yetenek rekabeti”, “diaspora ekonomisi” gibi kavramların kurumsallaşmasında temel referans olarak kullanılmıştır.

Son dönem literatürde Castles & Miller (2009), küreselleşme sürecinde göçü tarihsel, politik ve sosyolojik yönleriyle inceleyen kapsamlı göç tipolojileri geliştirmiştir. Portes ve Böröcz (1989) ise ulusötesi sosyal alanlar ve göç ağlarının sosyolojik temellerini irdelemiştir. Gunnar Myrdal (1957) tarafından geliştirilen “kümülatif nedensellik” kavramı göç çalışmalarında önemli bir teorik referans olarak konumlanmıştır. Ayrıca Skeldon (1997), göçün kalkınma, kentleşme, nüfus yapısı ve bölgesel eşitsizlikler üzerindeki etkilerini bütüncül bir çerçevede inceleyerek göç çalışmalarına coğrafi-bölgesel bir derinlik kazandırmıştır.

Bu teoriler, göçün çok boyutlu doğasını açıklamak için geniş bir çerçeve sunar. İtme ve çekme kuramlarının bu temel teorileri, göçün ekonomik, sosyal, politik ve küresel dinamiklerini farklı açılardan ele alır. Her teori, göç hareketlerinin belirli bir yönüne odaklanırken, birçoğu birbiriyle örtüşerek göçün çok boyutlu doğasını açıklar. Göç olaylarının karmaşıklığı, bu teorilerin farklı koşullarda birlikte ele alınmasını gerektirir, bu da göçmen hareketlerinin daha kapsamlı anlaşılmasına olanak tanır. Göçmenlerin bireysel kararları, ekonomik koşullar, ülkeler arası sosyal yapı farklılıkları, küresel sistemler ve iş gücü dinamikleri bu teorilerde ele alınan temel faktörlerdir (Aksu, 2024:605-607).

İtme ve çekme kuramları, göç hareketlerini anlamak için temel bir çerçeve sunar. Ancak, göçün dinamiklerini anlamak için daha kapsamlı ve karmaşık analizler gereklidir. Ekonomik faktörler, göçün önemli bir nedeni olsa da sosyal, politik, hukuki ve çevresel faktörler de dikkate alınmalıdır. Ayrıca, göçmenlerin bireysel deneyimleri ve toplumsal tepkiler de göç sürecinin başarıya ulaşımını belirler. İtme ve çekme kuramlarının işleme sırasında ortaya çıkan sorunlar, göç olgusunun karmaşıklığını yansıtan çok boyutlu yapılar içerir. Bu kuramların ortaya koyduğu göç nedenleri, her ne kadar temel bir mantığa dayansa da gerçek dünya koşullarında bu basit modellerin ötesinde karmaşık sorunlar ortaya çıkmaktadır. İşte bu kuramların işleminde karşılaşılan başlıca sorunlar şunlardır (Aksu, 2024:607-609):

1. Faktörlerin Karşılıklı Etkisi ve Karmaşıklık: İtme ve çekme kuramları, göçün nedenlerini genellikle ekonomik ve sosyal koşullara dayandırır. Ancak, bu faktörler birbirleriyle doğrudan ilişkili ve iç içe geçmiştir. Örneğin, bir ülkenin ekonomik zayıflığı (itme faktörü) sadece o ülkenin iç dinamiklerinden değil, aynı zamanda küresel ekonomik sistemlerden kaynaklanabilir. Bu nedenle, ekonomik krizler ya da sosyal çatışmaların neden olduğu göç, basit bir çekme-itme modeliyle açıklanamaz. Bu tür çok yönlü faktörler göç hareketlerinin karmaşıklığını artırır.

2. Göç Sürecindeki Belirsizlikler: Göçmenler, gitmeyi düşündükleri ülkenin ya da bölgenin koşulları hakkında tam bilgiye sahip olmayabilirler. Çekme faktörleri olarak sunulan fırsatlar bazen hayal kırıklığı yaratabilir. Örneğin, göçmenler bir ülkeye ekonomik fırsatlar için gittiklerinde, iş bulmanın zorlukları veya yerel halkın göçmenlere karşı tavrı gibi beklenmedik engellerle karşılaşabilirler. Bu belirsizlikler, çekme faktörünün beklendiği kadar etkili olmamasına yol açar.

3. Politik ve Hukuki Engeller: Göçmenlerin hareketini sınırlayan en önemli sorunlardan biri, politik ve hukuki engellerdir. Bir ülkenin göç politikaları, göç hareketlerini ciddi anlamda etkileyebilir. İtme ve çekme kuramları, bu tür engelleri hesaba katmadan sadece ekonomik ve sosyal dinamikleri dikkate alır. Oysa vize politikaları, göçmen yasaları ve sınır kontrolleri gibi faktörler göç süreçlerini ciddi şekilde sınırlayabilir ve göçmenlerin hedef ülkedeki fırsatlara ulaşmasını engelleyebilir.

4. Kültürel ve Sosyal Uyum Zorlukları: Göçmenler, geldikleri ülkede kültürel ve sosyal uyum zorluklarıyla karşılaşabilirler. İtme ve çekme teorisi, bireylerin ekonomik fırsatlar doğrultusunda hareket ettiğini varsayar, ancak sosyal ve kültürel dinamikleri göz ardı eder. Göçmenler, geldikleri toplumlarda ayrımcılık, ırkçılık veya kültürel çatışmalarla karşılaştıklarında, bu uyum zorlukları göç deneyimini olumsuz yönde etkiler ve çekici gibi görünen hedef ülkelerin cazibesini azaltabilir.

5. Ekonomik Faktörlerin Yeterince Kapsamlı Olmaması: Kuramlar, özellikle ekonomik nedenleri merkeze alır, ancak göç nedenleri sadece ekonomik değildir. Çatışma, siyasi baskı, çevresel felaketler gibi nedenler de göçün itme unsurları arasında yer alır. Örneğin, Suriye'deki iç savaş nedeniyle göç eden insanlar, sadece ekonomik sebeplerle değil, hayatlarını kurtarma amacıyla da göç etmektedirler. Çekme faktörleri açısından bakıldığında, göç edilen ülkelerde sadece ekonomik fırsatlar değil, siyasi istikrar, güvenlik ve sosyal hizmetlerin kalitesi gibi faktörler de göç kararlarını etkiler.

6. Çevresel Faktörlerin Göz Ardı Edilmesi: İklim değişikliği ve çevresel felaketler de göçün önemli itme faktörleri arasındadır. Ancak, itme ve çekme kuramları bu faktörleri genellikle dışarıda bırakır. Örneğin, sahil bölgelerinde yaşayan insanlar, yükselen deniz seviyeleri veya artan kuraklık nedeniyle tarım yapamaz hale geldiklerinde zorunlu göçe maruz kalabilirler. Bu tür çevresel faktörlerin dikkate alınmaması, kuramların eksik kalmasına neden olur.

7. Göçmenlerin Hedef Ülkelerdeki Karşılaştığı Zorluklar: Çekme faktörleri arasında sayılan ekonomik fırsatlar ve daha iyi yaşam koşulları her zaman beklenen sonucu vermez. Göçmenler, hedef ülkede iş bulma zorlukları, düşük ücretler ve toplumsal ayrımcılık gibi durumlarla

karşılaşabilirler. Bu durum, çekme faktörlerinin pratikte o kadar güçlü olmayabileceğini ve göçün sürdürülebilirliği konusunda sorunlar yaratabileceğini gösterir ((Aksu, 2024:608-609).

İtme ve çekme kuramları, göç dinamiklerini anlamak için kullanılan temel teorik yaklaşımlar olsa da bu teorilerin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar, göç hareketlerinin çok yönlü ve karmaşık yapısını ortaya koyar. İtme faktörleri, göçmenlerin ayrıldıkları bölgelerdeki ekonomik, sosyal ve çevresel zorlukları ele alırken, çekme faktörleri hedef ülkenin sunduğu fırsatlar üzerine odaklanır. Ancak bu iki faktörün birbirine doğrudan bağlanması, her zaman net sonuçlar vermez. Özellikle ekonomik ve politik belirsizlikler, göç politikaları, kültürel uyum zorlukları ve çevresel etkiler, bu teorilerin pratikte daha kapsamlı analizlerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Aksu, 2024:609).

Göç süreçlerinde politik engeller, göçmenlerin bekledikleri fırsatlara ulaşmasını zorlaştırabilirken, ekonomik krizler veya çevresel değişimler de göçü tetikleyen faktörler arasında yer alır. Ayrıca, göçmenlerin gittikleri ülkelerde sosyal uyum problemleri yaşamaları, göç hareketlerinin beklentilerden farklı sonuçlar doğurmasına yol açabilir. İtme ve çekme teorilerinin sunduğu basit mekanizmalar, göçmenlerin gerçek deneyimleriyle karşılaştırıldığında yetersiz kalabilir. İtme ve çekme kuramları, göç hareketlerini anlamak için faydalı bir başlangıç noktası sunar; ancak, bu teorilerin daha derinlemesine ve bütüncül yaklaşımlarla desteklenmesi gerekmektedir. Göç, sadece ekonomik bir olgu değil, aynı zamanda sosyal, politik ve çevresel dinamikleri de barındıran karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle, göç politikalarının tasarlanmasında ve göç hareketlerinin anlaşılmasında bu çok yönlü yapının dikkate alınması önemlidir (Aksu, 2024:609).

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Genel olarak çalışma, 21. yüzyıl özellikle göçün tüm unsurlarının yaşanabileceği birasıdır. Bu bağlamda göç olgusu Türkiye açısından kaçınılmaz değil, yönetilebilir bir gerçeklik olduğunu; ancak bilimsel temelli, uzun vadeli, esnek ve bütüncül bir politika yaklaşımıyla mümkün olabileceğini göstermektedir. Göçü doğru okuyabilen ve stratejik yönetebilen ülkeler, yalnızca demografik kırılğanlıklarını güçlendirmekle kalmayacak; aynı zamanda rekabetçilik, beşerî sermaye ve bölgesel liderlik açısından da önemli avantajlar elde edecektir. Türkiye'nin geleceği, göçü bir kriz alanı olarak değil, doğru yönetildiğinde bir kalkınma fırsatı olarak görebilmesine bağlıdır. Göç olgusu, tarih boyunca hem küresel ölçekte hem de Türkiye özelinde toplumsal yapıyı, ekonomik dengeleri ve siyasal karar süreçlerini şekillendiren önemli bir dinamik olmuştur. 1820'lerden itibaren Osmanlı'nın çözülme süreciyle başlayan zorunlu nüfus hareketleri,

Cumhuriyet döneminin planlı gelişme politikaları, 1980 sonrası ekonomik dönüşümler ve 2011 sonrası kitlesel sığınmacı akımları birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'nin göçü yalnızca demografik bir unsur olarak değil, aynı zamanda kalkınma, güvenlik, işgücü piyasası, maliye politikası ve sosyal uyum gibi birçok alanı etkileyen yapısal bir süreç olarak yaşadığı görülmektedir. Bu nedenle, modern göç yönetimi yaklaşımı yalnızca akışları kontrol etmeyi değil, aynı zamanda göçün ekonomik, stratejik, siyasi ve toplumsal etkilerini optimize etmeyi ve negatif dışsallıkları azaltmayı gerektirmektedir.

Özellikle Türkiye gibi tarihsel olarak göç alan, göç veren ve transit ülke niteliğini aynı anda taşıyan devletlerde göç dinamiklerinin yönetilebilirliğini artırmak için uzun vadeli, bilimsel temelli ve veri odaklı politikaların geliştirilmesi zorunluluktur. Göçün itici-çekici faktörler çerçevesinde teorik açıklaması, göç hareketlerinin rastlantısal değil belirli ekonomik, askeri, stratejik, siyasi ve toplumsal koşullar altında ortaya çıktığını göstermekte ve makalenin analitik zeminini güçlendirmektedir.

Göçün ekonomik etkileri değerlendirildiğinde, kısa vadede kamu maliyesi üzerinde maliyet baskısı yaratsa da uzun vadede işgücü piyasasındaki boşlukları doldurarak üretim dinamiklerini destekleyebileceği görülmektedir. Bu bağlamda göç, doğru yönetildiğinde bir maliyet unsuru olmaktan çıkarak ekonominin dinamik alanlarında tamamlayıcı bir faktör haline gelebilir. Ekonomik analizler, göçün Türkiye ekonomisi üzerinde hem maliyet hem de potansiyel fayda yarattığını göstermektedir. 1990–2024 dönemi için hazırlanan göç maliyet simülasyonları, kısa vadede kamu harcamalarının eğitim, sağlık, belediye hizmetleri ve güvenlik alanlarında önemli ölçüde arttığını, özellikle düşük gelir gruplarında yoğunlaşan göçmen nüfusun yerel yönetimler üzerinde mali yük oluşturduğunu göstermektedir. Bununla birlikte genç göçmen nüfusun işgücü piyasasına uzun vadede katkı sağlayabileceği, belirli sektörlerde (tarım, inşaat, tekstil, hizmetler) işgücü açığını kapatabileceği ve üretim kapasitesini artırabileceği bulgulanmaktadır. Bu sonuçlar göçün bütünüyle maliyet veya bütünüyle fayda yaratan bir unsur değil, iyi yönetildiğinde ekonomik dengeyi destekleyen; yanlış yönetildiğinde ise maliyetleri artıran çok boyutlu bir dinamik olduğunu göstermektedir.

Teorik çerçeve incelendiğinde, Massey (1993), Stark & Bloom (1985) ve Docquier & Rapoport (2012) tarafından geliştirilen modeller göçün nedenlerini yalnızca bireysel kararlar üzerinden değil, hanehalkı, uluslararası işgücü piyasaları, küresel sermaye hareketleri ve beşerî sermaye aktarımı çerçevesinde açıklamaktadır. Makale bu teorileri Türkiye verileriyle ilişkilendirerek, özellikle 2000 sonrası dönemde Türkiye'nin küresel göç sisteminde daha merkezi bir konuma geldiğini, çekici faktörlerin (işgücü talebi, güvenlik, hizmetlere erişim) belirginleştiğini, itici faktörlerin ise

bölgesel jeopolitik kırılmalarla daha güçlü hale geldiğini göstermektedir. Teorik bulgular çalışma için hem tutarlılık hem de açıklayıcılık sağlamaktadır.

Sosyal uyum açısından yapılan değerlendirme, göçün en karmaşık boyutlarından birinin kültürel, sosyal ve mekânsal entegrasyon olduğunu göstermektedir. Gelen her göçmene; Türkçe eğitiminin verilmesi, toplumsal sorumluluk sahibi (vergi vb.) olması, Türk kültürünün her yönüyle verilmesi, Türkçe bilmeyene mesleki yeterlilik verilmemesi, çalışma şekillerinin ve yaşam koşullarının kanunlarla ve kurallarla belirlenmesi, gelen her göçmenin yeniden eğitim ve öğretim tedrisatından geçirilmesi, geçici vatandaşlık edinimi verilmesi ve toplumsal uyum süreçlerinin bilimsel temelli politikalarla desteklenmesi gerekmektedir. Göç hareketlerinin toplumsal etkileri incelendiğinde, mekânsal yoğunlaşma, konut piyasasında baskı, eğitim ve sağlık hizmetlerinde kapasite aşımı gibi faktörlerin özellikle büyükşehirlerde belirginleştiği görülmektedir. Göç yönetiminin yalnızca güvenlik, asayiş, askeri, siyasi veya kayıt kontrol stratejilerine indirgenemeyeceğini; mekânsal planlama, eğitim yatırımları, sosyal politika araçları ve yerel yönetim destekleriyle bütüncül biçimde ele alınması gerekmektedir. Sosyal uyumun yalnızca kültürel etkileşim politikalarına indirgenemeyeceğini; mekânsal planlama, bölgesel kalkınma, sosyal yardım mekanizmaları ve yerel yönetim kapasitesi ile bütünleşik şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim uyum politikalarının başarısı, yalnızca göçmenlerin entegrasyonu ile değil, aynı zamanda yerel toplumun uyum kapasitesinin güçlendirilmesiyle mümkündür.

759

Tarihsel bağlamda incelendiğinde iç ve dış göç hareketleri çoğu zaman ekonomik dengesizlikler, siyasal baskılar, uluslararası çatışmalar, doğal afetler ve iklim değişikliğinin tetiklediği çevresel risklerle şekillenmiştir. Özellikle 21. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iklim kaynaklı göç hareketlerinin artacağı öngörülmektedir. Türkiye'nin hem kuraklık riskinin yüksek olduğu bir coğrafyada bulunması hem de çevresindeki bölgelerde iklim kaynaklı göç potansiyelinin artması, çevresel göç yönetimine yönelik yeni politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, iklim göçü ile mücadelede erken uyarı sistemleri, iklim adaptasyon politikaları ve afet yönetimi kapasitesinin güçlendirilmesi stratejik bir önem taşımaktadır. Demografik açıdan göç, Türkiye'nin yaşlanan nüfusu ve azalan doğurganlık oranları dikkate alındığında uzun vadeli işgücü arzının sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir. Ancak demografik avantaj yaratabilmesi için gelen nüfusun eğitsel ve mesleki beceri profillerinin ekonominin ihtiyaçlarıyla uyumlu olması gerekmektedir. Bu nedenle, nitelikli ve seçici göç politikalarının tasarlanması, beşerî sermaye yaklaşımıyla uyumlu bir göç rejimi oluşturulması açısından büyük önem taşır.

Bu sonuçlar ışığında Türkiye'nin göç politikalarında çok boyutlu ve veri temelli bir yönetim modeline geçmesi gerekmektedir. **Birincisi**, göç akımlarının sektörel etkilerini, kamu maliyesi yükünü, işgücü piyasası sonuçlarını ve sosyal uyum göstergelerini ölçen ulusal göç veri

entegrasyon sistemi kurulmalıdır. **İkincisi**, belediyelerin artan mali yüklerini karşılamak için göç uyum fonu oluşturulmalı ve bu fon performans kriterlerine dayalı olarak dağıtılmalıdır. **Üçüncüsü**, işgücü piyasasında uyum süreçlerinin güçlendirilmesi için göçmenlere yönelik mesleki yeterlilik programları, dil eğitimleri ve sektörel entegrasyon modelleri tasarlanmalıdır. **Dördüncüsü**, Göçmenlerden kazançlarına ve harcamalarına göre vergi alınmalıdır. **Beşincisi**, göçmenlere (mültecilere) asla ayrıcalıklı bir vatandaş muamelesi yapılmamalıdır. Onların burada misafir olduğu belirtilmelidir.

Geleceğe yönelik olarak Türkiye'nin, göçü yalnızca yönetilen bir süreç olmaktan çıkararak ekonomik ve sosyal kalkınma stratejisinin bir bileşeni haline getirmesi önemlidir. Bu çerçevede diaspora politikalarının güçlendirilmesi, nitelikli yabancı iş gücünün teşviki, uluslararası öğrenci programlarının stratejik hale getirilmesi ve bölgesel kalkınma programlarıyla iç göç baskılarının azaltılması gerekmektedir. Ayrıca, göçün yerel düzeydeki etkilerini azaltmak için uyum merkezleri, kültürel etkileşim programları ve topluluk temelli entegrasyon projeleri uygulanmalıdır. Tarihsel veriler, Türkiye'nin aynı anda hem göç veren hem göç alan hem de transit ülke özellikleri taşımasının, göç politikalarının çok boyutlu bir stratejik çerçevede tasarlanmasını zorunlu kıldığını göstermektedir. Bu kapsamda göç, Türkiye açısından süreklilik arz eden bir sosyal gerçeklik olmanın ötesinde, ulusal kalkınma stratejilerinin merkezinde değerlendirilmesi gereken bir unsurdur.

Teorik çerçevenin ampirik verilerle birleştiği analizlerde, Türkiye'nin göç dinamiklerinin küresel göç sisteminin genel eğilimleriyle paralellik gösterdiği görülmektedir. Göçün itici ve çekici faktörlerinin zaman içinde dönüşmesi, savaş, ekonomik kriz, iklim değişikliği, bölgesel jeopolitik kırılmalar ve işgücü talebi gibi değişkenlerin göç kararları üzerindeki etkisinin giderek arttığını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin göç politikalarının statik bir yapıdan çıkarak, değişen bölgesel koşullara hızlı uyum sağlayabilecek esnek, bütünlük ve veri odaklı bir yönetim modeline dönüşmesi gerekmektedir.

Beyin göçü açısından bakıldığında, nitelikli insan sermayesinin kaybı Türkiye'nin uzun vadeli büyüme kapasitesini tehdit eden temel faktörlerden biri olmaya devam etmektedir. Çalışmanın sonuçları, tersine beyin göçü stratejilerinin ve yüksek vasıflı işgücü çekme politikalarının Türkiye için artık tercih değil zorunluluk olduğunu güçlü biçimde vurgulamaktadır. Bu çerçevede Ar-Ge yatırımlarının artırılması, akademik özgürlük ortamının güçlendirilmesi, genç bilim insanlarına yönelik teşvik programlarının genişletilmesi ve uluslararası araştırma merkezleriyle entegrasyonun geliştirilmesi stratejik bir gerekliliktir.

Son olarak, Türkiye için etkili bir göç yönetimi modelinin inşa edilmesi, ulusal kalkınma hedeflerinin başarısı açısından belirleyici olacaktır. Veri entegrasyon sistemi kurulması, yerel yönetimlere göç uyum fonu aktarılması, işgücü piyasası uyum programlarının genişletilmesi, sosyal uyum merkezlerinin yaygınlaştırılması ve seçici göç politikalarının geliştirilmesi bu çerçevenin temel yapı taşlarıdır. Böylece göç hem ekonomik hem de sosyal boyutlarıyla Türkiye için yönetilebilir, denetlenebilir ve kalkınmayı destekleyici bir stratejik araca dönüşebilir. Bu bütüncül analizler doğrultusunda, Türkiye'nin göç politikasında aşağıdaki stratejik yönelimleri benimsemesi gerekir:

- (1) Göç verilerini tek çatı altında toplayan birleşik bir “**Ulusal Göç Bilgi Sistemi**” kurulmalı; yapay zekâ ve makine öğrenmesi ile erken uyarı modelleri geliştirilmelidir. Akademik araştırmalara açık veri paylaşımı sağlanarak şeffaflık artırılmalıdır. Ayrıca, veri entegrasyonunun güçlendirilmesi gerekir.
- (2) Göç İdaresi, yerel yönetimler ve bakanlıklar arasında çok düzeyli bir koordinasyon mekanizması oluşturulmalı; roller, yetkiler ve sorumluluklar netleştirilmelidir. Kurumsal karar alma süreçlerinde veri temelli analizlerin payı artırılmalı; göç politikaları günlük değil uzun vadeli planlamalar çerçevesinde yürütülmelidir.
- (3) Ekonomik, sosyal, güvenlik, sağlık, eğitim ve çevresel boyutları kapsayan bütüncül bir göç yönetimi çerçevesi benimsenmeli.
- (4) Göçü yalnızca sınır güvenliği veya insani yardım meselesi olarak değil; kalkınma, beşerî sermaye ve uluslararası rekabet stratejisi olarak ele alan bir politika yaklaşımı uygulanmalıdır.
- (5) Ar-Ge teşvikleri, üniversite–sanayi iş birliği programları, rekabetçi akademik maaşlar ve özgür kuramsal çalışma ortamları ile beyin göçünü azaltmaya yönelik reformlar yapılmalıdır. Türkiye'ye nitelikli göçmen çekebilmek için puan bazlı seçici göç sistemleri, inovasyon vizesi ve yabancı araştırmacılara özel çalışma izinleri gibi modeller değerlendirilebilir.
- (6) İşsizlik, gelir güvencesizliği ve yüksek yaşam maliyetleri nedeniyle yurtdışına yönelen gençlerin ülkede kalmasını sağlayacak “nitelikli istihdam paketleri” hazırlanmalıdır. Mezun geçiş programları, genç profesyonel bursları ve uluslararası araştırma ağlarına Türkiye'den erişimi kolaylaştıran destek programları genişletilmelidir.
- (7) Dil eğitimi, mesleki uyum programları, psikososyal destek ve istihdama erişim hizmetleriyle uzun vadeli entegrasyon güçlendirilmelidir. Göç yüküyle orantılı belediye bütçelerini desteklemek için Ulusal Göç-Uyum Fonu tasarlanması. Yerel yönetimlerin kapasitesi artırılmalı; merkezi

bütçeden mali destek mekanizmaları kurulmalı, göç yoğunluğu yüksek illere özel uyum planları geliştirilmelidir.

(8) Kentsel yoğunlaşmayı azaltmak için mekânsal dağılım stratejileri ve uydu yerleşim planlaması yapılması.

(9) Göçmenlerin niteliğine göre sektör bazlı çalışma izinleri, kayıtlı istihdamı teşvik eden vergi modellemeleri ve işgücü piyasasında ayrımcılığı önleyici hukuki düzenlemeler yapılmalıdır. İşgücü piyasasında arz-talep uyumunu sağlamak amacıyla mesleki eğitim, sertifikasyon ve iş uyum programları oluşturulması. İşverenler için uyum ve kültürlerarası iletişim eğitimleri teşvik edilmeli; göçmen girişimciliği için uygun finansal destek programları geliştirilmelidir.

(10) Göç konusunda yanlış bilgilendirmeyi azaltmak için bilimsel veriye dayalı kamu iletişim kampanyaları yürütülmeli; medyada göçmen karşıtlığını besleyen söylemlerin azaltılması hedeflenmelidir. Toplumun farklı kesimlerinin dahil edildiği kültürlerarası etkileşim programları geliştirilmelidir. Entegrasyonu güçlendirmek için kültürel diyalog merkezleri, toplum temelli programlar ve yerel uyum mekanizmaları geliştirilmesi.

(11) Düzensiz göçü önlemek için teknolojik sınır yönetimi sistemleri güçlendirilmeli; aynı zamanda insani koruma yükümlülükleri çerçevesinde uluslararası hukuk standartları korunmalıdır. Göç güzergâhlarındaki insan kaçakçılığı ağlarının dağıtılması için çok taraflı güvenlik iş birlikleri artırılmalıdır.

(12) Türkiye iklim değişikliğinden doğrudan etkilenen bir ülke olduğu için, iklim kaynaklı göç senaryolarına yönelik ulusal risk haritaları hazırlanmalıdır. Kuraklık, su stresi ve tarımsal verim düşüşünün göç üzerindeki etkilerini azaltacak sürdürülebilir kalkınma politikaları uygulanmalıdır.

(13) Göçmen çocuklarına yönelik eğitim kapasitesinin güçlendirilmesi, milli ve kültürel değerlerin verilmesi ve uzun vadeli insan sermayesi kayıplarının azaltılması.

Sonuç olarak, bu makale göçün tarihsel temelleri, modern teorik açıklamaları ve Türkiye'ye özgü yapısal dinamikleri bir araya getirerek kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Türkiye'nin 1820–2024 göç deneyimi, göçün yönetilebilir ve dönüştürülebilir bir süreç olduğunu; doğru politikalarla ekonomik ve sosyal refahı artırabileceğini, yanlış yönetilmesi halinde ise mali, sosyal ve güvenlik risklerine yol açabileceğini göstermektedir. Bu nedenle göç yönetimi, yalnızca bugünün değil, geleceğin kalkınma stratejilerinin temel bileşenlerinden biri olarak ele alınmalıdır. Göç yönetimi ulusal güvenlik, ekonomik kalkınma, sosyal uyum, işgücü dinamikleri ve uluslararası ilişkileri birlikte etkileyen çok boyutlu bir politika alanıdır. Türkiye için 1820'lerden günümüze uzanan göç

deneyimi, göçün doğru politika tasarımıyla fırsata dönüşebileceğini; yanlış yönetildiğinde ise ekonomik, sosyal ve politik riskler yaratabileceğini açık biçimde göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin modern, bilimsel temelli, şeffaf, çok aktörlü ve sürdürülebilir bir göç yönetimi modeline geçmesi hem ulusal kalkınma hedefleri hem de toplumsal uyum açısından kritik bir zorunluluktur. Bunun yanında, nüfus hareketlerini bütüncül bir yaklaşımla ele alan; ekonomik, siyasi, sosyal, askeri ve güvenlik boyutlarını eş zamanlı yöneten, uzun vadeli ve veri temelli bir göç politikasının kurumsal olarak güçlendirilmesidir. Göç akımlarının yönetimi, ekonomik maliyetlerin pasif biçimde karşılanmasından ziyade, beşerî sermayeyi güçlendiren, toplumsal uyumu destekleyen ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden aktif politika tasarımlarını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aksu, L. (1998). *Dünyada ve Türkiye’de nüfus analizleri*. Sosyoloji Konferansları, 25, 219–309. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sosyoloji Metodoloji Araştırmaları Merkezi Yayınları / Çantay Kitabevi.
- Aksu, L. (2005). Atatürk dönemi (1923-1938) nüfus ve aile yapıları. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (154), 163–178.
- Aksu, L. (2013). *Türkiye’de iktisadi büyümenin kaynakları* (Yayınlanmamış doktora tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Aksu, L. (2015). Türkiye’de beşerî sermayenin önemi: Ekonomik, sosyal ve stratejik analiz. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 17(66), 41–88.
- Aksu, L. (2016). Türkiye’de beşerî sermayenin önemi: İktisadi büyüme ile ilişkisi, sosyal ve stratejik analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi (Journal of Economic Policy Researches)*, 3(2), 68–129.
- Aksu, L. (2018). *İktisadi büyüme, iktisat okullarının bakış açısı ve Türkiye*. İKSAD Publishing House.
- Aksu, L. (2021). *21. yüzyılda Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve stratejik analizleri*. Ankara: İKSAD Publishing House.
- Aksu, L. (2024). *Dünyada ve Türkiye’de nüfus politikaları ve analizleri (Strateji, teori ve kavramlar)*. Ankara: İKSAD Publishing House.
- Bağırkan, Ş. (2003). *Demografinin temelleri: Türkiye’nin demografik yapısı uluslararası demografi*. Set Yayınları.
- Betts, A. (2011). *Global migration governance*. Oxford University Press.

- Bhargava, A., & Docquier, F. (2005). *HIV pandemic, medical brain drain, and economic development in Sub-Saharan Africa*. *The World Bank Economic Review*, 19(2), 115–150.
- Black, R., Adger, N., Arnell, N., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21, 3–9.
- Borjas, G. (1999). The economic analysis of immigration. In O. Ashenfelter & D. Card (Eds.), *Handbook of Labor Economics* (Vol. 3A, pp. 1697–1760). Elsevier.
- Borjas, G. (2003). The labor demand curve is downward sloping. *Quarterly Journal of Economics*, 118(4), 1335–1374.
- Brettell, C. B., & Hollifield, J. F. (Eds.). (2015). *Migration theory: Talking across disciplines* (3rd ed.). Routledge.
- Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge University Press.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Card, D. (2005). Is the new immigration really so bad? *Economic Journal*, 115(507), F300–F323.
- Castles, S. (2010). Understanding global migration: A social transformation perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565–1586.
- Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Guilford Press.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2009). *The age of migration* (5th ed.). Guilford Press.
- Chiswick, B., & Miller, P. (2015). *Handbook of the economics of international migration*. Elsevier.
- Clemens, M. A. (2011). Economics and emigration: Trillion-dollar bills on the sidewalk? *Journal of Economic Perspectives*, 25(3), 83–106.
- Cohen, R. (1997). *Global diasporas: An introduction*. UCL Press.
- Conference Board of Canada. (2013). *The economic impact of immigration and skills mismatch in Canada*. Conference Board of Canada.
- Dobson, J., & Salt, J. (2001). *International migration and the United Kingdom: Recent patterns and trends* (RDS Occasional Paper 75). London: Home Office.

- Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681–730.
- Dustmann, C., & Frattini, T. (2014). The fiscal effects of immigration. *Economic Journal*, 124(580), 593–646.
- Dustmann, C., & Preston, I. (2007). Racial and economic factors in attitudes to immigration. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 7(1), 1–41.
- Erkal, M. E. (1995). *Sosyoloji (Toplumbilimi)* (6. Baskı.). Der Yayınları.
- Erkal, M. E. (1990). *İktisadi kalkınmanın kültür temelleri*. Semih Ofset.
- Erkal, M. E., Baloğlu, B., & Baloğlu, F. (1997). *Ansiklopedik sosyoloji sözlüğü* (Yayın No. 228). Der Yayınları.
- Ernst & Young. (2024, 2025). *EY 2025 Mobility Reimagined Survey*.
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Clarendon Press / Oxford University Press.
- Fargues, P. (2015). The changing demographic profile of the Middle East and North Africa. In I. Ness & P. Bellwood (Eds.), *The Encyclopedia of Global Human Migration*. Wiley-Blackwell.
- Fawcett, J. (1989). Networks, linkages, and migration systems. *International Migration Review*, 23(3), 671–680.
- Findıkoğlu, Z. F. (1971). Türk aile sosyolojisi. In R. Ş. Suvla'ya armağan kitabı (s. 12-13). İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları.
- Fichter, J. (1957). *Sociology*. University of Chicago Press.
- Fichter, J. (1994). *Sosyoloji nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Attila Kitabevi.
- Florida, R. (2002). *The rise of the creative class: And how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. Basic Books.
- Frontex. (2022). *Risk analysis for 2022*. European Border and Coast Guard Agency.
- Gamlen, A. (2022). *Beşerî jeopolitik: Devletler, göçmenler, diaspora kurumlarının yükselişi* (1. Baskı). GAV Perspektif Yayınları.
- Giddens, A. (1997). *Sosyoloji* (H. Özel & C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi. (Orijinal çalışma: Giddens, A., 2009, *Sociology*, 6th ed., p. 312, Polity Press)

- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126–142.
- Hollifield, J. F. (2004). The emerging migration state. *International Migration Review*, 38(3), 885–912.
- Hollifield, J. F., Martin, P. L., & Orrenius, P. M. (Eds.). (2014). *Controlling immigration: A global perspective* (3rd ed.). Stanford University Press.
- Hunt, J., & Gauthier-Loiselle, M. (2010). How much does immigration boost innovation? *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(2), 31–56.
- International Organization for Migration. (2018). *World Migration Report 2018*.
- International Organization for Migration. (2019). *Glossary on migration*.
- Kapur, D., & McHale, J. (2005). *Give us your best and brightest: The global hunt for talent and its impact on the developing world* (pp. 76–86). Center for Global Development.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma*. Timaş.
- Kaya, A. (2020). *Göç ve toplumsal değişim*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- King, R. (2012). *Theories and typologies of migration: An overview and a primer*. Malmö University.
- Kritz, M. M., Lim, L. L., & Zlotnik, H. (1992). *International migration systems: A global approach*. Clarendon Press. Oxford University Press, Oxford.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. *The Manchester School*, 22(2), 139–191.
- Massey, D. S. (1999). Why does immigration occur? In C. Hirschman, P. Kasinitz, & J. DeWind (Eds.), *The Handbook of International Migration* (pp. 34–52). Russell Sage Foundation.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466.
- McCarthy, J. (1995). *Death and Exile: The ethnic cleansing of Ottoman Muslims, 1821–1922*. Princeton University Press.
- Myers, N. (1993). Environmental refugees. *BioScience*, 43(11), 752–761.
- Myrdal, G. (1957). *Economic theory and underdeveloped regions*. Duckworth.

North, D. (1990). *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge University Press.

OECD. (2013, 2014). *International Migration outlook 2014*. OECD Publishing.

OECD. (2020). *International Migration Outlook*.

Peri, G. (2016). *Immigrants, Productivity, and Labor Markets*. Journal of Economic Perspectives, 30(4), 3–30.

Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge University Press.

Portes, A., & Böröcz, J. (1989). Contemporary immigration: Theoretical perspectives on its determinants and modes of incorporation. *International Migration Review*, 23(3), 606–630.

Powell, W. W., & DiMaggio, P. J. (Eds.). (1991). *The new institutionalism in organizational analysis*. University of Chicago Press.

Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235.

Saiz, A. (2003). *Immigration and housing rents in American cities* (Working Paper No. 03-12). Federal Reserve Bank of Philadelphia.

Salt, J. (1997). *International movements of the highly skilled*. In OECD (Ed.), *Globalisation and Labour Markets* (pp. 5–45). OECD Publishing.

Sassen, S. (1988). *The mobility of labor and capital: A study in international investment and labor flow*. Cambridge University Press.

Sassen, S. (1999). *Globalization and its discontents: Essays on the new mobility of people and money*. New York: The New Press.

Sassen, S. (2014). *Expulsions: Brutality and complexity in the global economy*. Harvard University Press.

Saxenian, A. (1994). *Regional advantage: Culture and competition in Silicon Valley and Route 128*. Harvard University Press.

Skeldon, R. (1997). *Migration and development: A global perspective*. Longman.

Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *American Economic Review*, 75(2), 173–178.

Şimşek, M. (2006). *Beşerî sermaye ve beyin göçü kapsamında Türkiye* (1. Baskı). Ekin Kitabevi.

Todaro, M. P. (1969). A model of labor migration and urban unemployment in less developed countries. *American Economic Review*, 59(1), 138–148.

Türkay, O. (1960). *Türkiye nüfusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Türkay, O. (1962). Türkiye’de nüfus artışı ve iktisadi gelişme. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Türkdoğan, O. (1981). *Sanayi sosyolojisi: Türkiye’nin sanayileşmesi* (1. Baskı, Yayın No: 54). Ankara: Töre Devlet Yayınları.

United Nations Development Programme. (2006). *Human development report 2006: Beyond scarcity—Power, poverty and the global water crisis*. UNDP.

UNHCR. (2016). *Global trends: Forced displacement in 2016*. United Nations High Commissioner for Refugees.

UNHCR. (2023). *Global trends in forced displacement*.

Wackernagel, M., & Rees, W. (1996). *Our ecological footprint: Reducing human impact on the Earth* (pp. 101–115). New Society Publishers.

Wacquant, L. (2008). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Polity Press.

Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I*. University of California Press: Academic Press.

World Bank. (2016). *Migration and remittances factbook 2016*.

World Bank. (2018). *World development report 2018: Learning to realize education’s promise*. World Bank Publications.

Yıldırım, O. (2006). *Diplomacy and displacement: Reconsidering the Turco-Greek exchange of populations*. Routledge.

Yılmaz, E. A. (2019). Uluslararası beyin göçü hareketleri bağlamında Türkiye’deki beyin göçünün durumu. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, X(II), 220–232.

Zolberg, A. R. (1983). *The politics of immigration policy*. University of Chicago Press.